

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Mirka Kunšátová

Problematika přísudku v učebnicích českého jazyka
pro 2. stupeň základní školy
(Od prezentace učiva k didaktické aplikaci)

Olomouc 2017

vedoucí práce: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci, dne 22. 6. 2017

Podpis: .....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Milanu Polákovi, Ph.D., za odborné vedení práce, cenné rady a vstřícný přístup.

Obsah

Úvod.....	6
1 Vymezení pojmu přísudek.....	7
1.1 Definice přísudku.....	8
1.2 Přísudek v mluvnicích.....	10
1.3 Pojetí přísudku v didaktikách.....	15
1.4 Výzkum problematiky přísudku	21
2 Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání.....	25
2.1 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura.....	27
3 Učebnice	30
3.1 Výzkum učebnic	31
3.2 Učebnice českého jazyka.....	32
4 Charakteristika nakladatelství Fraus a SPN.....	36
4.1 Nakladatelství Fraus.....	36
4.2 SPN – pedagogické nakladatelství.....	37
5 Metody užití ve výzkumu.....	39
5.1 Metody užití pro prezentaci učiva v učebnicích.....	39
5.1.1 Srovnání terminologie v učivu o přísudku	39
5.1.2 Didaktická vybavenost učebnic.....	39
5.1.3 Hypotézy o prezentaci učiva spjatého s přísudkem.....	44
5.2 Metody využití pro výzkum cvičení.....	45
5.2.1 Vymezení pojmů úloha a cvičení.....	45
5.2.2 Typologie cvičení	45
5.2.3 Hypotéza o typologii cvičení obsažených v učebnicích a pracovních sešitech.....	49
6 Učebnice českého jazyka nakladatelství Fraus.....	50
6.1 Prezentace učiva o přísudku	53
6.1.1 Didaktická vybavenost učebnic.....	53
6.2.2 Prezentace učiva.....	56
6.2 Cvičení k učivu o přísudku.....	65
7 Učebnice českého jazyka SPN.....	70
7.1 Prezentace učiva o přísudku.....	72

7.1.1 Didaktická vybavenost učebnic.....	72
7.2.2 Presentace učiva	76
7.2 Úlohy vztahující se k přísudku.....	86
8 Shrnutí výzkumu	90
8.1 Presentace učiva o přísudku.....	90
8.2 Typologie cvičení.....	93
9 Závěr.....	94
Seznam zkratk	96
Seznam použité literatury.....	97
Seznam internetových zdrojů.....	99
Seznam použitých učebnic Nakladatelství Fraus.....	101
Seznam použitých učebnic nakladatelství SPN.....	103
Příloha – Pojmy užívané v učebnicích.....	105

Úvod

Diplomová práce se zabývá problematikou syntaktického učiva přísudku. Ve dvou aktuálních řadách učebnic českého jazyka od Nakladatelství Fraus (z let 2012–2015) a SPN – pedagogického nakladatelství (2006–2010) je zkoumáno pojetí přísudku: prezentace učiva a typologie cvičení k němu přiřazených. Pro výzkum jsou použity učebnice a pracovní sešity pro 6. až 9. ročník 2. stupně ZŠ. Protože se žáci ve zjednodušené podobě setkávají s přísudkem již na 1. stupni, jsou v některých částech výzkumu kvůli návaznosti učiva brány v potaz taktéž učebnice českého jazyka a pracovní sešity pro 4. a 5. ročník 1. stupně vydávané stejnými nakladatelstvími.

Cílem teoretické části diplomové práce je především vymezit pojem přísudek na základě odborných publikací, poukázat na dosavadní výzkum této problematiky a stanovit podle požadavků *RVP ZV* a *Standardů pro základní vzdělávání* očekávané výstupy pro skladební učivo s ohledem na přísudek. Samostatná kapitola se věnuje objasnění problematiky výzkumu učebnic. Stručně jsou dále charakterizovány obě nakladatelství. Teoretickou část práce uzavírají metody určené pro výzkum.

V praktické části diplomové práce je srovnána prezentace učiva v obou řadách učebnic; využití terminologie, výklad. Ve výzkumu je rovněž využita upravená metoda pro didaktickou vybavenost učebnic. Vybrané komponenty, které jsou v této metodě rozlišovány, posloužily pro zjištění míry didaktické vybavenosti těch úseků učebnice, kde je prezentováno učivo přísudku. Dále se výzkum zaměřuje na typologii cvičení vztahujících se k učivu o přísudku. Cvičení jsou rozlišována podle typů obsažených v metodách upevnování učiva z českého jazyka podle Jaroslava Jelínka a podle cvičení uvedených v *Didaktice českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ* Přemysla Hausera a kolektivu.

Zaměření výzkumu bylo vymezeno na samotnou prezentaci přísudku a typologii cvičení k němu se vztahujícím. V práci je však okrajově reflektován výskyt přísudku i v dalším syntaktickém učivu, které na toto učivo navazuje.

Cílem zkoumání je posoudit, která z obou řad učebnic má podle zadaných měřítek lépe zpracovanou problematiku přísudku.

1 Vymezení pojmu přísudek

Pojem přísudek není jednoznačně vymezen ani v odborné literatuře, proto je uvedeno více publikací. Zastoupeni jsou významní teoretici z oblasti klasické syntaxe i zástupci syntaxe valenční. Nejdříve je třeba vyjasnit, co znamenají slova „pojem“ a „syntax“, poté bude v podkapitole věnována pozornost přísudku samotnému.

Pojem je chápán v pedagogické terminologii jako „zobecněná představa o něčem, vyjádřená jedním či více výrazy přirozeného nebo formálního (...) jazyka. V oblasti vědy jsou pojmy základem teorií, jsou zpravidla definovány jako termíny. V české pedagogické vědě jsou některé základní pojmy dosud nepřesně vymezeny.“¹ Znalost problematiky pojmů je důležitá rovněž z hlediska vyučování, neboť osvojit si pojmy není pro dítě jednoduché. Správně pochopit pojmy a souvislosti mezi nimi patří do vývoje jedincova myšlení.

Syntax² neboli skladba je podle definice Františka Trávníčka „nauka o základním útvaru jazykových projevů, o větě, o jejím útvaru složitém, o souvětí, a o slovech ve větě.“³ Skladba se nezabývá věcným významem slov, ale jejich úkony ve větě. To znamená, že roli hraje pořádek slov ve větě, slovní druhy a slovní tvary (skloňování, časování). Tyto jevy mají vliv na vyjádření obsahu věty. Jiné pojetí lze najít v *Mluvnici češtiny* Františka Daneše a kol.: Skladba je část mluvnice, zabývá se výpověďmi, které jsou charakterizovány komunikativní funkcí, nesou též ustálenou formu. Výpovědi jsou nazývány větami (větné výpovědi).⁴

V českém prostředí se objevují dva odlišné přístupy ke skladbě. Obě teorie jsou blíže rozepsány v následujících částech práce (zejména v podkapitole 1.3.), proto jen velmi stručně:

Klasická syntax – vychází z věty jako hotové jednotky. Ta je vnímána z pohledu recipienta (adresáta). Věta se analyzuje na menší části, na část podmětovou a přísudkovou, na větné dvojice, větné členy, u kterých se popisují způsob a prostředky jejich vyjádření. Vychází se z výrazové stránky věty a z jejích částí. Tento analytický přístup skladby je v hodinách nevýhodný v tom ohledu, že se žákům obtížněji řeší tvůrčí, produkční úkoly.

1 PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Portál, Praha 2003, s. 168.

2 V práci jsou v souvislosti se syntaxí užívány pojmy syntax i skladba. Jako synonymum jsou chápána i slova od těchto pojmů odvozená, např. syntaktické (skladební) učivo aj.

3 TRÁVNÍČEK, František: *Mluvnice spisovné češtiny. Část II. Skladba*. 3, opr. a dopl. vyd. (ve Slovanském nakladatelství 1.). Slovanské nakladatelství, Praha 1951, s. 617.

4 DANEŠ, František – GREPL, Miroslav – HLAVSA, Zdeněk a kol.: *Mluvnice češtiny (3). Skladba*. Academia, Praha 1987, s. 7.

Valenční syntax – věta se teprve v procesu vytváří, proto se k ní přistupuje z pozice tvůrce (autora). Ten se snaží sdělit adresátovi něco z obsahu svého vědomí, k čemuž využívá jazykové prostředky známé pro oba účastníky komunikace. Základem tvoření vět je VF⁵, které má funkci predikační⁶, usouvztažňující a pojmenovávající (pokud jde o sloveso plnovýznamové), určuje základní podobu věty tím, že má schopnost vázat na sebe další slova v jistých tvarech.⁷

1.1 Definice přísudku

V *Encyklopedickém slovníku češtiny*⁸ se uvádí, že je přísudek (predikát) definován různě v závislosti na pojetí syntaxe. „Společným rysem většiny koncepcí, v nichž se užívá pojmu **přísudek** (a s ním většinou synonymního termínu predikát), je to, že jsou konstruovány tak, že od **p.** musí požadovat, aby to byl výraz s určitým tvarem slovesným (VF).“⁹ Dále je uvedeno, že za přísudek se zpravidla považuje člen predikační dvojice, popř. člen věty, jímž se podmětu (nebo něčemu, co lze zrekonstruovat jako podmět) přisuzuje nějaký znak, tj. děj, stav, vlastnost a jejich změny. Podle *Encyklopedie* lze rozlišovat dvě základní pojetí:

a) Přísudek je člen predikační dvojice rovnocenný s podmětem. Toto pojetí zastupuje Šmilauer (*Novočeská skladba*, 1969). Tvarem VF se vyjadřuje shoda s podmětem, shoda slouží jako prostředek vyjádření predikace (sounáležitosti) přísudku a podmětu.

b) Přísudek je závislý na podmětu, a tvary VF tuto syntaktickou závislost vyjadřují. (*Dívka nekouřila – Dívky nekouřily*).

Tyto definice jsou tedy závislé na existenci podmětu ve větě, tedy na větě dvojčlenné/podmětové. Je-li věta jednočlenná/bezpodmětná, objevuje se termín základní člen (např. *Česká mluvnice*, 1981), někdy zůstává termín přísudek (nezávislý na podmětu, který chybí).

Je-li na pozici podmětu vedlejší věta, infinitiv nebo jméno v genitivu či předložkového pádu, má přísudek tvar neosobní, např.: *Zdálo se, že bude mrznout; Pět chlapců odešlo.* Stejně tak ve větách bezpodmětných: *Pršelo.*

5 VF = verbum finitum, sloveso určité.

6 Predikace = přisuzování.

7 ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002, s. 41.

8 BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol.: *Encyklopedický slovník češtiny*. NLN, Praha 2002, s. 357n.

9 BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol.: *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 357n.

Za přísudek lze rovněž považovat člen, který vyjadřuje predikaci (časově a modálně charakterizované vztahy sdělovaného příznaku) k jeho nositeli, ten ale nemusí být v pozici podmětu přímo vyjádřený, nebo rekonstruovatelný.

Přísudek se rozlišuje slovesný (*Tatínek už **nekouří***), slovesně-jmenný (*Tatínek **je nekuřák***) a přísudek jmenný (***Oheň***). Jako přísudek slovesně-jmenný s elipsou slovesné složky je chápán typ *Kniha – **nejlepší přítel člověka***.

„V některých závislostních gramatikách se za **p**. pokládá jaz. jednotka představující centrum věty mající podobu VF. **P**. má pak funkci pojmenovací, tj. pojmenovává příznak, funkci usouvztažňující, tj. na základě valence vytváří relační strukturu věty, a funkci aktualizací/predikativní, tj. na základě vybavenosti časovými a modálními tvary umožňuje to, co je větou konstruovanou **p** vyjádřeno, vztáhnout ke skutečnosti.“¹⁰

Užitečnou pomůckou pro základní orientaci v užívaných termínech je slovník frekventovaných syntaktických termínů v publikaci Marie Zouharové *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi* (2002). V souvislosti s přísudkem jsou uvedeny termíny:

- **predikace** = přísuzování, syntakticko-sémantický vztah, který spojuje přísudek s podmětem, podmětu je připisován sdělovací příznak činnosti, stavu, vlastnosti;
- **predikační vztah** – vztah přísuzování;
- **predikát** – větný člen tvořící s podmětem základní skladební dvojici; **predikát analytický** – jedná se o verbonominální konstrukci významově chudých sloves a podstatných jmen dějových (*provádět hodnocení*); **predikát nominální** – jmenný přísudek; **predikát verbonominální** – přísudek slovesně-jmenný, jmenný se sponou; **predikát verbální** – slovesný přísudek;
- **predikativ** – tvoří významové jádro u sponově-jmenného predikátu, jmenný výraz je vyjádřený podstatným jménem, přídavným jménem či příslovcem, (př. *Petr je učitelem*);
- **predikativum** – plnovýznamové neohebné slovo, lze jím vyjádřit stav všeobecného, nepojmenovaného nositele (*Je zima*), subjektivní pocity a nálady (*Je mi nevolno*), nebo má význam modálního či subjektivního hodnocení dějů vyjádřených infinitivem nebo vedlejší větou (*Bylo radost na ni pohledět*); **predikativum modální** – způsobové

---

10 BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol. : *Encyklopedický slovník češtiny*, s. 358.

příslovce vyjadřující možnost (*možno, lze*) či nutnost (*třeba, záhodno*).¹¹

1.2 Přísudek v mluvnících

Následující část práce se soustřeďuje na pojetí přísudku v mluvnících a další odborné literatuře. Konkrétní příklady typů přísudku a jejich užití jsou omezeny. Podrobněji jim je věnovaná pozornost pouze v první mluvnici.

V mluvnici Marie Čechové a kol. *Čeština – řeč a jazyk* (1996) je přísudek zařazen v kapitole Věta do podkapitoly Věta jednoduchá, jejíž jeden úsek nese název Větné členy.

Přísudek je zde určen jako závislý člen predikační dvojice v dvojčlenné větě, jímž se něco tvrdí o podmětu. „Z hlediska strukturního tvoří přísudek základ věty. Věta nemusí mít podmět, ale přísudek mít musí.“¹² To se týká i věty jednočlenné, kde ale přísudek není závislým členem. Dále je uváděno, že tvrzení, které je přísudkem vyslovované, je aktualizační vztah, a gramaticky je tvrzení realizované verbem finitem (VF). Vedle určitého tvaru slovesa může být přísudek vyjádřen rovněž zvukomalebným citoslovcem, infinitivem (*Káča se ho ne a ne pustit*) či výraznou pauzou nahrazující sponové sloveso (*Skladatel – Josef Bohuslav Foerster*).¹³

Je rozlišován přísudek slovesný a přísudek slovesně-jmenný, ten je rovněž označován jako přísudek sponově-jmenný.

Slovesný přísudek (holý) je dělen na:

1. jednoduchý slovesný přísudek: Příkladem může být věta: *Otec čte noviny*. Patří sem ovšem i případy složených tvarů skládajících se z přičestí trpného významového slovesa a z pomocného slovesa *být, mít* ve významu výsledného stavu, např. *Pracovna je uklížena*. (Tento příklad se liší od věty: *Pracovna je uklížena*, kde je použit přísudek sponově-jmenný).
2. složený slovesný přísudek: Je složen z infinitivu významového slovesa a z určitého tvaru modálního slovesa nebo fázového slovesa¹⁴ nebo slovesa *dát* a *nechat*.
3. souslovný slovesný přísudek: Je tvořen a) frazeologickým slovesným pojmenováním (*přijít s křížkem po funuse*), b) slovesným souslovím (*dát pozor*),

11 ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002, s. 71.

12 ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. ISV nakladatelství, Praha 1996, s. 271.

13 Ibid.

14 Modální slovesa: *moci, smět, musit, mít, chtít*; fázová slovesa jsou např. *začít, přestat, zůstat*.

c) tzv. multiverbálním slovesným výrazem (*vykonat návštěvu*).¹⁵

Přísudek slovesně (sponově)-jmenný je složen ze sponového slovesa (*být, stát se, zůstat, zdát se; mít*), jenž nemá věcný význam, a ze jmenné (neslovesné) části tvořící významové jádro přísudku.

Mluvnice upozorňuje, že sloveso *být* může mít rovněž funkci zástupnou, tzn. ve větě zastupuje jiné sloveso, např. *Otec je na zahradě* (= sedí, pracuje...), v tomto případě je považováno samo o sobě za přísudek. Sloveso *být* ve smyslu „existovat“ pak nese plný význam. Podobně mohou nést různé významy další sponová slovesa: *stát se* se může objevit i v nesponovém významu (*To se stává*); *zůstat* – jako fázové sloveso (*Karel zůstal sedět*) či zástupné (*Karel zůstal ve městě*); *zdát se* jako plnovýznamové sloveso (*Zdál se mi ošklivý sen*). Sloveso *mít* může být pomocné (*mám zatopeno*), modální (*mám odjet*), plnovýznamové (*mám velkou knihovnu*), polovýznamové (*mám syna vojákem*); součástí slovesného sousloví (*mám dojem, že...*). Za sponové sloveso je *mít* považováno jen tehdy, pokud je významově prázdné a lze ho nahradit sponou *být*, např. *Dnes máme pondělí* (*je pondělí*).

Pokud je přísudek slovesně-jmenný modifikován modálními či fázovými slovesy, má infinitivní podobu a tvoří s těmito slovesy jeden větný člen, např. *Měl bys začít být vážný*. (Zde je dokonce celá věta přísudkem, podmět věty je nevyjádřený).

Přísudek může být pouze jmenný v případě, kdy není jmenná část přísudku spojena s podmětem žádnou sponou, např. *Mladost – radost*. Jedná se o nulovou sponu.

Neslovesná část přísudku bývá vyjádřena:

- a) skladebním substantivem: *Otec je zahradník/zahradníkem*. V jednočlenné větě: *Je pátek*;
- b) skladebním adjektivem: *Život je krátký*. Rozlišuje se adjektivum složené, dějové (*Otázka byla vyřešená*), kdy se jedná o přísudek slovesně-jmenný, od případu užití adjektiva jmenného (*Otázka byla vyřešena*), tehdy jde o přísudek slovesný (viz výše);
- c) infinitivem: *Je vidět Sněžka*. (dvojčlenná věta) *Je vidět Sněžku*. (věta jednočlenná);
- d) skladebním příslovcem: *Dveře jsou dokořán*. Jednočlenná věta: *Je mi dobře*;
- e) vedlejší přísudkovou větou.¹⁶

V podkapitole věnované shodě přísudku s podmětem jsou vyjádřena pravidla pro shodu u slovesného i sponově-jmenného přísudku.

Přísudek slovesný se shoduje s podmětem v osobě, čísle a rodě. Pokud je součástí přísudku pomocné sloveso *mít* (jedná se o tzv. rezultativ posesivní), shoduje se s podmětem

15 ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*, s. 271n.

16 *Ibid.*, s. 272n.

jen tvar tohoto pomocného slovesa. Příčestí tohoto přísudku má tvar neutrální, jestliže není rozvit předmětem (*Žena měla vypráno, než jsem přišel domů.*). Jestliže předmětem rozvit je, shoduje se pomocné sloveso s podmětem a příčestí s předmětem (*Žena měla košile vyprány, než jsem přišel domů.*).

V případě sponově-jmenného přísudku se spona shoduje v osobě, čísle a rodě s podmětem (*Morava byla markrabství.*). Pokud je však přísudkové jméno v množném čísle, shoduje se spona s ním (*Čas jsou peníze.*). Jestliže je v podmětu infinitiv, má přísudek rod neutrální. Jmenná část přísudku vyjádřená podstatným jménem bývá v 1. nebo 7. pádě. V 1. pádě v případě, kdy přísudek vyjadřuje stálou vlastnost podmětu (*Karel je dobrák*), začlenění jevu do nadřazené skupiny (*Velryba je savec.*). V jiných případech se obvykle užívá 7. pád (*Otec je ředitelem pojišťovny – příznak je aktuální*). Je-li podmětem žena, bývá snaha přizpůsobit rod podstatného jména v přísudku rodu podmětu (*Eva je dobrá lékařka*). Rod se nemusí přechylovat, pokud je podmět zařazován do širší pojmové třídy (Helena se stala svědkem vraždy). Přísudkové přídavné jméno se shoduje s podmětem v pádě, rodě a čísle po sponě být, např. *Naše země je krásná*. Užití 7. pádu u přídavného je možné pouze v infinitivních konstrukcích, jinak je chybné, např. *snaha být úspěšný/úspěšným*.¹⁷

Mezi zvláštní případy jsou řazeny:¹⁸

1. Shoda přísudku s podmětem několikanásobným, kde je brán v potaz rod (popř. životnost) a číslo jmen v podmětu, rovněž pořadí podmětu a přísudku ve větě.
2. Shoda přísudku s rozvitým podmětem koordinačním (jedná se o podmět, jehož nominativní výraz (v 1. pádu) je rozvit předložkovým tvarem, který má význam doprovodu, např. *Jeník s Mařenkou*.
3. Shoda přísudku s podmětem rozvitým staženým přívlastkem, ten vzniká u několikanásobného podmětu vynecháním substantiva, které se opakuje, např. *český a německý jazyk*.
4. Shoda přísudku s přístavkovým podmětem.
5. Shoda přísudku s podmětem číslovkovým.
6. Shoda přísudku s podmětem vyjádřeným zkratkou.

Ve školách se žáci učí pracovat se *Stručnou mluvnici českou* (dále jen SMČ). Pojmy jsou zestručněny a jejich vysvětlování je zjednodušeno.

17 ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*, s. 273n.

18 Detailní rozebrání jednotlivých případů viz ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*, s. 274–276.

V části mluvnice zabývající se větou jednoduchou je uvedeno, že tato věta obsahuje jednu **základní skladební dvojici**, popř. jeden **větný základ** (u věty jednočlenné). Přísudek společně s podmětem je **základní větný člen** věty dvojčlenné. V SMČ se rozlišuje podmět a přísudek holý, rozvitý a několikanásobný.

Přísudek je mluvnicky závislý na podmětu, shoduje se s ním. Vyjadřuje, co podmět dělá, nebo co se s ním děje – přisuzuje podmětu činnost, stav nebo vlastnost. Přísudek může být **slovesný** nebo **jmenný**. U přísudku jmenného je jméno spojováno slovesem sponovým, **sponou** (obvykle *být, bývat, stát se, stávat se*), která má úlohu pouze mluvnickou (vyjádření osoby, čísla, času a způsobu přísudku). Jméno v přísudku a spona je jeden větný člen. Spona však v přísudku být nemusí, tehdy se jedná o **jmenný přísudek beze spony**.

Za jeden větný člen je považováno spojení slovesa pomocného, způsobového (*mít, moci, muset, smět a chtít*) s infinitivem. Pomocná slovesa nabývají význam až ve spojení s infinitivem.¹⁹

V pasáži SMČ věnované shodě přísudku s podmětem se rozlišuje shoda mluvnická (tvar přísudku se řídí tvarem podmětového jména) a shoda podle smyslu (tvar přísudku je určen věcným významem podmětového jména, ne tvarem).

Přísudek slovesný se shoduje s podmětem v osobě a čísle, pokud je jím složený slovesný tvar s činným nebo trpným přičestím, shoda je rovněž v rodě (popř. také v životnosti). Uvedeny jsou i odchylky (u podstatných jmen rodiče, koně, lidičky; dítě; den; dvojí tvary – životné i neživotné u některých jmen označujících neživé věci; dvojí tvary u jmen *-tel, -ec, -ič* podle skutečnosti, kterou pojmenovávají (*vodiči velbloudů se přiblížili x vodiče tepla byly opraveny*)).

Shoda přísudku jmenného s podmětem je v čísle a obvykle i v rodě (popř. životnosti). Spona se shoduje s podmětem jako přísudek slovesný, výjimečně se shoduje se jménem v přísudku. Pokud je např. přísudkem jmenným podstatné jméno hromadné (nemá tvar množného čísla) nebo pomnožné (bez jednotného čísla), neshoduje se v čísle s podmětem. Je-li podstatné jméno hromadné či pomnožné podmětem, neshoduje se přísudek vyjádřený podstatným jménem v čísle, ale číslo má podle významu, zde se jedná o případ shody podle smyslu (viz výše). Pokud je podmět nebo přísudek v množném čísle, spona je také v množném čísle, např. *Čas jsou peníze. Dějiny jsou dobrým učitelem*. Shoda podle smyslu se objevuje rovněž v případech, kdy je v podmětu výraz označující množství ve spojení s 2. pádem

---

19 HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois: *Stručná mluvnice česká*. 26. vyd., ve Fortuně 2. Fortuna, Praha 2002, s. 154–156.

číslo množného, např. *Několik umělců přijelo* na konferenci, aby *pověděli* své zkušenosti.

Jméno v přísudku obvykle přejímá i rod podmětů, jde-li vytvořit. Je-li podmětem jméno rodu ženského, může se ovšem v přísudku objevit rod mužský v případě hodnocení nebo obecného určení hodnosti (Jindřiška je *rozený* vypravěč.).

Jméno v přísudku jmenném se obvykle shoduje i v pádě s podmětem (1. pád). V 7. pádě se jedná o vyjádření přechodnosti stavu, popř. je-li sponou spona stát se, stávat se (*Stal se učitelem*).²⁰

Na závěr pravidel shody přísudku s podmětem jsou v SMČ uvedeny možnosti shody přísudku s několikanásobným podmětem.²¹

Nejznámější zástupce teorie tradiční syntaxe je Vladimír Šmilauer. V *Novočeské skladbě* (1969) je přísudek zařazen pod učivo o dvojčlenné větě. V jednočlenné slovesné větě sloveso není určováno jako přísudek, protože nevypovídá nic o podmětu. Ve dvojčlenné větě jsou základní členy podmět a přísudek. Nejprve je vysvětlen pojem přisuzování (predikace) – přísudkem se přisuzuje znak podmětu. Dále je objasněn podmět a způsoby jeho vyjádření. Přísudek se dělí na **slovesný**, **slovesně jmenný** a **jmenný**. U přísudku slovesného je uvedena možnost jeho vyjádření, rozebírána je jeho shoda s podmětem, podrobně jsou rozlišovány rovněž kategorie přísudku (čas, způsob, rod) a poloha přísudku ve větě. Přísudek slovesně jmenný (verbonominální) je rozdělen na slovesnou a neslovesnou část. U obou částí je uvedeno vyjádření. Neslovesná část je rozebrána velmi podrobně. Nejstručněji je rozebrán přísudek jmenný (nominální), který může být vyjádřen podstatným jménem v nominativu, přídavným jménem, příslovcem, infinitivem či vedlejší větou (*Jaký pastýř, takové stádo*).²²

Valenční syntax, která užívá do značné míry odlišnou terminologii kvůli jinému pohledu na větu, je rozebrána autory Miroslavem Greplem a Petrem Karlíkem ve *Skladbě češtiny* (1998). Na přísudek je tedy nahlíženo z pozice mluvčího, ten se snaží výstižně popsat příznaky objektů a vztahy mezi nimi, co nejpřesněji vystihnout situaci. Přísudek je definován jako větně konstitutivní syntaktická pozice, v níž je výraz, kterým se přisuzuje někomu/něčemu nějaká vlastnost, stav, změna nebo činnost, popř. se může vyjadřovat vztah někoho/něčeho k někomu/něčemu (*To auto patří Petrovi*). Vztahy, příznaky lze aktualizovat, tedy časově orientovat vzhledem k momentu promluvy, a modálně charakterizovat, jde o tzv.

20 HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois: *Stručná mluvnice česká*, s. 156–158.

21 Viz HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois: *Stručná mluvnice česká*, s. 158–160.

22 ŠMILAUER, Vladimír: *Novočeská skladba*. 3. vyd. (2. v SPN). SPN, Praha 1969, s. 114, 133–168.

predikační kategorie. Mezi kategorie shodové (kongruenční) patří mluvnické kategorie osoby a čísla, tedy ty kategorie, jimiž je vyjadřována ve větě závislost výrazu v přísudku na výrazu v podmětu. Přísudek je vyjadřován predikátory²³ slovesnými (přísudek slovesný) a predikátory slovesně-jmennými (přísudek slovesně-jmenný) ve tvaru VF. U přísudku slovesného je poznamenáno, že plnovýznamové sloveso může být zastoupeno slovesem *být*, význam vyjádření je však méně určitý. (*Bratr byl dlouho v nemocnici – Bratr dlouho ležel v nemocnici – Bratr se dlouho zdržel v nemocnici*). Jmennou část přísudku slovesně-jmenného tvoří autosémantika, tj. jednotky, které samy o sobě nesou význam – podstatná jména, přídavná jména, číslovky aj. Neslovesná část přísudku může být tvořena vedlejší větou přísudkovou. Jsou rozlišovány dva typy přísudku slovesně-jmenného: se slovesem *být* (*Otec je kuřák*) a s kategoriálním slovesem (*stát se/stávat se, dělat/udělat, činit/učinit* + substantivum/adjektivum; sloveso kategoriálního významu, hl. změny místa, činnosti aj., např. *Mám hlad; Vzal na vědomí, že...; Přivedl mě do rozpaků*).²⁴

S valenčním pojetím skladby se lze setkat rovněž v třetím díle *Mluvnice češtiny* (Daneš, Grepl, Hlavsa a kol., 1987), v níž je velmi podrobně vysvětlen pojem predikát a jeho role ve větné struktuře.²⁵ Petr Karlík patří rovněž mezi autory *Příruční mluvnice češtiny*, kde zpracovává kapitolu o syntaxi. Také zde tedy odpovídá pojetí přísudku valenční syntaxi. „Větou rozumíme abstraktně míněnou, tj. v komunikační situaci nezakotvenou jazykovou jednotku, jíž dominuje **přísudek** (predikát). (...) to, co dělá ze slov větu, je predikát.“²⁶

1.3 Pojetí přísudku v didaktikách

Problematika přísudku je zpracována jako dílčí část kapitol také v různých didaktikách českého jazyka. Pro účely práce se nevycházelo ze starších didaktik, které vyšly před rokem 1989.

Didaktiku českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ Přemysla Hausera a kol. (2007) se přísudku věnuje poměrně podrobně. Přísudek se objevuje ve 2. kapitole věnující se pravopisu (str. 16–

23 *Predikátor*, též *predikátový výraz* je označení pro výrazy, které plní ve větě úlohu přísudku, jedná s o tzv. vlastní slovesa (*žárlit*) nebo o slovesa syntaktická (*být žárlivý, být žárlivec*). Termín *predikátor* bere v potaz i odlišné významy daného slova a také to, jak se toto slovo chová ve větě, jaké vyžaduje valenční doplnění.

Např. sloveso *vést* může být různými predikátory: *Lendl vede – Pavel vede Petra do školy – Vede se mi dobře aj.* Viz KARLÍK, Petr a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2 opr. vyd. NLN, Praha 2012, s. 371.

24 GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. 1. vyd. Votobia, Olomouc 1998, s. 210–223.

25 V kapitole *Predikát. Větné struktury základové a rozvité*. Viz DANEŠ, František – GREPL, Miroslav – HLAVSA, Zdeněk a kol.: *Mluvnice češtiny (3). Skladba*. 1. vyd. Academia, Praha 1987, s. 21–40.

26 KARLÍK, Petr a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2 opr. vyd. NLN, Praha 2012, s. 369.

37), kde je zařazen do podkapitoly shoda přísudku s podmětem. Přísudek samotný je objasňován až v 7. kapitole o skladbě (str. 110–136), v podkapitole o větných členech, kde je dále zařazen mezi větné členy základní. Zde je jako první charakterizován nejdříve podmět, teprve poté až přísudek. Dále je přísudek nedílnou součástí navazujícího syntaktického učiva o rozboru vět, určování větných členů aj. Odborné pojmy jsou v *Didaktice* zvýrazněny tučně, příklady jsou uvedeny kurzivou. Co se přísudku týče, nejsou sdělena doporučení, ve kterých ročnících má být učivo probíráno a rozšiřováno. V *Didaktice* je pouze uvedeno, že učivo o větných členech začíná základními větnými členy, podmětem a přísudkem, o nichž získají žáci nejdůležitější údaje již na nižším stupni. Jako hlavní důvod je udáván potřeba jejich rozlišení pro osvojení pravopisu při psaní shody přísudku s podmětem. Žáci získávají o větných členech jejich definici, zjistí způsob jejich vyjádření a jejich užití. V tradičním pojetí skladby se rozlišuje trojí forma větných členů: holý (nezávisí na něm žádný rozvíjející člen), rozvitý (závisí na něm rozvíjející člen) a několikanásobný (je složen ze souřadného spojení členů téhož druhu). Jádrem rozvitého větného členu se nazývá základ, tedy základ podmětu, předmětu apod.²⁷

Přísudek je definován jako základní větný člen, který vyjadřuje, co činí podmět, nebo jaký je. Přísudek bývá vyjádřen určitým slovesným tvarem a pro pochopení přísudku je pro žáky vhodné vybrat slovesa plnovýznamová (např. *Stromy se kymácejí ve větru*). Při vyhledávání základních větných členů nabízí *Didaktika* dvě alternativy: vyhledávání otázkami oba větné členy, nebo nalézt určitý slovesný tvar, který je přísudkem, a pak k němu hledat podmět.²⁸

Dále je uvedeno, že se žáci se mají brzy rovněž učit tzv. **přísudek jmenný se sponou** (není určen doporučený ročník). Ten je vyjádřený sponovým slovesem a podstatným nebo přídavným jménem. Sponou je pak míněno sloveso *být* (ve všech tvarech i v záporné podobě, rovněž v násobené formě *bývat*) a sloveso *stát se* (*stávat se*). Spona se jménem je přísudkem, toto spojení je jedním členem.²⁹

Bližší jsou rozváděny možné tvary přísudkového jména: „Podstatné jméno je po sponě být v pádě 1., označuje-li stav trvalý, hodnocení nebo zařízení: *Knihy je nejlepší přítel člověka. Velryba není ryba*. Pád 7. označuje stav přechodný nebo nabytý, zpravidla povolání: *Strýc je rybářem*. (povolání) – *Strýc je rybář*. (záliba). Rozdíly se ovšem často stírají.

27 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 1. vyd. Masarykova Univerzita, Brno 2007, s. 116.

28 Ibid. s. 118.

29 Ibid.

Přídavné jméno je po sponě být vždy v 1. pádě: *Stav vody je nízký. Bouře je ještě vzdálená.*³⁰ Po sponě stát se je podstatné jméno a přídavné jméno obvykle v 7. pádě, např. *Bratr se stal vojákem.*

Sloveso *být* může být součástí složených slovesných tvarů a v těchto případech tedy není sponou. *V neděli jsme navštívili výstavu obrazů.* Pokud je sloveso *být* spojeno s příslovcem nebo s pádem jména, který je příslovečným určením, je ve větě přísudkem významově zastupujícím sloveso s určitějším významem. Zde se hovoří o významu zástupném, např. *Otec je doma.* Ve významu „existovat“ je *být* plným přísudkem.³¹

Didaktika doporučuje, aby se příklady přísudku čistě jmenného bez sponového slovesa uváděly jen jako poznámka. Tyto případy se vyskytují v příslovích (*Mladost radost.*) či ve stručných sděleních (*Otec nemocen*). Přísudek může být vyjádřen i zvukomalebným citoslovcem (*Žába žbluňk do vody*).

Stejně jako jiné větné členy může být také přísudek několikanásobný. Ten je třeba odlišovat od souvětí. Žákům má být předáno poučení, že za několikanásobný přísudek se považuje několik slovesných přísudků nerozvinutých, které vyjadřují obvykle různé činnosti společného předmětu, např. *V zimě děti sáňkují, lyžují nebo bruslí.* Oproti tomu rozvitě přísudky zakládají samostatné věty, např. *V létě se děti chodí koupat, podnikají delší výlety, sbírají lesní plody.*³²

K učivu zaměřujícím se na přísudek je v Hauserově *Didaktice* na závěr stručně uvedeno, že je třeba žáky upozornit na slovesa **modální** a **fázová**, která nejsou sama přísudkem, ale tvoří jej spolu s infinitivem sloves významových.³³

Několik informací je v *Didaktice* uvedeno rovněž k **věť přísudkové**. Patří mezi druhy vět vedlejších, které jsou závislé na větě řídicí. Věty přísudkové patří mezi méně běžné. Žáci mají být seznámeni s případy, kdy je nahrazen větou vedlejší jmenný základ přísudku ve sponě, např.: *Dědeček byl zakladatelem tohoto závodu – Dědeček byl z těch, kdo založili tento závod.*³⁴

Vedle tradiční syntaxe se na dvou stranách Houserovy *Didaktiky* stručně objasňuje valenční pojetí skladby. Organizačním a významovým centrem věty je slovesný tvar. Ten na sebe váže další prvky (participanty). Tyto části tvoří valenční pole obsahující pozici

---

30 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 119.

31 Ibid.

32 Ibid., s. 119n.

33 Ibid., s. 120.

34 Ibid., s. 129.

levovalenční (v tradičním pojetí skladbě jde o podmět), a pravovalenční (odpovídají předmětu nebo příslovečnému určení). Členy, které jsou součástí valenčního pole slovesa (tzv. členy závazné, obligatorní), vytvářejí základní strukturu věty, ostatní členy jsou fakultativní, nevstupují do struktury (přívlastky, většina příslovečných určení, doplňky). Základní větné struktury se liší podle počtu valenčních pozic, dále podle toho, jak jsou obsazeny. Typy vět bezpodmětných (*Prší. Jasní se.*) nemají obsazenou žádnou pozici. V *Didaktice* je doporučováno strukturu těchto vět oddělit od vět, které mají levou valenci (mají podmět, jde o dvojčlenné věty). Odlišovat by se měl také struktury s plnovýznamovými slovesy od struktur se slovesem sponovým. Rovněž grafický záznam se liší od záznamu skladebních dvojic. V nejvyšší rovině je slovesný přísudek, členy vázané valencí vlevo (podmět) a vpravo (většinou předmět) jsou řazeny do nižších rovin, neřídí se však přitom skutečným pořadím členů ve větě.

Výuka valenčního pojetí skladby na základních školách je vnímána jako úkol, který není zcela vyřešen, uplatnění valenční skladby je zapotřebí propracovat. Valenční skladba se navíc potýká s terminologickou nejednotností, někdy se hovoří o struktuře, jindy je nahrazena názvem vzorec.³⁵

V kapitole pravopis v podkapitole **shoda přísudku s podmětem** je uveden postup, jak žákům toto učivo předat. Je doporučováno, aby se při nácviku shody přísudku s podmětem žákům zdůraznilo, že shoda je jev mluvnický. Shoda přísudku s podmětem se určuje v případě, kdy je přísudek vyjádřený slovesným tvarem, v němž je přičestí minulé (tzn. tvary minulého času nebo kondicionálu) v množném čísle, a podmět je v rodě mužském nebo ženském. Dále je uvedeno, že o tvaru přísudku rozhoduje povaha podmětu, proto žáci ve větě vyhledávají základní skladební dvojici a určují podmět, poté stanoví rod podstatného jména v podmětu, u rodu mužského pak životnost a neživotnost. O tom rozhodují koncovky 1. pádu jmen mužského rodu, kde životný má koncovky *-i, -é, -ové*, a přičestí minulé má tedy zakončení *-i (byli)*. Koncovky 1. pádu jmen mužských neživotných jsou *-y, -e* a přičestí má zakončení *-y (byly)*. V této souvislosti jsou zmíněny i ty případy, kdy u některých jmen kolísá životnost. Také zde se určuje podle jejich koncovek, př. *ledoborce, uzenáče, ukazatele byly; ledoborci, uzenáči, ukazatelé byli*. To platí i u některých jmen neživotných, jestliže mají koncovku *-ové (národové povstali)*. Pokud jsou podmětem jména rodu ženského, přičestí minulé slovesného tvaru v přísudku je vždy zakončeno *-y*.³⁶

35 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 135n.

36 *Ibid.*, s. 28n.

Žáci by se neměli spoléhat na to, že podmět je první slovo ve větě, proto je třeba vybírat věty, kde je podmět na nejrůznějších místech, např. *Obyvateli byly domy dávno opuštěny*. Při objasňování postupu se má připojit pravidlo o shodě přísudku s podmětem několikanásobným.³⁷

Zcela odlišné zpracování didaktiky českého jazyka lze vidět v publikaci Marie Čechové a Vlastimila Styblíka *Čeština a její vyučování*. Přísudek není rozebírán ve zvlášť vydělené pasáži, celá problematika syntaxe je pojímána jako celek. V kapitole Jazykové vzdělávání v podkapitole Skladba se přísudek nachází v části Tradiční probírání skladby a jeho modernizace (s. 137–154).

Výuka skladby slouží žákovi pro poznání stavby české věty. Cílem vyučování je, aby žák dokázal využívat znalosti syntaxe v komunikaci. Jako adresát by si měl žák uvědomovat významovou a formální stránku věty, jako autor by měl žák umět věty vytvořit a to s ohledem na věcný obsah, který chce sdělit, i záměr. V tomto ohledu syntaktické učivo významně rozvíjí myšlení žáka.³⁸

V didaktice *Čeština a její vyučování* je stručně připomínán dvojitý přístup ke větě: klasická syntax založená na větněčlenských vztazích, kde je východiskem predikační dvojice, a tzv. sémantická syntax, která je založena na valenční teorii, kde jádrem je predikát tvořící sémantické (významové) i organizační centrum věty.

Kritizovaným jevem ve výuce skladby je, že byla pojímána především jako analýza vět a souvětí, žáci měli (jen) rozpoznávat, pojmenovávat větné členy či druhy vedlejších vět. Skladby by však měla být uplatněna rovněž v praxi, má pomáhat rozvíjet vyjadřovací schopnosti žáka. Na základě pochopení skladebních vztahů by žák měl být schopen správně konstruovat věty i celé texty. V rámci tradičního pojetí skladby by se neměla pomíjet významová stránka větných členů, aby tedy nedocházelo k jednostrannému zaměření se pouze na formální stránku. Čechová tedy zastává názor, aby se výuka tradiční skladby pozměnila. Místo rozborů vět, které mohou vést u žáků k mechanizaci bez skutečného pochopení vztahů ve větě, by žáci měli věty tvořit. Myšlenkový obsah jazykově vyjádřit, rozpoznat konatele nějakého děje, zjišťovat jeho vlastnosti. Takové pojetí skladby se zaměřuje na sémantický přístup.³⁹

---

37 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 29.

38 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování. Didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. 2. upr. vyd. SPN, Praha 1998, s. 137.

39 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování*, s. 141–143.

Pro určování větných členů mohou pomoci vhodné otázky. Ty by ale neměly vést ke zmechanizovanému postupu při určování. U základní skladební dvojice se vychází od přísudku, od určitého tvaru slovesa. Přísudkem ve spojení s 1. pádem zájmena kdo/co se ptáme na podmět. Na přísudek se ptáme otázkami: Co dělá podmět? Co se stalo (děje) s podmětem? Přísudek může být slovesný a jmenný se sponou. Aby byly správně tyto typy rozeznávány, měli by žáci ovládat kategorie slovesného rodu. Cvičení týkající se přísudku by měla být zaměřena prakticky, žák by si měl obohacovat vyjadřovací schopnosti. Typy přísudku se mohou vzájemně nahrazovat, např. *Jeho vlasy byly bílé jako sníh. Jeho vlasy se bělaly jako sníh.* V tradičním pojetí syntaxe bývají opomíjena cvičení zaměřená synteticky, na rozvíjení vět, např. na doplňování významu slovesa předmětem. V takových cvičení by se měly užít věty, v nichž je nějaký člen bez rozvíjení neúplný. V tomto ohledu je možné i v klasické skladbě užít postup od slovesa jako ve valenčním pojetí.⁴⁰

Několikanásobný přísudek je odlišován od souvětí. Za přísudek několikanásobný je považován případ, kdy si jsou přísudky, které rozvíjí společný podmět, blízké významem, nejsou rozvíjené nebo mají společné rozvíjející větné členy. Např. *Pes štěkal, vyl a kňučel.* (několikanásobný přísudek) x *Pes celé noci štěkal, někdy vyl neb aspoň kňučel.* (souvětí).⁴¹

Vedlejší věta přísudková se neobjevuje často a ve výuce se může uvádět jako zajímavost, např. *Běta byla, jako by i vymaloval* (= jako vymalovaná).⁴²

V didaktice je uvedeno, jak by bylo možné ve výuce skladby postupovat. Východiskem ve vyhledávání určitého slovesného tvaru jako základu struktury věty, který organizuje participanty (výjimku tvoří neslovesné jednočlenné věty a věty s několikanásobným přísudkem). Dále by se mělo ptát, co vyplývá z významu slovesa pro další větné členy a jejich význam. Otázka je tedy položena na činitele, nositele děje (kdo/co způsobil/o/... co se komu stalo), na cíl děje (kdo/co je dějem zasažen/o/). U daného slovesa je pak třeba ptát se, které valenční pozice (levé a pravé) musí být obsazeny. Takto se učí skladební dvojice (trojice, čtveřice). U tohoto valenčního přístupu se ovšem musí vyřešit otázka shody přísudku s podmětem, kde se postupuje opačně, od podmětu k přísudku (sloveso přejímá kategorie jména). Tento problém se týká sloves levovalenčních. Tvar predikátového slovesa se řídí tvarem podmětu, který bývá v prvním pádě, protože podmětem bývá pojmenován činitel, nebo nositel děje.

---

40 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování*, s. 141–147.

41 Ibid., s. 148.

42 Ibid., s. 149.

Přes výše prosazované pojetí syntaxe ovšem určování větných členů není vnímáno jako zcela zbytečné, protože může pomoc při tvorbě formálně správné věty, při práci s vedlejšími větami apod.⁴³

1.4 Výzkum problematiky přísudku

V rámci procesu získávání vědomostí je zásadní otázkou osvojování si termínů. V českém prostředí základy školského mluvnického názvosloví položili ve 40. letech Bohuslav Havránek a Vladimír Šmilauer. Některé termíny byly pozměněny, ale většina se užívá dodnes. Přesto jsou termíny, které mohou svou nejednoznačností působit ve výuce problémy. Ty se týkají rovněž skladebního učiva. Jako příklad problematických termínů je v publikaci *Čeština a její vyučování* uveden termín základní člen jednočlenné věty: „žák nesprávně převádí znalost základních větných členů (podmětu a přísudku) dvojčlenné věty na větu jednočlennou, tento člen je podle něho buď podmětem, nebo přísudkem.“⁴⁴ Některé termíny se právě kvůli nejasnosti změnily, např. termín větná dvojice, který označoval dvojici větných členů, a ne dvojici vět, byl nahrazen termínem skladební dvojice. Hodně prostoru bylo věnováno mj. rovněž označení druhů příčestí. Původní tvary byly jazykově neekonomické: příčestí minulé činné a příčestí minulé trpné. Havránek rozlišuje příčestí minulé a příčestí trpné. Toto rozlišení vnímá Čechová jako asymetrické, raději užívá místo příčestí minulého označení příčestí činné (stejně tak považují tento výraz za vhodný Šmilauer, Hausenblas či Svoboda).⁴⁵

Terminologické problematiky si všímá také Marie Zouharová ve své publikaci *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi* (2002), kde se zabývá terminologií v odborných textech a v učebnicích. Problematika je vysvětlována pro čtenáře přístupným jazykem. Rozebrány jsou základní pojmy z klasické i valenční syntaxe. V souvislosti s přísudkem autorka shrnuje terminologie, s nimiž se mohli žáci setkávat u různých autorů učebnic. V 80. a 90. letech odpovídalo učivo v učebnicích převážně klasické syntaxi. Základní skladební jednotkou byla uváděna základní skladební dvojice, kterou tvoří podmět a přísudek. V tomto ohledu se vymykala Styblíkova řada učebnic (viz dále), kde jako základ věty byl určen slovesný tvar a jeho valenční potenciál.

Termín přísudek se objevuje již v učebnicích pro 4. ročník, žáci setkávají se základní

---

43 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování*, s. 158n.

44 *Ibid.*, s. 45.

45 *Ibid.*, s. 43–46.

definici: Přísudek vyjadřuje to, co se vypovídá o podmětu. Bývá vyjádřen slovesem V 5. ročníku se poznatky doplňují. Objevují se termíny přísudek slovesný a přísudek slovesný se sponou (sloveso *být*). V 7. ročníku se informace opakuje, ale dále je uvedeno, že sponou může být i sloveso, *bývat, stát, stávat se*, popř. také příslovce. S tzv. přísudkem souslovným (*upadl do rozpaků, prováděl opravu*) se žáci neseznamují.⁴⁶

Výsledky výzkumů učebnic jsou prezentovány také v publikaci *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole* (2005), kde se zabývá pojetím a chápáním syntaktických termínů, jejich interpretací a organizací v řadách učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ za poslední půl století.

Podle Zouharové se v poslední době v učebnicích prolínají přístupy klasické a valenční syntaxe, což vede k obohacování terminologie. Některé termíny z klasické syntaxe se s valenční teorií se neslučují (základní skladební dvojice). „Větné členy přísudek, podmět, předmět, příslovečné určení a doplněk ve školní terminologii zůstávají (...), mění se však jejich funkce ve větě (výpovědi). Nově se dělí na větné členy základové a větné členy nezakladové. Své postavení mění především podmět a přísudek.“ Tedy zatímco v klasické skladbě tvořily podmět a přísudek základ věty, ve valenční syntaxi je struktura věty dána přísudkem a jeho valenčním doplněním, jímž se tvoří významově uzavřený celek věty.⁴⁷ Podrobněji je zaznamenána otázka chápání termínů věta jednočlenná a dvojčlenná, u kterých se Zouharová přiklání k názoru, že ve výuce na základních školách nejsou nutné.⁴⁸

Jak ve svých publikacích dále připomíná Zouharová, pro pojetí přísudku byly podstatné diskuse v časopise *Český jazyk* (pozdější název *Český jazyk a literatura*) o větných dvojicích, o sponě a přísudku slovesném v 50. a 60. letech. Zouharová upozorňuje na B. Koudelu, který v problematice poukazuje na syntaktickou jednotu jmenného přísudku spony. Na základě tohoto se začalo chápat takové spojení jako jeden větný člen (přísudek jmenný se sponou). Výsledek diskuse se odrazil také v učebnicích českého jazyka J. Běliče v 60. letech. Změna nastává rovněž u termínu holý přísudek, který se objevoval v učebnicích v 80. letech, v 90. letech se v učebnicích téhož nakladatelství, SPN, místo něj užívá výraz základ přísudku.⁴⁹ Další velká diskuse se na stránkách časopisu *Český jazyk a literatura* se odehrávala v 80. letech, kde byl položena otázka zavádění valení syntaxe do škol. Výsledkem

46 ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002, s. 53–55.

47 Ibid., s. 6.

48 ZOUHAROVÁ, Marie: *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Olomouc 2005, s. 47.

49 ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*, s. 54.

diskuse bylo, že sémantizace ve výuce je potřebná, nejdříve je ale zapotřebí rozpracovat metodiku výuky valenční syntaxe pro jednotlivé stupně škol.⁵⁰

Zavádění valenční syntaxe do učebnic pro základní školy se pojí především až s 90. lety, kdy přišla na trh řada alternativních učebnic. Valenční syntax bývá zařazená do vyšších ročníků, kdy již žáci mají zkušenosti s analýzou věty a poté se zaměřují na její tvorbu. Zoouharová upozorňuje na nejvýznamnější řady učebnic v 90. letech různých nakladatelství, v nichž se valenční syntax vyskytuje, např. na řadě učebnic *Český jazyk pro 5. až 9. ročník* základní školy od autorek Balkó, Zimové, vydané mezi lety 1994–1996 v nakl. Fortuna, je oceňován odlišný postup probírání přísudku. Je uveden v učivu před podmětem, způsob prezentace je veden od významu k formě a hovoří se o schopnosti určitých sloves vázat k sobě další slova.⁵¹ Další učebnice českého jazyka, které v syntaktickém učivu postupovaly od významu k formě, byly od Jinanu (vyd. 1992–1993). Tematicky zpracované sešity Topila a kol. prodávalo nakladatelství Tobiáš v souboru *Český jazyk s Tobiášem*.⁵²

V publikaci *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole* byly podrobnějšímu zkoumání podrobeny některé řady učebnic českého jazyka pro základní školy od 6. po 9. ročník (resp. 5.–8. ročník v 80. letech). Zaznamenány jsou terminologické shody a rozdíly, zařazování a návaznost učiva do jednotlivých ročníků, řazení výkladu, opakovací cvičení. Každá řada reaguje na změny v terminologii a spadá pod jiné osnovy. Řady jsou označené podle vedoucích pracovníků: tzv. Běličova řada učebnic v 60. letech, Křístková řada učebnic z počátku 80. let a Styblíková řada učebnic (aktualizovaná vydání vyšla v SPN 1996–1998), jež patřila k nejužívanějším, vycházela ze vzdělávacího programu *Základní škola* (1996, aktualizace 2003). Učivo ve Styblíkově řadě učebnic se spirálovitě opakuje. Žáci tak mohou rozšiřovat poznatky od 6. ročníku až do 9., díky čemuž jsou vytvořeny lepší podmínky pro zapamatování syntaktických jevů a termínů. Styblíková řada je hodnocena velmi pozitivně, oceněna jsou cvičení na řešení produkčních úloh, shrnování učiva. Objevují se termíny z valenční syntaxe (základová větná struktura, valence) a v celkovém přehledu o skladbě v 9. ročníku je uvedena klasifikace vztahů, včetně vztahů významových.⁵³

50 ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*, s. 38.

51 Podrobněji viz ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*, s. 55–57.

52 ZOUHAROVÁ, Marie: *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole*, s. 33.

53 Viz ZOUHAROVÁ, Marie: *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole*, s. 37–44.

Nejednotnosti jazykové terminologie v učebnicích si všímá rovněž Milan Polák. V publikaci *Učitel českého jazyka a současná škola* na příkladu učebnic českého jazyka pro 9. ročník vydaných ve stejný rok (1996) dokazuje neshody v terminologii. Připomíná také nevyjasněnou terminologii ohledně valenčního pojetí skladby.⁵⁴

Kvůli problémům s terminologickou nejednotností byly na stránkách MŠMT vytvořeny tzv. Hesláře jazykovědné terminologie používané při výuce na 1. a 2. stupně ZŠ a na SŠ,⁵⁵ které by měly sloužit pro potřeby učitelů i žáků a především pro autory učebnic. Odkazy na konkrétní Hesláře však momentálně na internetovém odkazu nejsou dostupné, přesto lze očekávat, že po opětovném zprovoznění stránek skvěle poslouží svému účelu a pomohou ke sjednocení terminologie užívané v učebnicích i ve výuce.

---

54 POLÁK, Milan: *Učitel českého jazyka a současná základní škola (se zaměřením na edukační materiály předmětu)*. Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Olomouc 2002, s. 78.

55 Školská jazykovědná terminologie [online cit, 16. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/skolska-jazykovedna-terminologie-1>>.

2 Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

Rámcové vzdělávací programy (RVP) patří mezi tzv. kurikulární dokumenty⁵⁶ na státní úrovni. Vychází z Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice (tzv. *Bílé knihy*) vyd. v roce 2001. Jedná se o dokument reagující na změny ve společnosti a její nové potřeby, kterým měl být přizpůsoben vzdělávací systém a tím pádem změněny cíle a obsah vzdělávání. *RVP* vstoupily v platnost 1. 1. 2005, na základě zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborným a jiným vzdělávání (školského zákona). Vymezuji programy pro jednotlivé etapy vzdělávání. Jsou východiskem pro *školní vzdělávací programy (ŠVP)*, pro kurikulární dokumenty na úrovni školské. Právě dvě úrovně zpracování kurikulárních obsahů (státní a školní) umožňují zajistit požadavky na vzdělání celé společnosti, ale zároveň jsou respektovány místní podmínky a aktuální potřeby skupiny a jednotlivců. Školy tedy mají při tvorbě svého *ŠVP* určitou autonomii, jsou jim umožňovány prosazovat různé přístupy ke vzdělávání, různé metody a formy podle svých uvážení a možností.⁵⁷

Rámcový program pro základní vzdělávání (RVP ZV) nahrazuje dosavadní porevoluční programy pro základní vzdělávání: *Základní škola* (1996), *Obecná škola* (1997), *Národní škola* (1997). Od svého první verze z roku 2005 byl několikrát aktualizován a doplňován. Poslední změny *RVP ZV* proběhly v roce 2017 s účinností od 1. 9. 2017.⁵⁸

RVP ZV obsahuje charakteristiku základního vzdělávání, vymezuje jeho pojetí a cíle. Základem je všeobecné vzdělávání, které se orientuje zejména na praktické situace, s nimiž se člověk v životě setkává. Pro rozvoj žáka jsou podstatné tzv. klíčové kompetence, jedná se o „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“⁵⁹. Mezi klíčové kompetence patří kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní. Tyto kompetence však každý jedinec zdokonaluje celoživotně. V *RVP ZV* je dále vymezen

56 Kurikulum se liší od učebních plánů a učebních osnov, ty se týkají organizace výuky, vymezují její rozsah a obsah. Kurikulum představuje určité zobecnění na vyšší úrovni. Pojem kurikulum lze vnímat jako „obsah vzdělání (učivo) v širším slova smyslu a proces jeho osvojování, tj. jako veškerou zkušenost žáka (učícího se), kterou získává ve školském (vzdělávacím) prostředí, a činnosti, které jsou spojeny a jeho osvojováním a hodnocením.“ Viz MAŇÁK, Josef – JANÍK, Tomáš – ŠVEC, Vlastimil: *Kurikulum v současné škole*. Paido, Brno 2008, s. 14.

57 MAŇÁK, Josef – JANÍK, Tomáš – ŠVEC, Vlastimil: *Kurikulum v současné škole*, s. 34.

58 Přehled úprav *RVP ZV* od roku 2004 do současnosti [online, cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/t/prehled-uprav-rvp-zv-1>>.

59 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 14. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

vzdělávací obsah – očekávané výstupy a učivo sloužící jako prostředek pro vybavení žáků klíčovými kompetencemi na úrovni, které mohou dosáhnout.

Vzdělávací obsah základního vzdělání je rozlišován do devíti vzdělávacích oblastí, které se dále rozdělují na jeden nebo více vzdělávacích oborů. Např. do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace jsou zařazeny vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a od roku 2013 rovněž Další cizí jazyk.

Vzdělávací obory mají svůj vzdělávací obsah, ten je dále členěn již konkrétními *ŠVP* do vyučovacích předmětů. V každém vzdělávacím oboru jsou určeny tzv. očekávané výstupy, které vymezují předpokládanou způsobilost žáků užívat osvojené učivo v praktických situacích. *RVP ZV* rozlišuje očekávané výstupy na konci 3. ročníku (1. období), na konci 5. ročníku (2. období) a na konci 9. ročníku. Závaznou úroveň pro formulování výstupů v *ŠVP* má 2. období a 9. ročník, 1. období je pouze orientační.

Přepracovaná verze *RVP ZV* z roku 2016 obsahuje více změn. Nově jsou očekávané výstupy doplněny tzv. Minimální doporučenou úrovní pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření. Jedná se o upravené očekávané výstupy na nižší úroveň a slouží jako vodítko pro tzv. *individuální vzdělávací programy (IVP)*.⁶⁰

Učivo, s nímž se mají žáci na školách seznámit, má sloužit jako prostředek pro dosažení výstupů a v *RVP ZV* je vymezeno pouze jako témata nebo činnosti. Záleží na školách samotných, jak doporučené učivo z *RVP ZV* rozpracuje ve svých *ŠVP* do jednotlivých ročníků. Na úrovni *ŠVP* se však učivo stává závazné.⁶¹ Od roku 2013 *RVP ZV* obsahuje přílohu **Standardy pro základní vzdělávání**, které „představují minimální cílové požadavky na vzdělávání. Standardy vycházejí z očekávaných výstupů vzdělávacích oborů stanovených v *RVP ZV*. Tyto výstupy dále pomocí indikátorů konkretizují a doplňují o ukázky ilustrativních úloh. Očekávané výstupy vymezují předpokládanou způsobilost využívat osvojené učivo na konci 3., 5. a 9. ročníku.“⁶²

RVP ZV dále obsahují šest průřezových témat, v nichž jsou reflektovány aktuální problémy společnosti současného světa (např. mediální výchova, environmentální výchova, výchova demokratického občana). Součástí *RVP ZV* je rámcový učební plán, kde je určená povinná minimální časová dotace pro vzdělávací oblasti a obory, a disponibilní časové

60 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online 12. 5. 2017]. MŠMT, Praha 2016, s. 14. Dostupné z WWW: <http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf>.

61 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 18. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

62 Metodický portál RVP: Standardy pro ZV [online, cit. 16. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=9832>>.

dotace pro realizaci vzdělávacích obsahů podle uvážení školy. *RVP ZV* bere v potaz možnost vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných.

Ačkoliv je *RVP ZV* stále aktualizován a doplňován, v oblasti vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura nedošlo k výrazným změnám. Proto vychází následující část kapitoly z poznatků obsažených *RVP ZV* z roku 2005 a jen a minimálně je text doplněn aktualizovanou verzí *RVP ZV* z roku 2016. Využita byla rovněž příloha *RVP ZV Standardy pro základní vzdělávání* z roku 2013.

2.1 Vzdělávací obor Český jazyk a literatura

Vzdělávací obor Český jazyk a literatura se zaměřuje na dovednosti spjaté s jazykovým vzděláním. Žáci se učí správně formulovat a interpretovat své reakce a pocity, tak aby pochopili svoji roli v nejrůznějších komunikačních situacích. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura se dělí na tři části: Komunikační a slohová výchova, Jazyková výchova a Literární výchova. V Jazykové výchově žáci získávají nejen vědomosti a dovednosti pro osvojení spisovné češtiny, ale rozvíjí se také jejich logické myšlení, které je základem schopnosti srozumitelně se vyjadřovat.⁶³

Očekávané výstupy oboru Český jazyk a literatura jsou formulovány v *RVP ZV* poměrně obecně. Ve *Standardech pro základní vzdělávání: Český jazyk a literatura* jsou pak uvedené očekávané výstupy konkretizovány indikátory, které stanovují minimální úroveň zvládnutí očekávaných výstupů za stanovené období.

V Jazykové výchově pro 1. stupeň v 2. období lze mezi očekávanými výstupy týkajícími se skladebního učiva nalézt dovednost: „Vyhledává základní skladební dvojici a v neúplné základní skladební dvojici označuje základ věty.“⁶⁴Indikátor ve *Standardech* pak upřesňuje: „Žák vyhledá ve větě základní skladební dvojici (podmět vyjádřený, nevyjádřený, několikanásobný)“.⁶⁵ Další očekávaný výstup je: „zvládá základní příklady syntaktického pravopisu“⁶⁶. *Standardy* doplňují tyto indikátory:

„1. žák uplatňuje základní poučení o správných tvarech přičestí minulého činného v mluveném i psaném projevu,

63 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 20. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

64 *Ibid.*, s. 23.

65 *Standardy základního vzdělávání: Český jazyk a literatura* [online, cit. 14. 5. 2017]. MŠMT, NIDV, Praha 2013, s. 18. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=67488&view=9832>>.

66 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 23. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

2. žák doplní správně čárky do zadaného textu (několikanásobný větný člen, jednoduchá souvětí)⁶⁷.

Výše uvedené výstupy předpokládají znalost přísudku, ačkoliv tento výraz ve výstupech nenajdeme.

Učivo pro 1. stupeň v 2. období týkající se oblasti skladby obsahuje pouze: „skladba – věta jednoduchá a souvětí, základní skladební dvojice“. V pravopise je pak zahrnuto učivo: „lexikální, základy morfologického (koncovky podstatných jmen a přídavných jmen tvrdých a měkkých) a syntaktického (shoda přísudku s holým podmětem)⁶⁸“.

Mezi očekávané výstupy Jazykové výchovy na 2. stupni, které se mohou týkat blíže přísudku, lze zařadit samostatnou práci se slovníky a příručkami (*Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovné češtiny*) či zvládnutí syntaktického pravopisu ve větě jednoduché i souvětí. Další výstup: „Žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě i v souvětí.“⁶⁹ Indikátory ve *Standardech* doplňují:

1. žák spojí větné členy ve větě do skladebních dvojic,
2. žák nahradí jednoduchý větný člen větným členem několikanásobným, správně doplní interpunkční znaménko nebo spojku,
3. žák doplní slovo podle naznačených syntaktických vztahů a určí doplněný větný člen (pdmět, přísudek, předmět, přívlastek, příslovečné určení místa, času, způsobu),
4. žák vybere z několika vzorců ten, který odpovídá zadanému souvětí; žák vybere k zadanému vzorci z několika souvětí to, které je jím znázorněno⁷⁰.

Učivo týkající se syntaxe, je uvedeno ještě stručněji než u 2. období: „skladba – výpověď a věta, stavba věty, pořádek slov ve větě, rozvíjející větné členy, souvětí, přímá a nepřímá řeč, stavba textu; pravopis – lexikální, morfologický, syntaktický⁷¹“

V aktualizovaných verzích *RVP ZV* v oblasti očekávaných výstupů a učiva

67 *Standardsy základního vzdělávání: Český jazyk a literatura* [online, cit. 14. 5. 2017]. MŠMT, NIDV, Praha 2013, s. 22. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=67488&view=9832>>.

68 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 23. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

69 *Ibid.*, s. 25.

70 *Standardsy pro základní vzdělávání. Český jazyk a literatura* [online, cit. 14. 5. 2017]. MŠMT, NIDV, Praha 2013, s. 43. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=67488&view=9832>>.

71 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, s. 25. Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

v souvislosti se syntaktickým učivem nedochází ke změnám od původní verze. V *Minimální doporučené úrovni pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření* mezi požadavky, které se týkají skladby je zařazeno jen: „dodržuje pořádek slov ve větě, pozná a určí druhy vět podle postoje mluvčího“⁷² a pro 9. ročník pak mezi výstupy patří, že se žák orientuje v *Pravidlech českého pravopisu*, rozezná větu jednoduchou od souvětí a zvládá pravopis podle shody přísudku s podmětem.⁷³

Jak bylo uvedeno výše, v *RVP ZV* je formulováno jen velmi obecně, čeho by se žákovy znalosti měly týkat. Pokud jde o přísudek, očekává se znalost shody přísudku, schopnost vyhledat základní skladební dvojici. Ve výstupech je však uvedeno rovněž rozlišování významových vztahů gramatických jednotek ve větě, takže lze očekávat, že by žáci po absolvování základního vzdělávání měli mít určité povědomí rovněž o valenční syntaxi. V tomto ohledu závisí na konkrétních *ŠVP*, kterému učivu věnuje více prostoru a jakými metodami bude přistupovat.

---

72 *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online 12. 5. 2017]. MŠMT, Praha 2016, s. 21.

Dostupné z WWW: <http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf>.

73 *Ibid.*, s. 24.

3 Učebnice

Podle *Pedagogického slovníku* je učebnice druh knižní publikace, která je uzpůsobená k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Nejrozšířenějším typem je školní učebnice. Ta funguje jednak jako prvek kurikula, tzn., že prezentuje výsek plánovaného obsahu vzdělávání, jednak jako didaktický prostředek – slouží tedy jako informační zdroj pro žáky i učitele, řídí a stimuluje učení žáků. Učebnice bývá doprovázena dalšími didaktickými texty, často společně s nimi tvoří tzv. didaktický textový komplex. Nejčastěji to bývá cvičebnice nebo pracovní sešit, která doprovází učebnici. Učebnice pro určité předměty bývají součástí ucelené řady navazujících učebnic.⁷⁴

Učebnice patří mezi kurikulární dokumenty. Tyto dokumenty determinují konstruování učebnic a určují obsah a cíl vzdělávání. Dnes musí učebnice odpovídat požadavkům *RVP* (viz kap. 2), platnému od 1. 1. 2005, na základě zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborným a jiným vzdělávání (školského zákona), jehož požadavky jsou závazné.

Nejvýznamnějším představitelem zabývajícím se problematikou učebnic v českém prostředí je Jan Průcha, jenž se zaměřuje především na primární a sekundární vzdělávání. Jeho publikace *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média* je sice téměř dvě desetiletí stará, ale poskytuje užitečné rady ohledně výzkumu vlastností a funkce učebnic. V příručce jsou v této souvislosti ve stručnosti popsány metody zaměřující se na nejrůznější stránky kvality učebnic. Průcha charakterizuje učebnici jako edukační konstrukt, „výtvor zkonstruovaný pro specifické účely edukace.“⁷⁵ Učebnice jsou sumarizační texty: „předkládají informace, které reprezentují souhrnné a obecně uznávané poznatky z daného oboru či tematického okruhu.“⁷⁶ Text učebnice může být vyjádřen jazykovými prostředky, tedy slovně (verbální text), z širšího hlediska je text pojímán jako učebnice celkově, tedy včetně neverbálních obrázků (didaktický text). Učebnici lze tedy chápat „jako integrovaný znakový útvar přenášející informaci o nějakém výseku objektivní skutečnosti, bez omezení na pouze

---

74 Učebnice a pracovní sešit k němu určený jsou edukační média určená pro žáka i učitele. Na rozdíl od **metodických příruček**, které již rovněž bývají k jednotlivým ročníkům vydávány, ty jsou k dispozici pouze učitelům. Metodické příručky jsou v této práci uplatněny v těch částech výzkumu, které se zaměřují na prezentaci učiva.

75 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Paido, Brno 1998, s. 13.

76 *Ibid.*, s. 18.

verbální text začleněný v učebnici.⁷⁷

3.1 Výzkum učebnic

Výzkum učebnic se zaměřuje na vlastnosti učebnic, jejich komunikační, obsahové a ergonomické vlastnosti⁷⁸. Tedy na to, do jaké míry jsou učebnice schopny být prostředkem pro uspokojení vzdělávací potřeby. Výzkum má praktický účel – poznatky o obtížnosti učebnice, o sdělitelnosti učiva, jež je v učebnici prezentováno. Zkoumá se rozsah učiva na konkrétní ročníky a obsah učiva, kde se zjišťuje, jak učebnice fungují v procesu učení a vyučování. Předmětem výzkumu může být i to, jak může obsah učebnic ovlivnit postoje a hodnoty žáků. Rovněž se zkoumá, jak jsou učebnice efektní, nakolik jsou žáci podle učebnice schopni naučit se učivo. Mnohé učebnice byly na základě zkoumání vyhodnoceny jako příliš odborné, s minimem obrazových komponentů. Taková zjištění slouží jako zpětná vazba, která pak vede ke korekci a úpravám učebnic. Ohledně funkce učebnic se výzkum zaměřuje na stránku procesuální, jak s učebnicí pracují jejich uživatelé. Zda je učitelé využívají jako prioritní zdroj informací, pro plánování výuky. Analýzy se pak zaměřují na hodnotící názory učitelů na učebnice. U žáků se zkoumá, jaké učebnice považují za zajímavé, které učebnice využívají.⁷⁹

Učebnice jsou zkoumány stovkami nejrůznějších metod. Časté jsou výzkumy kvantitativní, kde se jedná o statistiku – sleduje se výskyt a četnost nějakých jevů v učebnici. Dále jsou výzkumy zaměřené na analýzu obsahu, v nichž se zjišťují a vyhodnocují kvalitativní vlastnosti učebnic. Učebnice lze zkoumat též metodou dotazování, observační (pozorování vyučování, jak se učebnice užívá), metodu testovací, experimentální či komparativní (srovnávání dvou i více učebnic podle stanoveného měřítka).⁸⁰

Významná centra výzkumu učebnic jsou v Německu. Již od 50. let v Braunschweigu působí *Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung* zabývající se mezinárodními komparativními analýzami učebnic. Střediska výzkumu učebnic existují také v Rakousku, ve Skandinávii, ve Francii či v Rusku. Mimo Evropu jsou významná střediska především USA a v Japonsku, kde existuje jedno z největších pracoviště pro výzkum učebnic

---

77 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, s. 24.

78 Zda učebnice vyhovuje jako pracovní nástroj, vliv např. hraje druh a velikost písma, grafické symboly pro orientaci v testu, barevné odlišení podstatných částí textu aj.

79 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, s. 43–46.

80 *Ibid.*, 47n.

na světě, *Japan Textbook Research Center* v Tokiu, které se zaměřuje na funkci učebnic, vztahy mezi tištěnými učebnicemi a audiovizuální technologií. Výzkum učebnic existuje i mezinárodní úrovni, např. *International Association for Research on Textbooks and Educational Media*.⁸¹

V českém prostředí se první výzkumy objevovaly již za první republiky, týkaly se hlavně srovnávání slabikářů za účelem najít nejvhodnější fond slovní zásoby. Kvantitativní metodu zde užíval např. Václav Příhoda. Srozumitelností textů učebnic se zabýval v 60. letech slovenský lingvista J. Mistrík. Rozvoj teorie a výzkumu učebnic nastal především v 80. letech. Při SPN v Praze bylo zřízeno Středisko pro teorii tvorby učebnic, kde vznikly dvě řady prací nazvané *Teorie učebnic* – monografie i sborníky. Řadu publikací ohledně metod a poznatků k vlastnostem a fungování učebnic vytvořil Jan Průcha.⁸²

V dnešní době se vedle obsahu a komunikačních vlastností učebnic zkoumá také proces výběru učebnic, jejich schvalování a užívání. Z obsahových analýz je dokumentována odlišnost učebnic pro stejný ročník a typ školy, objevují se výzkumy na didaktickou vybavenost učebnic, návaznost učebnic na kurikulum.⁸³ Centrum pedagogického výzkumu v Brně se zaměřuje na analýzu a hodnocení učebnic v souvislosti s obsahem vzdělávání, na uplatňování učebnic v praxi. Na téma výzkum učebnic vyšly sborníky prací, např. *Učebnice pod lupou* (2006) a *Hodnocení učebnic* (2007). V roce 2008 se konala konference *Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, která se zabývala novými možnostmi výzkumu. Z hodnocení současného výzkumu učebnic Jana Průchy (2008) vyplývá, že výzkum by se mohl zaměřovat více na to, jaké vlastnosti učebnic reálně fungují v procesech učení, dále na učební činnost žáků, jak žák zpracovává didaktické informace, jak se ovlivňuje jazykové kompetence žáka, zda roste úroveň čtenářské gramotnosti žáků.⁸⁴

3.2 Učebnice českého jazyka

Učebnice českého jazyka by nemohly vzniknout bez odborníků, kteří se věnují teorii vyučování českému jazyku, didaktice. Mezi zakladatele teorie vyučování patří autoři vycházející z praxe a většina z nich byli rovněž i úspěšní tvůrci učebnic českého jazyka

---

81 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*, s. 31–36.

82 *Ibid.*, s. 37.

83 KNECHT, Petr – JANÍK, Tomáš.: *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. In Knecht, P. – Janík, T. (eds.): *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, Paido, Brno 2008, s. 9.

84 PRŮCHA, Jan: *Možnosti výzkumu učebnic*. In Knecht, P. - Janík, T. (eds.): *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, s. 28–34.

a slohu. Výběrově lze jmenovat alespoň některé autory.

Mezi první patřil Jaroslav Jelínek, který se patřil mezi tvůrce učebnic pro základní školy několik desetiletí již od 40. let. Pracoval ve Výzkumném ústavu pedagogickém v oddělení českého jazyka. Autorem středoškolských učebnic, metodických příruček byl Karel Svoboda, který se zaměřoval především na skladbu. Autorem školních mluvnic, učebnic pro základní i střední školy je nástupce v pozici vedoucího oddělení českého jazyka VÚP po Jelínkovi Vlastimil Styblík. Zabýval se zejména jazykovými rozbory a pravopisem, poznatky publikoval mj. v časopise *Český jazyk a literatura*, jehož byl redaktorem. Zdeňka Dvořáková či Radoslava Brabcová zastupují autorky učebnic pro 1. stupeň, výukou češtiny v odborném školství zase Naděžda Kvítková. Autorem didaktik, spoluautor učebnic, metodik českého jazyka a slohu a dalších publikací je Přemysl Hauser. Široký záběr v oblasti výuky českého jazyka má Marie Čechová, autorka učebnic a mluvnic pro základní i střední školy, vedoucí redaktorka časopisu *Český jazyk a literatura*. Zabývala se otázkami gramatiky, vyučováním českého jazyka na gymnáziích a na vysoké škole, stylistikou, komunikací na škole. Její publikace přispěly k rozvoji teorie i praxe vyučování českého jazyka, známé jsou např. *Komplexní jazykové rozbory* (1. vyd. 1992) či *Čeština – řeč a jazyk* (1. vyd. 1996). Autory učebnic se stali i učitelé z praxe, z metodického hlediska přispěli např. autoři Gustav Janáček, František Frühauf či Bohumil Sedláček. Ze středoškolských učitelů se pak autory učebnic stali např. Eduard Čech a Jiří Kostečka, od nichž množství námětů bylo zaměřeno především na metodickou stránku vyučování. Na alternativní přístupy ve výuce se zabývá Ondřej Hausenblas.⁸⁵

Učebnice českého jazyka obsahuje výchozí texty, výklad, popř. poučky a cvičení. Součástí učebnic rovněž může být rejstřík či slovník pojmů. Učebnice tak spojuje učebnici, cvičebnici a čítanku v jeden celek,⁸⁶ mívají část jazykovou a část slohovou, obě části bývají horizontálně propojeny (ve slohu se objevuje učivo o slohu, součástí mluvnických cvičení bývá stylizace). Některé učebnice lekce slohové a mluvnické pojí dohromady. Propojení učebnic by mělo být i vertikální: učivo musí na sebe navazovat, terminologie se nemá měnit, aby si žáci snáz osvojovali nové učivo. Problémům spojeným s nejednotnou terminologií „lze zabránit vytvořením jednoho kolektivu autorů pro celý stupeň školy zároveň je výhodné, když

85 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování*, s. 32–36.

86 Tento typ se začal objevovat ve 30. letech díky B. Havránkovi. Před tím na nižších stupních se uplatňovaly cvičebnice a čítanky, na vyšších stupních učebnice obsahující pouze výklady, jednalo se vlastně o zkrácené mluvnice vědecké.

některý z autorů postupuje do autorského kolektivu vyššího stupně.⁸⁷

Užitečným doprovodem učebnic jsou metodické příručky, které komentují učivo a zdůvodňují výklad v učebnicích. Kromě nich by měl mít učitel ve výuce využívat i další příručky. Žáci 2. stupně by měli být schopni pracovat se *Stručnou mluvnici českou* autorů Havránka a Jedličky, dále bývá uplatňována např. Styblíkova *Přehledná mluvnice češtiny*, *Pravidla českého pravopisu* či *Slovník spisovné češtiny*. K dispozici by měli mít učitelé i nejrůznější cvičebnice, populární jsou např. *Hrátky s češtinou* Marie Čechové.⁸⁸

Kvalita učebnic je důležitá, protože učebnice patří mezi vzdělávací prostředky; nesou podíl na celkové vzdělanostní úrovni populace. Učební texty mají dopomoci žákům samostatně pracovat s odborným textem, proto by texty měly být přiměřené jejich možnostem a schopnostem; výběr, rozsah učiva, jazyková a stylizační pojetí učebnice. Autoři učebnic musí vzít v potaz komplexní vývoj osobnosti žáka, jehož kognitivní schopnosti se stále rozvíjí. Učebnice slouží rovněž pro činnost učitele, tedy pro samostatné vyučování. Učitel ve výuce využívá své znalosti o žácích a vhodnými způsoby jim pomáhá pochopit učební text, může zabránit dezinterpretaci textu a vhodnými aktivizačními metodami pak učitel rovněž vede žáky při osvojování učiva tak, aby u nich nedocházelo k pouhému mechanickému učení textů z učebnice bez porozumění.⁸⁹

Jak uvádí *Kurikulum v současné škole*: „V dnešní době se učebnice musí vyrovnávat s novými požadavky, které plynou z velkého nárůstu poznatků, ze školské reformy i z konkurence elektronicky zpracovaných textů.“⁹⁰ Učebnice se navíc stávají po roce 1989 předmětem podnikání. Protože nejsou stanoveny přesné normy na rozsah a výběr učiva, může být kvalita učebnic zcela rozdílná. Proto musí učebnice projít schvalovacím řízením MŠMT.

Dnešní moderní učebnice českého jazyka na základních školách vycházejí z požadavků *RVP ZV*. Zaměřují se na rozvoj klíčových kompetencí a v souladu s požadavky *RVP* rovněž podporují mezipředmětové vztahy a vedou žáky ke komplexnímu rozvoji také průřezovými tématy. Vedle klasických papírových učebnic se často uplatňují ve výuce také elektronické zdroje. Pro hodiny českého jazyka je možné využít nabídku některých nakladatelství, které vytváří i-učebnice (např. nakladatelství Fraus⁹¹). Na internetu je volně k dispozici řada stránek sloužící k procvičování učiva či objasňování jazykových jevů.

87 ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování*, s. 81.

88 *Ibid.*, s. 82n.

89 *Ibid.*, s. 49–52.

90 MAŇÁK, Josef – JANÍK, Tomáš – ŠVEC, Vlastimil: *Kurikulum v současné škole*, s. 41

91 Viz nabídka na stránkách Nakladatelství Fraus [online, cit. 6. 2. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://www.fraus.cz/cs/nezavisle-stranky/i-ucebnice>>.

Pro žáky mohou být nejpřínosnější ty, které se českému jazyku věnují zábavnou formou.⁹²

Vedle již zmiňované Marie Zouharové se učebnicemi českého jazyka po roce 1989 zabýval např. Milan Polák v publikaci *Učitel českého jazyka a současná základní škola* (2002). Rovněž zde je upozorňováno na problém velkého množství učebnic nabízených nejrůznějšími nakladatelstvími, který je usměrňován schvalovacími doložkami MŠMT. V publikaci je dále uvedeno hodnocení nejužívanějších řad učebnic ze strany učitelů českého jazyka. Byly to řady Styblíkových učebnic (1994–1996, Fortuna; 1996–1998 SPN), učebnice autorek Balkó – Zimové (1994–1996, Fortuna) a řada učebnic Brabcové (1993–1996, Jinan). Výsledkem Polákova šetření bylo, že mezi učiteli byla nejoblíbenější Styblíkova řada učebnic (1996–1998) SPN. Ta byla v době výzkumu nejmodernější a odpovídala vzdělávacímu programu *Základní škola*, jenž předcházela *RVP*. Polák se v *Učitel českého jazyka v současné škole* dále věnuje také hodnocení nejčastěji užívaných doplňkových učebnic, např. Melichar, Styblík: *Český jazyk. Přehled učiva pro základní školy*, který je vydáván již několik desítek let. Velmi pozitivně byla učiteli i autorem publikace hodnocena řada *Český jazyk s Tobiášem*.⁹³

---

92 Řadu výukových materiálů obsahuje např. *Moje čeština* [online, cit. 12. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.mojecestina.cz/>>.

93 Viz POLÁK, Milan: *Učitel českého jazyka a současná základní škola*, s. 70–87.

4 Charakteristika nakladatelství Fraus a SPN

4.1 Nakladatelství Fraus

Nakladatelství Fraus⁹⁴ je největším učebnicovým nakladatelstvím v České republice. Působí již od roku 1991 a první vydávané tituly se týkaly především učebnic cizího jazyka a překladových slovníků. Postupně se sortiment rozšířil na další učebnice a materiály pro další předměty. Fraus na svých internetových stránkách nabízí ucelené řady tištěných i interaktivních učebnic pro základní, střední školy i gymnázia. Své produkty nakladatelství propaguje nejen odkazy na e-shopy, ale rovněž celkovou charakteristikou vydávaných titulů. Filozofií nakladatelství je, že učebnice není encyklopedie, kterou by se měli žáci učit z paměti. Proto jsou učebnice vytvářeny jako vzdělávací materiál obsahující zásadní a ověřené informace, které mohou být žákům předávány moderními postupy. Nakladatelství klade důraz zejména na didaktickou složku vydávaných materiálů. Učebnicové řady jsou postupně aktualizovány v reakci na současné trendy ve výuce 21. století, tyto učebnice tak nesou podtitul nová generace. Všechny učebnice prochází doložkovým řízením MŠMT, na stránkách nakladatelství je uveden seznam učebnic i pracovních sešitů s doložkou.⁹⁵

Nakladatelství Fraus klade velký důraz na moderní postupy ve výuce, aby bylo učivo pro žáky přehledné i atraktivní, propaguje interaktivní výuku. Vedle tištěných učebnic proto lze v nakladatelství zakoupit rovněž interaktivní učebnice (i-učebnice) vycházející z tištěných titulů doplněné externími odkazy na různé audiovizuální materiály, dokumenty, cvičení, kvízy či internetové odkazy. Některé doplňující materiály pro učebnice jsou k dispozici zdarma na internetu stejně tak jako další služby a produkty nakladatelství. Ty jsou však dostupné pouze pro zaregistrované zákazníky.

Nakladatelství se rovněž zaměřuje na projekty týkající se zavádění technologií do škol (VZDĚLÁNÍ21, Flexibook 1 : 1) a podpory interaktivní výuky, pořádá vzdělávací akce pro učitele. Doplnkem učebnic a i-učebnic na školách může být vzdělávací portál Fred, kde mají učitelé k dispozici bohatou knihovnu vzdělávacích materiálů. Pro přístup k materiálům je však třeba mít založený účet na těchto stránkách, které jsou placené (přístup je zdarma k dispozici jen dočasně).⁹⁶

---

94 Nakladatelství Fraus [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://www.fraus.cz/>>.

95 Nakladatelství Fraus: doložky MŠMT [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://ucebnice.fraus.cz/cs/o-nas/dolozky-msmt>>.

96 Portál Fred [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://fred.fraus.cz/>>.

Fraus se ve spolupráci se společností Kalibro Projekt zaměřuje na testování žáků základních škol, účelem je zjištění jejich vývoje znalostí a dovedností. Výsledky údajů slouží pro další zlepšování možností vzdělávání.

Na svých stránkách Nakladatelství Fraus vyzdvihuje ocenění, která získalo u nás i v zahraničí. Jedno z nich se týká i učebnice českého jazyka. V roce 2013 Nakladatelství Fraus získalo stříbrnou medaili na soutěži Best European Schoolbook Awards (BESA) v rámci knižního veletrhu ve Frankfurtu nad Mohanem. Toto umístění si zasloužila sada výukových materiálů českého jazyka pro první ročník – výuka čtení a psaní genetickou metodou. Součástí sady je učebnice *Začínáme číst a psát* kolektivu autorů Karly Černé, Jiřího Havla a Martiny Grycové.⁹⁷

4.2 SPN – pedagogické nakladatelství

SPN patří mezi významné nakladatelské instituce v České republice. Vedle učebnic pro základní a střední školy vydává rovněž publikace pro širokou veřejnost. SPN – pedagogické nakladatelství vzniklo v roce 1994 jako akciová společnost. Nakladatelství SPN se hlásí k tradici, sídlí na Ostrovní ulici v Novém Městě v Praze, na místě, kde Marie Terezie pro podporu vzdělávání v rámci zavedení povinné školní docházky založila první nakladatelství školních knih. Toto nakladatelství mimo učebnice vydávalo i pedagogické časopisy, např. Učitelské noviny, které jsou vydávány dodnes. SPN odkazuje na tradici rovněž letopočtem 1775 v logu nakladatelství.

Mezi partnery SPN patří i další vydavatelství, se kterými vytváří společný katalog pro aktuální rok s nabídkou titulů.⁹⁸ Vedle SPN je v něm prezentována produkce nakladatelství Fortuna, nakladatelství Kartografie Praha a Nakladatelství České geografické společnosti.

Dalšími partnery jsou Centrum učebnic, které dodává učebnice nejružnějších nakladatelství, a týdeníky *Učitelské noviny* a *Naše rodina*.

SPN nabízí učebnice pro základní a střední školy, pracovní sešity a cvičebnice, ale i další pomůcky, jako např. nástěnné tabule. Oproti Nakladatelství Fraus SPN neklade důraz na interaktivní pomůcky. Prozatím je nabízí jen jako doplněk k učebnici fyziky. SPN vydává rovněž metodické příručky k užívání učebnic, které obsahují vedle správných řešení úloh

97 Nakladatelství Fraus: ocenění.[online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://www.fraus.cz/cs/oceneni/stribrna-medaile-cj1-10199>>.

98 SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.: Katalog pro rok 2017 [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://spn.cz/wp-content/uploads/2017/03/Katalog-2017-web.pdf>>.

rovněž možné alternativní vyučovací postupy. Některé metodické příručky jsou na stránkách zdarma ke stažení.⁹⁹

SPN své produkty na svých stránkách prezentuje méně nápadně než Nakladatelství Fraus, což ovšem a priori nenaznačuje nižší kvalitu jejich učebnic. Rovněž učebnice SPN jsou zpracovány v souladu s požadavky *RVP* a většina z nich má schvalovací doložku MŠMT.¹⁰⁰ Nakladatelství své tituly nabízí na své e-shopu na externí stránce Naše učebnice¹⁰¹, kde jsou učebnice a další publikace rozčleněny podle stupně vzdělání a dále pak podle předmětu. Každý titul má vedle základních údajů rovněž k dispozici popis obsahu.

---

99 Nejvíce materiálů je takto k dispozici z předmětů zeměpis, chemie, přírodopis a hudební výchova.

Z humanitních předmětů pak stojí za zmínku na příklad překladový slovníček pojmů pro předmět český jazyk a literatura, kde jsou pojmy přeloženy do angličtiny, ruštiny, ukrajinštiny a vietnamštiny. Viz Naše učebnice: tituly ke stažení. [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://naseucebnice.cz/informace/16-ke-stazeni>>.

100 SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://spn.cz/>>.

101 Naše učebnice [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <www.naseucebnice.cz>.

5 Metody užití ve výzkumu

Metody jsou uplatněny pro výzkum učebnic a pracovních sešitů českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ nakladatelství Fraus a SPN. Kvůli předpokládané návaznosti učiva jsou v rámci výzkumu prezentace učiva a typologie cvičení zahrnuty do výzkumu rovněž učebnice a pracovní sešity českého jazyka pro 4. a 5. ročník pro 1. stupeň týchž nakladatelství.

5.1 Metody užití pro prezentaci učiva v učebnicích

V rámci prezentace učiva v učebnicích dvou různých nakladatelství je zvolena metoda komparace. V první části se výzkum zabývá srovnáním terminologie v obou řadách. Zároveň je v každé řadě učebnic reflektována v prezentaci učiva jeho návaznost z předchozích ročníků.

Dále je využita metoda hodnotící didaktickou vybavenost učebnic. Metoda je upravena pro potřeby výzkumu.

V závěru podkapitoly zabývající se metodami výzkumu prezentace učiva jsou vytyčeny příslušné hypotézy ohledně zkoumaných jevů v učebnicích.

5.1.1 Srovnání terminologie v učivu o přísudku

Část výzkumu týkající se prezentace učiva o přísudku je soustředěna na pojmy. Je reflektováno, jak jsou objasňovány jejich významy, zda jsou uvedeny konkrétní příklady, jimiž by se abstraktní látka žákům přiblížila, jaké je množství odborných termínů, které jsou žákům předkládány. Výzkum se týká rovněž zařazování učiva do jednotlivých ročníků; jak je učivo postupně rozšiřováno, zda dostatečně navazuje na již známé skutečnosti v rámci učiva o přísudku, kterých by žáci měli nabýt již z předchozích ročníků. Ačkoliv se hlavní zájem práce soustřeďuje na výzkum učebnic užívaných na 2. stupni ZŠ, jsou do této dílčí části výzkumu zařazeny rovněž učebnice 4. a 5. ročníku 1. stupně ZŠ, protože problematika přísudku se v učebnicích objevuje poprvé právě již ve 4. ročníku. Zjištěné údaje jsou následně porovnávány v učebnicích týchž ročníků vydávané Nakladatelstvím Fraus s údaji v učebnicích SPN.¹⁰²

5.1.2 Didaktická vybavenost učebnic

Metodu zkoumající didaktickou vybavenost učebnice popisuje ve své příručce Jan

---

102 O problematice *RVP* viz kapitola 2.

Průcha.¹⁰³ Účelem zkoumání je posouzení, do jaké míry je učebnice efektivní jako edukační médium. Lze tak určit, v kterých oblastech má učebnice nedostatky. Metoda spočívá v rozlišení celkem 36 komponentů ve struktuře učebnice, každý z nich má určitou didaktickou funkci. Komponenty mohou být vyjádřeny formou verbální¹⁰⁴ či obrazovou¹⁰⁵ a jsou zařazeny do tří skupin. Rozlišují se komponenty náležející aparátu prezentace učiva, aparátu řízení učení a aparátu orientačního. V učebnici se pak zjišťuje, které komponenty se v ní vyskytují.

Zjištěné hodnoty slouží pro výpočty koeficientů pro míru didaktické vybavenosti učebnice. Postup je následovný: ve zkoumané učebnici je zjišťován výskyt jednotlivých komponentů. U každého z komponentů se určí, zda je, či není v učebnici přítomen. Stanovují se dílčí koeficienty za každou skupinu podle didaktické funkce a dále koeficienty ze skupiny komponentů verbálních a obrazových:

- koeficient využití aparátu prezentace učiva (E I)
- koeficient využití aparátu řízení učení (E II)
- koeficient využití aparátu orientačního (E III)
- koeficient využití verbálních komponentů (E v)
- koeficient využití obrazových komponentů (E o).¹⁰⁶

Koeficienty se vypočítávají jako procentuální podíl počtu komponentů, které se v učebnici skutečně vyskytují z počtu možných komponentů. Nejvyšší možná hodnota každého dílčího koeficientu je tedy 100 %, jsou-li v dané skupině obsaženy všechny komponenty. Vedle dílčích koeficientů je pak možné vypočítat i celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E). Výpočet slouží k určení, kterých komponent učebnice využívá. Tímto způsobem lze srovnat didaktickou vybavenost učebnic různých ročníků, nakladatelství, popř. současných a dřívějších učebnic (kde účelem je zjištění, zda došlo k posunu v didaktické oblasti) aj.

Úprava metody:

Využití metody, která má již předem stanovená měřítka, podle nichž se hodnotí způsob

---

103 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, s. 94–103.

104 Verbální komponenty jsou komponenty v učebnici vyjádřené jazykovými (slovními) prostředky.

105 Obrazové komponenty zpestřují jednotvárné texty, jejich přítomnost je důležitá z hlediska motivace žáků.

Mohou sloužit jako určitý prostředník pro informace obsažené ve verbální části učiva. Slouží k lepšímu pochopení sdělení. Rovněž mohou působit na žáky z hlediska estetického. Viz PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, s. 101.

106 PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, s. 95.

prezentace učiva, možnosti řízení učení a orientace v učebním textu, zaručuje větší míru objektivitu v interpretaci zjištěných výsledků. V této práci však učebnice není hodnocena jako celek, parametry jsou použity jen pro ty části učebnice, které jsou považovány za relevantní pro cíl výzkumu. Úprava metody zkoumající didaktickou vybavenost učebnice spočívá v redukci komponentů jen na ty, které jsou uplatnitelné pro výzkum týkající se problematiky přísudku. Počet komponentů je z počtu 36 omezen na 23.

V rámci aparátu prezentace učiva proběhly úpravy v několika oblastech: Počet verbálních komponentů byl snížen z původních 9 na 5. Byly vynechány 3 komponenty: *shrnutí učiva k celému ročníku*, tato složka byla vynechána z důvodu, že výzkum této práce se učivem celého ročníku nezabývá, *podtexty k vyobrazením a doplňující texty dokumentační materiál, citace z pramenů*, u nichž není předpokládána jejich přítomnost v souvislosti s učivem o přísudku; ačkoli by mohly být v učebnicích citovány pasáže týkající se přísudku z odborné literatury. Ta by však pro žáky byla příliš obtížná z důvodu velkého množství cizích termínů či dlouhých a složitě členěných souvětí. Sloučeny do jednoho komponentu byly: *poznámky a vysvětlivky společně se slovníky pojmů, cizích slov s vysvětlením*. V případě své přítomnosti bude slovník pojmů chápán jako druh vysvětlivky (stejně tak případná přítomnost doplňujícího textu bude rozuměna jako druh doplňující poznámky). Obrazové komponenty byly zredukovány z 5 komponentů na 2. Spojeny byly komponenty *obrazová prezentace barevná, umělecká ilustrace a fotografie* (vzhledem k abstraktní povaze učiva o přísudku mohou plnit tyto komponenty jen estetickou funkci). Dále byly sloučeny složky *nauková ilustrace (schematické kresby, modely) a mapy, plánky, graf, diagramy*. Všechny tyto položky jsou chápány jako druhy neuměleckých (a tudíž naukových) ilustrací.

V oblasti aparátu řídicího učení došlo k následujícímu zjednodušení: Z původní skupiny 14 verbálních komponentů bylo vyřazeno 5. Vynechány byly komponenty týkající se učiva v ročníku jako celku (*otázky a úkoly k celému ročníku, celková stimulace před celkovým učivem, předmluva na počátku učebnice*). Ve výzkumu také nejsou brány v potaz komponenty *instrukce k úkolům komplexnější povahy (pokusy, laboratorní práce) a náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva*. Ponechán byl komponent *otázky a úkoly k předchozímu ročníku*, v tomto případě je reflektována přítomnost, či nepřítomnost učiva o přísudku v rámci opakování z předchozího ročníku. Z obrazových komponentů týkajících se aparátu řízení učení byl vyloučen komponent *využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata*.

Všechny 4 složky verbálních komponentů aparátu orientačního byly ponechány beze

změny.

Po výše uvedených úpravách vypadá výsledná podoba **strukturních komponentů učebnice**¹⁰⁷, podle nichž je výzkum vykonán, následovně:

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA
A) verbální komponenty:
1. výkladový text prostý
2. výkladový text zpřehledněný (tabulky, schémata)
3. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
4. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
5. poznámky a vysvětlivky, slovníčky pojmů (s objasněním)
B) obrazové komponenty:
1. umělecká ilustrace, fotografie
2. nauková ilustrace, modely, grafy

¹⁰⁷ Komponenty vychází z Průchovy příručky *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, kde je v Příloze II – instrukce pro měření didaktické vybavenosti učebnic názorně vysvětleno, jakým způsobem se s metodou pracuje. Viz PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, s. 141n.

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ
C) verbální komponenty:
1. návod k práci s učebnicí
2. stimulační detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před lekcemi, tématy nebo v průběhu lekcí, témat)
3. odlišení úrovně učiva
4. otázky a úkoly za témata, lekce
5. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
6. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
7. prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky
8. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení)
9. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)
D) obrazové komponenty:
1. grafické symboly vyznačující určité části textu
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma pro určité části textu
III. APARÁT ORIENTAČNÍ
E) verbální komponenty:
1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)

Ačkoli by bylo možné provést pouhý popis příslušných částí učebnice, způsob předkládání učiva v učebnicích, vysvětlování pojmů a vztahů mezi nimi, využívání grafiky a obrazových částí pro zefektivnění výuky, je využití této metody vnímáno jako vhodnější. Podrobení učiva o přísudku výše uvedeným kritériím totiž zajišťuje objektivní výsledky týkající se úrovně didaktické stránky předkládaného učiva. Následnou komparací výsledků z učebnic obou nakladatelství je možné stanovit, ve které řadě učebnic českého jazyka je učivo o přísudku pojato z didaktického hlediska efektivněji. Tato metoda je využita pro zkoumání učebnic českého jazyka určené pro 2. stupeň ZŠ, do této části výzkumu již nejsou

zařazeny učebnice z 1. stupně.¹⁰⁸

5.1.3 Hypotézy o prezentaci učiva spjatého s přísudkem

Terminologická jednotnost v určitém učivu je nutná z praktického hlediska a měla by být zohledňována v návaznosti učiva mezi jednotlivými ročníky.

Ve SPN existují nově zpracované učebnice pro 1. stupeň z let 2009–2010, vytvořené Evou Hošnovou a kol. Eva Hošnová je rovněž jednou z autorek učebnic 2. stupně (vyšly mezi lety 2006–2010). Současní žáci 2. stupně tedy již na 1. stupni mohli pracovat s učebnicemi téže autorky.

Nakladatelství Fraus zastupuje případ, kdy učebnice pro 1. stupeň českého jazyka tvoří jiný tým autorů než pro 2. stupeň. Zkoumané učebnice ovšem vycházely v časové návaznosti. V letech 2010 a 2011 vyšly učebnice pro 4. a 5. ročník, ty byly vytvořené kolektivem autorů pod vedením Jaroslavy Kosové. Mezi lety 2012–2015 pak vyšly učebnice 6.–9. ročníku týmem autorů v čele se Zdeňkou Krausovou.

Otázkou je, zda učebnice českého jazyka vydávané v rámci jednoho nakladatelství skutečně užívají jednotnou terminologii bez ohledu na to, zda se jedná o učebnice různých týmů autorů, nebo naopak, zda jsou učebnice zaštitěny stejným autorem.

Na základě výše uvedených údajů je stanovena hypotéza:

1. hypotéza:

V rámci učebnic jednoho nakladatelství se užívá jednotná terminologie a učivo na sebe navazuje, a to v případě učebnic, které jsou vedeny stejnou autorkou, stejně jako v řadě učebnic, na nichž se podílí různé týmy autorů.

Na základě známých charakteristik obou nakladatelství je k didaktické vybavenosti učebnic určena hypotéza:

2. hypotéza:

Didaktická vybavenost učebnice z Nakladatelství Fraus je vyšší než u SPN, využívá

---

¹⁰⁸ Na základě zjištěných výsledků nelze vyvozovat didaktickou vybavenost učebnice jako celku. Metoda je využita skutečně jen ke zpřehlednění didaktického pojetí úzce vymezeného učiva.

všechny dostupné didaktické komponenty.

5.2 Metody využití pro výzkum cvičení

Dále je třeba nastínit metodu, která je využita pro výzkum cvičení spjatých s přísudkem. Na úvod podkapitoly je vyjasněno, jak se zachází s pojmy cvičení a úloha. Další část práce obsahuje typologii cvičení, podle níž jsou cvičení týkající se přísudku rozlišována. V závěru jsou stanoveny hypotézy vztahující se ke zkoumaným cvičením.

5.2.1 Vymezení pojmů úloha a cvičení

Před rozlišením typů cvičení by bylo vhodné rozlišit dva pojmy: *úloha* a *cvičení* a vysvětlit, jak je s těmito pojmy v této práci nakládáno.

Učební úlohou je míněna podle *Pedagogického slovníku* „každá pedagogická situace, která se vytváří proto, aby zajistila u žáků dosažení určitého učebního cíle.¹⁰⁹ Je zaměřena na pět aspektů učení: obsahový, stimulační (motivační), operační, formativní a regulativní.“¹¹⁰ Taktéž v *Didaktice sekundární školy* Kalhous a Obst úlohu charakterizují jako všechna učební zadání, které ve své každodenní práci využívá každý učitel.¹¹¹ Pro potřeby práce je pojem „úloha“ určen pro všechna zadání v textu učebnice nebo pracovního sešitu, která vyžadují po žákovi nějakou aktivitu.

Pojem cvičení *Pedagogický slovník* vysvětluje jako: „didaktický prostředek sloužící k řízenému provádění nějaké činnosti učícím se subjektem. Cílem je upevňovat vědomosti či dovednosti, zautomatizovat návyky. Součástí cvičení je instrukce objasňující způsob jeho provedení. Propracovaný systém cvičení byl vyvinut zvl. v jazykových předmětech.“¹¹²

Úloha je tedy charakterizována velmi ze široka a cvičení lze chápat jako druh učební úlohy. Ačkoliv je mezi pojmy úloha a cvičení rozdíl, jsou oba pojmy v celé práci zaměřovány

---

109 Cíl je klíčový pojem v oblasti vzdělávání. Vzdělávací cíle lze chápat jako účel, záměr výuky nebo také jako výstup, výsledky výuky. Zahrnují: hodnoty a postoje žáků, produktivní činnosti a praktické dovednosti, poznatky a porozumění. Cíle se rozlišují i hierarchicky – cíle výukové situace, cíle předmětu, cíl ročníku apod. Vzdělávací cíle jsou formulovány v kurikulárních dokumentech.

110 PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Portál, Praha 2003, s. 258.

111 KALHOUS, Zdeněk – OBST, Otto: *Didaktika sekundární školy*. 1.vyd. (dotisk). Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003, s. 102.

112 PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*, s. 31.

a chápány jako totožné.

5.2.2 Typologie cvičení

Jaroslav Jelínek v *Úvodu do teorie vyučování českému jazyku* rozlišuje metody upevňování učiva z českého jazyka, které rozděluje na metody cvičení a na metody jazykového rozboru (např. rozbor zvukové stránky slova a věty, lexikální, sémantický, slovtvorný, tvaroslovný, syntaktický, stylistický, pravopisný aj.¹¹³). Metody cvičení rozlišuje z více hledisek, liší se např. svou úlohou ve vyučování (cvičení poznávací, aplikační, opakovací a kontrolní), obsahem (cvičení fonická, slovtvorná, pravopisná, syntaktická aj.), způsobem cvičení (typy opisování, doplňování, obměňovací, substituční a transformační, modelová, problémová, stylizační a textová, diktát aj.), poznávacími procesy, kterých je nutno při cvičení použít (cvičení analytická, syntaktická, srovnávací, třídící a zobecňovací, popř. analogická), jazykovou formou (písemná a ústní, školní a domácí).¹¹⁴

Blíže rozepsány jsou způsoby cvičení. Typologie je využita po doplnění o několik dalších případů i v této práci. Jelínek tedy rozlišuje tyto způsoby cvičení:¹¹⁵

1. Typy opisování

Používají se hlavně pro nejnižší ročníky. Žák si osvojuje podobu grafického obrazu slova, utvrzuje si pravopis.

2. Cvičení doplňovací

Žák má vlastně za úkol rekonstruovat text – slova, nebo věty (souvětí). Žák doplňuje správná písmena (*mly-nář*), slova (*Kdy odjíždí vlak směrem – Praze?*) či věty – v tomto případě žáci doplňují věty vedlejší. Při tomto typu cvičení mají žáci někdy na výběr z prvků, z nichž mají daný výraz doplnit. Uplatňuje se zejména v lexikálním pravopise.¹¹⁶

3. Cvičení obměňovací

Slouží k nácvičku správných tvarů u ohebných slov, využívá se taktéž pro pravopis koncovek.

113 Detailněji JELÍNEK, Jaroslav: *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. 1. vyd. SPN, Praha 1979, s. 199n.

114 JELÍNEK, Jaroslav: *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*, s. 188n.

115 Ibid., s. 190–198.

116 Z didaktického hlediska rozlišuje se pravopis lexikální (spjatý s grafickou podobou slova a s jeho slovtvornou strukturou) a pravopis mluvnický, který je dále rozdělen na pravopis tvaroslovný (tvary slov podle jejich příslušnosti k tvaroslovné soustavě) a skladební (vyplývající ze skladebních vztahů). Viz HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 18.

Změna v některé ze jmenných nebo slovesných kategorií ovlivní tvar slova. Používá se k procvičování stupňování a odvozování slov, při tvoření zákazů apod. Př.: Převeďte do trpného rodu: *Zraněného přivezli na kliniku, ošetřili jej a propustili do domácího ošetřování.*; Utvořte zákazy k těmto příkazům: *Půjč mi tu knihu. Otevři dveře.*

4. Cvičení problémová

Žákům je dán úkol, ale v zadání není naznačen způsob řešení. Tato cvičení jsou vhodná pro žákův intelektuální rozvoj, žák sám si totiž musí najít postup, jak má úkol řešit. Např.: uspořádat slova podle různých znaků (podle příbuznosti, podle slovních druhů aj.), patří sem i cvičení sémantická: vysvětlíte rozdíl ve významu slov (*modrý – namodralý – promodralý*).

5. a) Cvičení substituční

Žáci nahrazují nějaký jazykový prostředek jiným. Konstrukce věty či slovního spojení se ale nezmění. Tato cvičení jsou důležitá v syntaktickém učivu, protože sem patří i kladení otázek na větné členy, např. v otázce na podmět je nahrazován podmět (skladební substantivum) tázacím zájmenem v 1. pádě, např.: *Příležitost dělá zloděje. Kdo, co dělá zloděje?*

b) Cvičení transformační

Mají velmi blízko k substitučním, ale na rozdíl od něj, se zde změní i konstrukce věty. Příkladem transformace může být nahrazování větného členu větou vedlejší. Transformační i substituční cvičení mají mnohdy charakter stylizačních cvičení (viz dále).

6. Cvičení modelová

Modelem je myšlen větný celek, slovní spojení, slovo, které se tak stávají vzorem pro tvoření větných celků, slovních spojení nebo slov téhož typu. Modelová cvičení se využívají pro konstrukci vět, souvětí, kdy je schématem, graficky nebo symbolicky znázorněna stavba souvětí. Příkladem může být: schéma *A, a když Bb B*, kterému odpovídá věta: *Červen se prochází po lukách a zahradami, a když dechne, zavoní seno a fialy*. Cvičení modelové slouží k utvrzování učiva, pro žáka je myšlenkově náročnější.

7. a) Cvičení stylizační

Jedná se o cvičení na výběr a využití vhodných slov, nebo na volbu vhodného typu nebo

vhodné stavby věty. Žáci nevytvářejí souvislé jazykové projevy. Vybírají např. vhodná slovesa do různých typů vět, náležitě jazykové prostředky. Tento typ cvičení se využívá zejména při slohotvorném procesu. Různé typy cvičení se mohou prolínat, proto charakter stylizačních cvičení mohou mít i cvičení doplňovací, modelová substituční, transformační aj. Příkladem takového cvičení může být nahrazování větného členu větou vedlejší (Přinesla jim horký čaj *na zahřátí.*), v tomto případě se jedná zároveň stylizační i transformační cvičení zároveň.

b) Cvičení textová

Navazují na stylizační cvičení, mají všestranný charakter cvičení stylizačního a kompozičního. Žáci posuzují souvislý text po stránce obsahové, věcné. Tato myšlenkově náročná cvičení jsou zaměřená na kompozici projevu, výběr jazykových prostředků vzhledem k účelu projevu, posloupnost vět atd. V těchto činnostech se spojuje vyučování jazyku a slohu.

V *Didaktice českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ* v kapitole o pravopisu vychází z Jelínkovy typologie, uvádí ovšem navíc ještě další typy cvičení. Tyto typy cvičení lze využít i v syntaktickém učivu, nemusí se vždy jednat jen o pravopis. Vedle cvičení přepisovacího (odpovídá Jelínkovu opisování), doplňovacího a obměňovacího¹¹⁷, se objevují cvičení vysvětlovací, konstrukční, vyhledávací a korektury textu.¹¹⁸ Protože se již nejedná o cvičení z Jelínkovy typologie, jsou zde tato cvičení uvedena již neočíslovaně.

- **Cvičení vysvětlovací**

Žáci mají vysvětlit pravopisný jev, uvést jej do souvislostí. Vysvětlování a odůvodňování pravopisu se u žáků postupně zpřesňuje s přibývajícimi znalostmi. Příkladem vysvětlovacího cvičení může být zadání: Vysvětlete psaní předložek *s* a *z* v uvedených slovních spojeních.

- **Cvičení konstrukční**

Bývají často spojena s vysvětlovacími cvičeními. Žáci mají za úkol daný jev správně použít, vytvořit s daným jevem větu apod. Např.: Vysvětlete rozdíl v psaní slov *pil – pyl* a slova užitje ve větách.

---

117 Obměňovací cvičení nazývají rovněž jako transformační. Jelínek ale transformční cvičení rozlišuje jako samostatný typ s vlastní charakteristikou.

118 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 31–33.

- **Cvičení vyhledávací**

V zadání takového cvičení bývá pokyn „vyhledejte“, popř. „vyhledejte a vysvětlete“, „vyhledejte a odůvodněte“ (ve spojení se cvičením vysvětlovacím).

- **Korektury textu**

Jedná se o texty s pravopisnými chybami a kvůli své náročnosti se využívají až ve vyšších ročnících. Korektury vyžadují schopnosti žáků zvládat výše uvedené typy cvičení. Korektury většinou připravuje učitel na pracovní listy nebo na tabuli. Jejich počet by měl být přeměřený. Podle *Didaktiky českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ* by se tato cvičení neměla objevovat v učebnicích, protože by se žákům nesprávná podoba slova mohla zafixovat.¹¹⁹

5.2.3 Hypotéza o typologii cvičení obsažených v učebnicích a pracovních sešitech

Cvičení vztahující se k učivu o přísudku obsažené v učebnicích a pracovních sešitech Nakladatelství Fraus a SPN, jsou ve výzkumu rozřazovány na základě typologie cvičení (viz 5.2.2.) Vzhledem k úzkému vymezení učiva o přísudku je v této práci vystavena domněnka, že možnosti využít onu různorodost cvičení jsou v případě úloh vztahujících se k přísudku omezené. Na základě poznatků získaných z didaktik českého jazyka a dalších uvedených znalostem k této problematice jsou uvedena následující hypotéza, jež se shodně týká řad učebnic z obou nakladatelství:

- hypotéza:

Cvičení týkající se přísudku nejsou typologicky pestrá, protože žáci na základní škole mají být schopni přísudek ve větě vyhledat, rozpoznat jeho druhy a uvědomovat si shodu přísudku s podmětem z důvodu pravopisu. Typologie cvičení se omezuje na cvičení doplňovací, vyhledávací popř. transformační.

---

119 HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*, s. 33.

6 Učebnice českého jazyka nakladatelství Fraus

Český jazyk pro základní školy a víceletá gymnázia Z. Krausové a kol. vydávaný v Nakladatelství Fraus v letech 2012–2015 tvoří ucelenou řadu učebnic pro 6. až 9. ročník základní školy a jím odpovídajícím stupňům gymnázia. Učebnice nesou označení nová generace, jedná se o aktualizovanou řadu. Tým autorů a odborných poradkyň vytvořil řadu učebnic, která moderním způsobem přistupuje k vyučování českému jazyku. Součástí řady je vedle učebnice rovněž pracovní sešit, příručka pro učitele, zvuková nahrávka (CD) a interaktivní učebnice a cvičení. Každá učebnice nese doložkou MŠMT a je zařazena s dobou platnosti šesti let do seznamu učebnic pro základní školy pro vzdělávací obor Český jazyk a literatura.

Učebnice, pracovní sešit i metodická příručka jsou ve formátu A4. Učebnice mají výrazný červený obal s fotografií žáků uprostřed. Pracovní sešit i příručka mají tentýž vzhled jako učebnice, fotografie je však černobílá a obal příručky učitele je výrazně světlejší.

Učebnice jsou jednotně strukturovány, na začátku je vyhotovený obsah, v němž jsou barevně vyznačeny tematické celky a kapitoly v nich obsažené, podkapitoly zůstávají již nezvýrazněny. Učebnice jsou děleny na úvod, opakování z předchozího ročníku a na tematické celky. Ty se v jednotlivých ročnících mírně liší. Tematický celek skladba se však objevuje v každém ročníku. Po určitém počtu tematických celků jsou včleněna souhrnná cvičení. Na konci učebnice je vždy zařazena část věnovaná komunikaci a slohu, po níž opět následují souhrnná cvičení. V závěru knihy lze najít rejstřík jmenný a věcný a citace. Na poslední stránce učebnice je vypsán přehled klíčových kompetencí a očekávaných výstupů jednotlivých tematických celků odpovídající požadavkům *RVP ZV* (viz kap. 2.).

V úvodu učebnice se autorský tým snaží žáky motivovat a povzbudit. Žáci naleznou možné odpovědi na otázku, proč se učit česky, když tak mluví od narození. Dále úvod obsahuje symboly užívané v učebnici. Piktogramy znázorňující úkoly pro chytré hlavy, práci s fólií, poslech, skupinovou práci, popř. odkaz na interaktivní učebnici či test v interaktivní učebnici. Uvedeny jsou také zkratky užívané v učebnici týkající se příruček. Ve všech ročnících se objevují PČP (*Pravidla českého pravopisu*), SSČ (*Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*) a SMČ (*Stručná mluvnice česká*). Od 7. ročníku také SCS (*Slovník cizích slov*), v 9. ročníku jsou příručky doplněny o IJP (*Internetovou jazykovou příručku*). V úvodu se rovněž upozorňuje na rejstřík v zadní části učebnice.

Učebnice i pracovní sešity kladou důraz na rozvoj klíčových kompetencí i na rozvíjení mezipředmětových vztahů. Jazykové i slohové učivo bývá doplněno lištou označenou „hledání souvislostí“, kde jsou žákům předkládány otázky na zamyšlení týkající se znalostí z jiných vzdělávacích oborů. Některé ilustrativní texty, na nichž se dokládá jazykové učivo, rovněž odráží průřezová témata. Vyobrazují různé společenské otázky a problémy, např. v učebnicích pro 9. ročník se objevuje text o týrání dětí a o mentální anorexii. Učebnice rovněž odkazují na knihy, časopisy či internetové stránky, odkud jsou vybrané texty čerpány. Pasáže textu věnované výkladu a poučkám jsou vždy vyznačené červeným podkladem v přehledných rámečcích či tabulkách. Pojmy jsou barevně vyznačeny, stejně tak důležité pasáže jsou zvýrazněny tučně. Výklad učiva bývá doplněn řadou konkrétních příkladů.

Struktura pracovního sešitu kopíruje učebnici. Poskytuje řadu cvičení k tematickým celkům. Do pracovního sešitu jsou zařazeny vedle souhrnných cvičení a testových úloh rovněž tzv. pravopisné oříšky (v 6. ročníku) a část pojmenovaná Pro chytré hlavy. Uprostřed pracovního sešitu jsou vloženy stránky s přehledem učiva daného ročníku z oblasti jazykovědy i komunikace a slohu. Přehled je v 6. a 7. ročníku navíc doplněn slovníčkem literárně-teoretických pojmů s příklady.

V příručce pro učitele se nachází nejen správná řešení ke cvičením z učebnice i pracovního sešitu, ale také diktáty, pravopisná cvičení, náměty na projekty i pro další činnost ve výuce českého jazyka. Pro zpřehlednění příručky jsou použity tytéž symboly jako v učebnici, navíc jsou využity speciální symboly pro orientaci v příručce (označení cíle, motivace, klíčových kompetencí, průřezových témat, lišty, odborné poznámky a rozšiřující aktivity). Na začátku příručky je zařazen návrh časově-tematického plánu pro mluvnici i sloh, přehled klíčových kompetencí a očekávaných výstupů, návrhy pro začlenění průřezových témat do výuky a jejich charakteristika a seznam doporučených knih uplatnitelných pro výuku. V zadní části příručky lze dohledat kopírovatelné přílohy s doplňovacími cvičeními, testy a jazykovými rozbory, k nimž má učitel rovněž k dispozici řešení.

Autorský tým v čele s J. Kosovou vytvořil učebnice pro 1. stupeň. Řada učebnic *Český jazyk: učebnice pro základní školy* vyšla mezi lety 2008–2011, zahrnuje knihy pro 2. až 5. ročník základní školy. Součástí díla jsou kromě učebnice dva pracovní sešity, příručka učitele a zvuková nahrávka. Všechny tištěné části díla jsou ve formátu A4. Rovněž tyto učebnice nesou doložku MŠMT. Z této řady učebnic byly pro potřeby výzkumu využity

učebnice, pracovní sešity a metodické příručky pro 4. ročník (2010) a pro 5. ročník (2011). Na rozdíl od řady učebnic Krausové a kol. se na začátku učebnice objevuje návod, jak s ní zacházet. Dalším nepřehlédnutelným rozdílem je, že učebnice propojují učivo jazykové s učivem z oblasti komunikace a slohu. Takové pojetí lze vnímat jako poněkud nepřehledné. Na druhou stranu v učebnicích nechybí rejstřík termínů, který umožňuje lépe se v textu zorientovat a dohledávat potřebné informace. V samotném textu učebnice jsou jednotně barevnými rámečky rozlišovány části týkající se učiva, zajímavostí či odkazů na mezipředmětové vztahy. Názvy tematických celků jsou v obsahu vyznačeny oranžově. Tyto tematické celky jsou rovněž zobrazeny na každé stránce učebnice v zápatí. Jednotlivé kapitoly v nich obsažené jsou zaměřeny rovněž tematicky. Ve 4. ročníku jsou pojmenovány příslovcem (např. Vánočně, Sportovně, Potichu, Ekologicky apod.), v 5. ročníku zase slovesem (Odpočinuli jsme si, Vynalézali, Jezděte!, Budeme hodnotit aj.). Až v podnadpise kapitoly je uvedeno, jakými jazykovými a slohovými jevy se kapitola zabývá. V obsahu učebnice jsou vysvětleny symboly využívané v textu (poučka, skupinová práce, hra, obtížnější úkoly). Učebnice začínají opakováním učiva z předchozího ročníku. Na konci učebnice se objevují klíčové kompetence, očekávané výstupy a průřezová témata.

Učebnici každého ročníku doplňují dva pracovní sešity, které obsahují stručného průvodce pro orientaci v sešitech. Na rozdíl od řady učebnic pro 2. stupeň obálky pracovních sešitů nekopírují vzhled obálky učebnice, nemají jednotnou formu. V druhém pracovním sešitu je vložen přehled učiva pro daný ročník. Příručka pro učitele obsahuje informace o autorkách a ilustrátorech, teoretická východiska *RVP ZV*, objasněny jsou didaktické prvky učebnice, rozvoj klíčových kompetencí, očekávané výstupy, návrh časově-tematického plánu a metodické poznámky k učebnici a pracovním sešitům. Zajímavostí je, že v příručce učitele pro 4. ročník je v metodických poznámkách ve stručnosti vysvětlena valenční skladba pro ty vyučující, kteří se s ní dosud ve výuce neseťkali.¹²⁰ Dále vedle správných řešení úloh v pracovních sešitech obsahují příručky kopírovatelné přílohy a pracovní listy využitelné ve výuce.

---

120 KOSOVIČ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010, s. 15.

6.1 Prezentace učiva o přísudku

6.1.1 Didaktická vybavenost učebnic

Hodnotící parametry vychází z publikace Jana Průchy: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média* (1998), s. 141–142. (O přizpůsobení parametrů potřebám výzkumu viz v podkapitole 5.1.2.)

Do hodnocení řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ Krausové a kol. (Nakladatelství Fraus, 2012–2015) jsou zahrnuty také komponenty, které se sice nevyskytují v samostatné učebnici, ale jsou obsaženy v pracovním sešitě doplňujícím učebnici. Tyto komponenty jsou v tabulce označeny kurzívou. Údaje obsažené v metodické příručce do analýzy zahrnuty nejsou, protože jsou určeny pro potřeby učitele a žáci k nim obvykle nemají přístup.

Didaktická vybavenost nebyla provedena u učebnice a pracovního sešitu pro 8. ročník, protože se zde učivo spjaté s přísudkem nevyskytuje. Přísudek se objevuje jen v rámci opakování větných členů, rovněž vedlejší věta přísudková je jen zmíněna.

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA				
	ročník:			
A) verbální komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. výkladový text prostý	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	<i>Ano</i>
2. výkladový text zřehledněný (tabulky, schémata)	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	<i>Ano</i>
3. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	<i>Ano</i>
4. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	<i>Ano</i>
5. poznámky a vysvětlivky, slovníčky pojmů (s obiasněním)	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	<i>Ano</i>
B) obrazové komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. umělecká ilustrace, fotografie, obrazová prezentace barevná	<i>Ano</i>	<i>Ano</i>	X	Ne
2. nauková ilustrace, modely, grafy	<i>Ano</i>	Ne	X	Ne

Aparát prezentace učiva spjatého s problematikou přísudku (verbální i obrazové komponenty):

- 6. ročník: 7/7 – 100 %
- 7. ročník: 6/7 – 85,7 %

- 9. ročník: 5/7 – 71,4 %
- celkové průměrné hodnocení prezentace učiva pro učebnice 2. stupně Nakladatelství Fraus: 85,7 %

Podle výsledků lze říct, že v učebnicích Nakladatelství Fraus je učivo spjaté s přísudkem prezentováno vhodným způsobem. Na počátku nového učiva bývá shrnutí, co už žáci o dané problematice vědí. Texty v učebnicích jsou přehledné, učivo bývá zvýrazněno barevným podkladem. Na okraji stránek bývají poznámky, kde je např. uveden latinský název termínu jako zajímavost. Vhodnou pomůckou pro žáky může být přehled probraného učiva za daný ročník, který je včleněn do pracovních sešitů. Obsah přehledu odpovídá téměř slovo od slova tomu, jak je učivo vysvětlováno v učebnici. Jak se dalo předpokládat, ne vždy jsou na stránkách učebnic, kde je prezentován přísudek, přítomny doprovodné ilustrace či fotografie.

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
C) verbální komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. návod k práci s učebnicí	Ne	Ne	X	Ne
2. stimulace detailní (podněty k zamvšlení, otázky aj. před lekcemi.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
3. odlišení úrovní učiva	Ne	Ne	X	Ne
4. otázky a úkoly za tématv. lekcemi	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
5. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
6. explicitní vviádření cílů učení pro žáky	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
7. prostředkv a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	Ne	Ne	X	Ne
8. vvsledkv úkolů a cvičení (správná řešení)	Ne	Ne	X	Ne
9. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
D) obrazové komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. grafické symbolv vyznačující určité části textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
2. užití zvláštní barvv pro určité části verbálního textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
3. užití zvláštního písma pro určité části textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>

Aparát řídicí učení (verbální i obrazové komponenty):

- 6. ročník: 8/12 – 66,7 %
- 7. ročník: 8/12 – 66,7 %
- 9. ročník: 8/12 – 66,7 %

- celkové průměrné hodnocení aparátu řídicího učení: **66,7 %**

V aparátu řídicím učení se však v učebnicích Nakladatelství Fraus objevují větší nedostatky. Na začátku učebnice by mohl být návod, jak s ní pracovat. Uvedeny bývají jen seznamy použitých zkratk a vysvětlivky symbolů používaných v textu. V učebnicích dále nejsou rozpoznatelné úrovně učiva. Zdá se, že veškeré učivo je určeno pro všechny žáky, učebnice neobsahují učivo rozšiřující. Chybějí také instrukce, jak by žáci mohli sami hodnotit své schopnosti a dovednosti, ačkoliv mohou vyplňovat shrnující testy na konci kapitol. Na druhou stranu učebnice obsahují grafické symboly poukazující na různé části textu, objevuje se dostatek otázek a úkolů k procvičování učiva. Co se dalších zdrojů týče, žáci jsou v souvislosti s větnými členy odkazováni na *Stručnou mluvnici českou*. Žák nemá v učebnici ani v sešitě k dispozici výsledky úloh a cvičení, což nemusí být vnímáno jako negativum; možnosti žáka podvádět jsou takto omezeny. Správné odpovědi však může učitel dohledat v metodické příručce.

III. APARÁT ORIENTAČNÍ				
E) verbální komponentv:	6.	7.	8.	9.
1. obsah učebnice	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	X	<u>Ano</u>

Aparát orientační:

- 6. ročník: 4/4 – **100 %**
- 7. ročník: 4/4 – **100 %**
- 9. ročník: 4/4 – **100 %**
- celkové průměrné hodnocení aparátu orientačního: **100 %**

V učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ Nakladatelství Fraus se orientuje velmi dobře, jsou přehledné, zřetelně strukturované. Na začátku učebnice je vyhotovený obsah, na konci učebnice mohou žáci vyhledávat pojmy v rejstříku. Na každé stránce je v záhlaví uveden tematický celek.

Celková efektivita učebnice v pasážích spjatých s učivem o přísudku pro jednotlivé ročníky:

- 6. ročník: 19/23 – 82,6 %
- 7. ročník: 18/23 – 78,3 %
- 9. ročník: 17/23 – 73,9 %

Na základě výše uvedených výsledků lze určit, že nejlépe je didakticky pojímáno učivo spjaté s přísudkem v učebnicích českého jazyka pro 6. ročník v poměru 82,6 %. Celkové hodnocení didaktické efektivity v pasážích spjatých s učivem o přísudku v řadě učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ vydaných v Nakladatelství Fraus je: **78,3 %**. Učebnice Krausové a kol. jsou přehledné, logicky strukturované s dostatečným množstvím podnětů pro žáky. Velkou výhodou je sumarizace učiva z celého ročníku ve vypracovaném přehledu, v němž je shrnuta látka každého tematického celku. Větší nedostatky učebnice obsahují v aparátu řídicím učení, kde žákům může chybět zpětná vazba pro jejich učební činnost.

6.2.2 Presentace učiva

Jak bylo řečeno výše, do prezentace učiva jsou zařazeny rovněž učebnice pro 4. a 5. ročník základní školy.

4. ročník

Učebnice pro 4. ročník¹²¹ Jaroslavy Kosové a kol. je rozdělena na nečíslované tematické celky, které jsou svým obsahem propojené. Jedná se o celky Opakování a ještě něco navíc; Podstatná jména a jejich vzory; Slovesa a jejich další využití; Co se můžeme dočíst; Předprázdninové zastavení.

V rejstříku lze nalézt tyto (skladební) pojmy související s přísudkem: přísudek; shoda přísudku s podmětem; základ věty; základní skladební dvojice.

Pro učebnici je typické, že mísí učivo jazykovědné a slohové. Navíc není zvlášť vymezené učivo o tvarosloví a o skladbě. Tento způsob pojetí učebnice má zajistit komplexní vnímání jazyka. V učebnici jsou zejména v rámci opakování již známého učiva uvedeny úlohy a cvičení, a teprve poté až následuje výklad daného učiva. Metoda indukce, kdy se žáci určitý poznatek pokoušejí vyvodit na základě příkladů, je někdy využita i v rámci výkladu

---

121 KOSOVIÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010.

nového učiva (např. u shody přísudku s podmětem).

Pojem **skladební dvojice** se vyskytuje již v tematickém celku Opakování a ještě něco navíc: „Ve větě se můžeme jedním slovem ptát na jiné. Těmto slovům říkáme skladební dvojice, např. *kouzelný strom (Jaký strom? Kouzelný)*. Dvojice slov, kterými se můžeme ptát na každé z nich i naopak je **základní skladební dvojice**, např. *Markéta si kreslí. (Co dělá Markéta? Kreslí si. a naopak Kdo si kreslí? Markéta.)*¹²²

S přísudkem se žáci poprvé setkají v tematickém celku Slovesa a jejich další využití v kapitole Zajímavě (*Podmět a přísudek (holý a rozvítý); základ věty; souvětí*): „Základní skladební dvojice se skládá z podmětu a přísudku. Určitým tvarem slovesným je obvykle vyjádřen **přísudek**. Člen, na který se ptáme otázkou 1. padá **Kdo? Co?** a přísudkem, se nazývá **podmět**. Na přísudek se zeptáme pomocí podmětu otázkou **Co dělal, dělá, bude dělat podmět?**“¹²³ U výkladu jsou uvedeny příklady, kde podmět je podtržen rovnou čarou, přísudek vlnovkou. Svorkou je vyznačena základní skladební dvojice. Poučka je doplněna poznámkou, že podmět nemusí být ve větě vyjádřen, o této možnosti se žáci dozvědí více až v 5. ročníku.

Po několika cvičeních následuje poučení (s příklady): „O **podmětu** (nebo **přísudku**), který není součástí jiné než základní skladební dvojice, říkáme, že je **holý**. Pokud je podmět (nebo přísudek) členem alespoň jedné další skladební dvojice, říkáme, že je **rozvítý**.“¹²⁴

V učebnici se žáci rovněž seznamují se základy valenční skladby: „Nejmenší část věty, která má smysl, se nazývá **základ věty**.¹²⁵ Je tvořen obvykle přísudkem, většinou i podmětem a někdy i dalšími členy (slovy). Příklady: *Prší. Bagr se zastavil. Soused půjčil bagristovi lopatu.*“¹²⁶

Velký prostor je věnován **shodě přísudku s podmětem**. Na příkladech je vysvětleno, že se přísudek shoduje s podmětem v osobě a čísle. Přísudek vyjádřený slovesem v minulém čase se shoduje s podmětem i v rodě. Poučka je doplněna mezipředmětovou otázkou na okraji stránky, zda žáci vědí, jak je to s podmětem a přísudkem u cizího jazyka, který se učí. V další samostatné poučce jsou pak uvedeny příklady zaměřené na **koncovky přísudku v minulém čase**,¹²⁷ pokud je podmět v množném čísle v rodě středním, ženském, mužském životném

122 KOSOVI, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní školy*, s. 32.

123 Ibid., s. 93.

124 Ibid., s. 94.

125 V metodické příručce jsou učitelé upozorněni na nevhodnost pojmu **holá věta** (podmět a přísudek), vzhledem k tomu, že věta je nejen formální, ale rovněž významová jednotka. Spojení podmětu a přísudku může být bez významu (např. *Pes vrtí* – je nutné doplnit předmětem). Viz KOSOVI, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010, s. 86.

126 KOSOVI, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní školy*, s. 95.

127 Metodická příručka upozorňuje na chybnou analogii mezi koncovkou jména a přísudku, např. „*Děti si*

a mužském neživotném.¹²⁸ O několik stran dále je vysvětlena shoda přísudku s podmětem *děti*.¹²⁹

5. ročník

Tematické celky v učebnici českého jazyka pro 5. ročník¹³⁰ jsou pojmenovány: Učivo známé i neznámé; Pravopis přídavných jmen a shoda přísudku s podmětem; Slovní druhy podrobněji; Sdělování a přijímání informací; Učivo – neučivo.

V rejstříku termínů lze dohledat: přísudek, p. slovesný, p. jmenný se sponou; shoda přísudku s podmětem; skladební dvojice; větné členy, základní větné členy; základ věty.

V tematickém celku Učivo známé i neznámé v kapitole Vynalézali (*Opakování ze 4. ročníku: slovesa a pravopis slovesných zakončení přítomného času, slovesný způsob; skladba a shoda přísudku s podmětem; popis*) je připomenuta základní skladební dvojice tvořená **základními větnými členy podmětem a přísudkem**. Ty mohou být **holé a rozvité**. Zopakována jsou rovněž pravidla známá z předchozího ročníku pro shodu přísudku s podmětem, včetně shody s podmětem *děti*.¹³¹ Připomínán je taktéž **základ věty**, na příkladech je vysvětlen postup, jak základ věty zjistit: „Při určování základu věty nejprve vypustíme všechna slova, která netvoří skladební dvojici s přísudkem. (...) potom vynecháme i slova, která nepotřebujeme pro pochopení smyslu věty. (...) Zbývající slova tvoří základ věty.“¹³²

V Tematickém celku Pravopis přídavných jmen a shoda přísudku s podmětem se v kapitole Přečetli jsme (*Přísudek slovesný a přísudek jmenný se sponou*) objevuje výkladová pasáž o druzích přísudku: „Základem přísudku je obvykle slovesný tvar určitý, proto mu říkáme **přísudek slovesný**, např. *ústa vytvoří, ponožka se ztratí*. Někdy je základem přísudku přídavné nebo podstatné jméno, které je s podmětem spojeno tvary slovesa **být, bývat**.¹³³ Tyto tvary ale zde nemají svůj význam, fungují jako **spona**. Celý přísudek se potom skládá z podstatného nebo přídavného jména a spony a nazývá se **přísudek jmenný se sponou**, např.

---

hráli.“ viz KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 4. ročník základní školy*, s. 96.

128 KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní škol.*, s. 102n.

129 Ibid., s. 106.

130 KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011.

131 Ibid., s. 19n.

132 Ibid., s. 21.

133 V metodické příručce je vysvětleno, že sponové sloveso stát/stávat se neuvádí z toho důvodu, že v 5. ročníku jde primárně o porozumění podstaty spony, nikoliv o obsáhnutí všech lexikálních vyjádření. Viz. KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011, s. 72.

*knih je zajímavá, Ondřej a Víték jsou bratři.*¹³⁴ Na okraji stránky je poznámka, že totéž platí pro antonyma, tj. **nebýt, nebývat**.

V učebnici je dále uváděno, že **přísudek slovesný** je někdy tvořený **slovesem způsobovým a infinitivem**, např. *mohli se obejít, nemusí vařit*.¹³⁵ Následně jsou vysvětlena slovesa způsobová, která nemají vlastní plný věcný význam, proto se spojují s infinitivem jiného slovesa. Vyjadřuje, jakým způsobem se děj uskuteční, jedná se o slovesa *mocť, muset, mít* (ve významu mít povinnost/něco udělat), *smět, chtít* a jejich záporné podoby. V poznámce je doplněno, že sloveso způsobové nemůže být ve větě přísudkem (větným členem) stejně jako předložky, zájmena **si, se**, jednotlivá slovesa složených slovesných tvarů (ta žáci znají z učiva o slovese) a slovesa **být, bývat**, pokud jsou sponou.¹³⁶

Další část učiva se týká **podmětu nevyjádřeného a podmětu několikanásobného**. V poznámce na okraji je doplněno, že *oči* a *uši* se skloňují v množném čísle podle vzoru *kost*, a jsou tedy v těchto tvarech rodu ženského. Připojena jsou pravopisná pravidla pro **shodu přísudku s podmětem několikanásobným**. Ke každému pravidlu jsou uvedeny příklady s vyznačenou koncovkou. V poznámce na okraji je uvedeno, že pokud je několikanásobný podmět zařazen až za přísudkem, je možné v koncovce přísudku psát **-i** nebo **-y** podle rodu jména, které je přísudku nejbližší.¹³⁷ V další poučce je poznamenáno, že „v některých větách je pouze jeden člen základní skladební dvojice. Např. ve větě *Od rána sněží*. najdeme jen přísudek – sněží. Toto slovo tvoří základ této věty.“¹³⁸

6. ročník

V učebnici pro 6. ročník¹³⁹ je tematický celek o skladbě rozdělen na tři kapitoly: Větné členy, Věta jednoduchá, a Souvětí.

V rejstříku lze v souvislosti s přísudkem nalézt tyto pojmy: část přísudková; dvojice základní skladební; přísudek; shoda přísudku s podmětem; sloveso sponové, fázové, způsobové; větný člen holý; v. č. rozvitý, několikanásobný; základní skladební dvojice.

Přísudek se objevuje v kapitole 1. Větné členy v podkapitole Opakování, která začíná

134 KOSOVIČ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 5. ročník základní školy*, s. 69.

135 Poznámka v příručce uvádí, že pojem přísudek složený slovesný není vyžadován. Viz KOSOVIČ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 5. ročník základní školy*, s. 74.

136 KOSOVIČ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 5. ročník základní školy*, s. 73.

137 Ibid., s. 79.

138 KOSOVIČ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 5. ročník základní školy*, s. 81.

139 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2012.

základní skladební dvojicí. Motivací pro žáka je úvodní text – rýmovaná hádanka Jiřího Žáčka. Následuje poučka, že základní skladební dvojici tvoří základní větné členy **podmět** a **příisudek**. Ve dvou sloupcích (v levém **podmět**, v pravém **příisudek**) jsou oba členy blíže rozebrány. O příisudku je v tabulce uvedeno, že vyjadřuje, co se vypovídá podmětu, co nositel nebo původce děje dělá, co se s ním děje.

Je rozlišován příisudek:

„1. **slovesný** – základem příisudku mohou být:

a) slovesné **tvary jednoduché** (*Ota píše úkol.*)

b) slovesné **tvary složené** (*Jan bude hrát hokej.*)

2. **jmenný se sponou** – základem je spona a jmenná část

– **sponová slovesa** být, bývat, stát se, stávat se, mohou být i v záporu, např. není, nestávají se

a) **spona + podstatné jméno** *Eva se stala lékařkou.*

b) **spona + přídavné jméno** *Podzim bývá deštivý.*¹⁴⁰

Příisudek jmenný beze spony není obsažen přímo ve výkladu, pouze v poznámce na okraji stránky učebnice je žákům položena otázka: Jak by vypadal příisudek jmenný beze spony?

Další poučení je, že podmět i příisudek může být **holý**, **rozvitý** a **několikanásobný**. Ke každé možnosti jsou uvedeny příklady, k nimž je připojen jednoduchý graf poukazující na vazby mezi částmi věty. Na okraji stránky je připsána doplňující poznámka: podmět = subjekt, příisudek = predikát. Následující poznámka nabádá: „Zapamatujte si! Stojí-li příisudek před několikanásobným podmětem, může se koncovka přičestí shodovat s rodem nejbližšího jména.“¹⁴¹

Pro žáky již známým učivem je **shoda příisudku s podmětem**, včetně shody s **podmětem několikanásobným v množném čísle**. V tabulce jsou k variantám podmětu uvedeny příslušné **koncovky přičestí minulého** a konkrétní příklady.¹⁴² Po zopakování shody následuje v učebnici učivo o rozvíjejících větných členech.

S příisudkem se lze dále setkat v kapitole 2. Věta jednoduchá. V opakování je o ní uvedeno: „Věty se skládají ze slov. Každá věta zpravidla tvoří uzavřený celek jak po stránce obsahové, tak po stránce mluvnické. (...) Věta jednoduchá zpravidla obsahuje jedno sloveso.“¹⁴³ (V 3. kapitole Souvětí se v rámci opakování o větě jednoduché připomíná:

140 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 68.

141 Ibid., s. 69.

142 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 70.

143 Ibid., s. 79.

vyjadřuje jednu myšlenku, obsahuje zpravidla jedno sloveso určitého tvaru = jeden přísudek.¹⁴⁴). V učebnici je rozlišována věta jednoduchá: **holá**¹⁴⁵ (podmět i přísudek jsou holé) a **rozvitá** (podmět je rozvitý, přísudek je holý – podmět je holý, přísudek je rozvitý – podmět i přísudek jsou rozvité).

Dále je uváděno, že ve větě zpravidla rozlišujeme dvě části: **část podmětovou**, která vyjadřuje původce děje, a **část přísudkovou** vyjadřující činnost, stav, vlastnost podmětu, něco, co se přisuzuje podmětu. Příklad *Duhově zbarvení pstruzi vyskakovali velmi vysoko nad vodní hladinu* je ve schématu rozdělen na zvlášť zakroužkovanou část podmětovou (*Duhově zbarvení pstruzi*) a přísudkovou (*vyskakovali velmi vysoko nad vodní hladinu*). Ve schématu je čarou vyčleněn základ podmětu (holý podmět) *pstruzi* a základ přísudku (holý přísudek) *vyskakovali*. Tyto dvě položky jsou čarou spojeny k pojmu základní skladební dvojice. Výklad je doplněn rovněž příklady **věty s podmětem nevyjádřeným**.¹⁴⁶

V podkapitole Grafické znázornění věty jednoduché je zobrazen vztah podmětu a přísudku: „**Podmět s přísudkem tvoří základní skladební dvojici. Skladební dvojice tvoří i ostatní větné členy, jsou mezi nimi určité větné vztahy.** V základní skladební dvojici jsou oba členy (podmět a přísudek) rovnocenné, v ostatních skladebních dvojicích je vždy člen řídicí a závislý.“¹⁴⁷

7. ročník

Přísudek se v učebnici pro 7. ročník objevuje jako nedílná součást syntaktického učiva ve více kapitolách. V rejstříku se objevují pojmy: přísudek; věta vedlejší přísudková; základní větný člen.

V kapitole o větách jednočlenných, dvojčlenných a větných ekvivalentech je znovu připomínána definice věty: Věta je mluvnická jednotka, která obsahuje určitý tvar slovesný, skládá se ze slov, mezi nimiž existují vztahy. Ve dvou sloupcích jsou následně uvedeny rozdíly mezi větou dvojčlennou a jednočlennou: **Věty dvojčlenné obsahují podmět a přísudek**, patří sem i věty s nevyjádřeným podmětem (*Zastaví se (on) u nás hned ráno.*) **Věty jednočlenné neobsahují podmět**, jejich základní člen je vyjádřen určitým slovesným tvarem ve 3. os. č. jed. Podmět není možno do vět doplnit. Tyto věty nejčastěji vyjadřují:

---

144 Ibid., s. 84.

145 Pojem v řadě učebnic pro 1. stupeň (Kosová a kol.) není doporučován.

146 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 80.

147 Ibid., s. 81.

přírodní děje (*Hřmí.*), tělesné stavy (*Bolí mě v zádech.*), duševní stavy (*Stýská se mi.*), smyslové jevy (*Zvoní.*).¹⁴⁸ Zvlášť je věnován v učebnici prostor pro větný ekvivalent, který pak neobsahuje určitý slovesný tvar.

V kapitole s názvem Co už víme o větných členech jsou v tabulce zopakovány typy podmětu a přísudku holého, rozvitého a několikanásobného. Vedle tabulky na okraji stránky je poznamenáno: „Vztah mezi podmětem a přísudkem, tzv. přísuzování, je základem dvojčlenné věty.“¹⁴⁹ a dále je uveden cizí termín pro přísuzování, predikace.

Následuje výklad o podmětu a jeho způsobech vyjádření. Přísudek je zařazen posléze. Poučce je připomínáno, že tvoří s podmětem základní skladební dvojici a mluvnicky na něm závisí, shoduje se s ním. Na okraji stránky je opět poznamenán cizí termín pro přísudek, predikát. V tabulce jsou připomínány druhy přísudku a jejich vyjádření. Navíc je uveden přísudek jmenný, který se v předchozím ročníku objevil pouze v rámci doplňující úlohy.

1. **Přísudek slovesný:** je vyjádřen slovesem v určitém tvaru. Shoduje se s podmětem v osobě a čísle (je-li vyjádřen složeným slovesným tvarem s přičestím činným nebo trpným,¹⁵⁰ shoduje se také ve jmenném rodě a u muž. rodu v mn. čísle i v životnosti).
2. **Přísudek slovesně jmenný (jmenný se sponou):** je vyjádřen jménem (podstatným nebo přídavným) a určitým tvarem sponového slovesa (*být, bývat, stát se, stávat se*).
3. **Přísudek jmenný:** spona může být vynechána – takový přísudek označujeme jako jmenný beze spony. Shoduje se s podmětem v **čísle**, a pokud možno i v **rodě** (a životnosti) a i v **pádě** (1. p.).¹⁵¹

Přísudek se rovněž objevuje v rámci vyobrazení vztahů mezi rozšiřujícími větnými členy. U některých větných členů je určena jejich závislost na slovese v přísudku (předmět, příslovečné určení, doplněk).

V kapitole věnující se druhům vedlejších vět se žáci setkají s vedlejší větou přísudkovou. Jako příklad je předloženo souvětí: *Nebyl jediný, kdo se zajímal o práci na počítači*. Toto souvětí je dále využito jako doklad toho, že větu vedlejší lze nahradit větným členem: *Nebyl jediný zájemce o práci na počítači*. Každý druh věty vedlejší je dále v kapitole vysvětlován samostatně. „**Vedlejší věta přísudková** vyjadřuje jmennou část přísudku věty řídicí. V řídicí větě je sponové sloveso **být, bývat, stát se, stávat se**. Např.:

148 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*.

1. vyd. Fraus, Plzeň 2013, s. 76.

149 Ibid., s. 78.

150 V části učebnice věnované tvarosloví je u slovesa detailně rozebírán slovesný rod, žáci by tedy již měli znát pojmy přičestí činné a trpné a měli by být schopní uplatnit je rovněž ve skladebním učivu.

151 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 81.

Krajina kolem Sázavy je jako vymalovaná. Bývá uvozena vztažnými zájmeny **kdo**, **jaký**, příslovcem **jak** nebo spojkou **jako**. Např.: *Krajina kolem Sázavy je, jako by ji vymaloval.* Na přísudkové věty někdy odkazují ukazovací zájmena **ten**, **takový**. Např.: *Josef Dobrovský byl z těch, kdo šířili myšlenky národního obrození.*¹⁵²

8. ročník

V učebnici pro 8. ročník¹⁵³ obsahuje tematický celek Skladba kapitoly: Co už umíme ze skladby, Významové poměry mezi souřadně spojenými hlavními větami, Významové poměry mezi větnými členy a vedlejšími větami, Souvětí souřadné a podřadné, Spojovací výrazy v souvětí, interpunkce v souvětí, Jazykové rozbory, složitější souvětí.

V rejstříku na konci učebnice se objevuje v souvislosti s přísudkem pouze pojem věta přísudková. V textu učebnice se nevyskytuje žádné nové učivo spjaté s přísudkem. Přísudek se objevuje jen v opakování definice věty jednoduché, věty dvojčlenné a jednočlenné. Rovněž vedlejší věta přísudková se vyskytuje pouze v rámci opakování učiva z předchozího ročníku.

9. ročník

Učebnice pro 9. ročník¹⁵⁴ se vedle rozsáhlého opakování již známého skladebního učiva zabývá valenčním pojetím skladby. Tematický celek skladba je rozčleněn do 11 kapitol ve dvou samostatných celcích: Stavba věty a souvětí a Tvoření vět a souvětí aneb Jiný úhel pohledu. Skladební učivo je uzavřeno Vývojovými tendencemi ve skladbě.

V rejstříku lze dohledat pojmy: přísudek jmenný; přísudek jmenný se sponou; přísudek slovesný; přísudek slovesný složený; přísudek slovesný souslovný.

Ve stavbě věty jsou zopakovány **věty dvojčlenné, jednočlenné i větný ekvivalent**. O větě samotné je shrnuto: „**Věta** obsahuje určitý slovesný tvar. Bez určitého slovesného tvaru věta neexistuje. (...) Základem věty je vztah přisuzování mezi podmětem a přísudkem. Např. *David přišel pozdě. David přijde pozdě. David by byl téměř přišel pozdě.* Ve všech těchto větách je podmět, jsou to větné struktury **podmětové**. Ve větě *Venku od rána sněží* je

152 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 98.

153 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 8: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*.

1. vyd. Fraus, Plzeň 2014.

154 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*.

1. vyd. Fraus, Plzeň 2015.

také určitý slovesný tvar, tedy nejdůležitější část věty, ale není v ní podmět. Podmět v takové větě nejsme schopni vyjádřit ani označit. Takovým větám, které mají jen přísudek, říkáme věty **bezpodměté**.^{155, 156}

Lze si všimnout, že ve výše uvedené charakteristice věty je kladen oproti předchozím ročníkům větší důraz na úlohu slovesa určitého tvaru ve větě. Dá se uvažovat, že takto jsou žáci připravováni na valenční pojetí skladby, se kterým se blíže seznamují na následujících stránkách učebnice v části **Tvoření věty a souvětí aneb jiný úhel pohledu**. V něm se pojem přísudek sice nevyskytuje, ale určité sloveso je pro něj rozhodující: „Vrcholem věty je sloveso v určitém tvaru.“¹⁵⁷ Dále je upřesněno: „**Základem věty je určitý slovesný tvar, který potřebuje jistá významová doplnění**. Např. sloveso *spí, leží, sedí* vyžaduje doplnění: kdo, např. *David spí*. Slovesa *dal, vzal, věnoval, daroval, sebral, odebral* vyžadují nejnutnější doplnění: *kdo, komu* a *co*. Např. *Petr věnoval Monice knihu*. Stejná doplnění „potřebují“ všechna uvedená slovesa:

<i>Petr</i>	<i>věnoval</i>	<i>Monice</i>	<i>knihu</i> .
činitel děje	děj	adresát	co je dějem zasaženo

Sloveso *věnoval* ve tvaru určitém „rozhoduje“ o nejnutnějších doplněních. Útvar *Petr věnoval Monice* nebo *Petr věnoval* nejsou smysluplné české věty (...) Sloveso *věnoval* vyžaduje tedy tři nutná doplnění (...). Této schopnosti sloves vázat na sebe další nutná doplnění říkáme **valence**, a proto mluvíme o **valenční skladbě**.¹⁵⁸ Vedle výkladu je přítomna poznámka reflektující mezipředmětové vztahy o pojmu valence, který žáci znají z chemie (schopnost atomu nebo skupiny atomů vázat na sebe jiné atomy). Dále jsou na příkladech rozlišována slovesa **jednovalenční**, **dvojvalenční** a **trojvalenční**, podle počtu doplnění, která vyžadují. Slovesa **bezvalenční** (*prší*) nevyžadují žádné nutné doplnění.

Na příkladu *Petr věnoval Monice knihu* je vysvětlen tzv. **základ věty**: „Je to minimální věta. Může být libovolně rozvíjena a rozšiřována, ale pořád bude mít stejný model. Např. *Petr, můj mladší bratr, včera dal Monice, své kamarádce z dětství, k narozeninám knihu o historii naší země*.“¹⁵⁹ Žáci jsou rovněž upozorněni na stejná slovesa, která na základě svých různých významů zakládají různé věty, např. *Česká republika vede* (zvíťezí). *Matka vede dítě do školy* (doprovází). *Cesta vede k lesu* (směřuje). *Eva vede keramický kroužek* (řídí).¹⁶⁰

155 Věta **bezpodmětá** odpovídá větě **jednočlenné**, která je též označena jako věta **bezpodmětá**.

156 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9 pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 58.

157 Ibid., s. 63.

158 Ibid., s. 63n.

159 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9 pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 64.

160 Ibid.

Pojem **přísudek** se již vyskytuje v následující kapitole věnované skladebním dvojicím, kde je uvedeno, že formální prostředky vyjádření skladebních vztahů jsou **shoda, řízenost a přimykání**. Přísudek je uveden u shody (je závislým členem, shoduje se s členem řídícím), která se projevuje se v osobě, čísle a ve jmenném rodě (u příčestí).¹⁶¹ V učebnici jsou v přehledně vyhotoveném souhrnu rozlišovány tyto druhy přísudku: Přísudek slovesný, který je vyjádřen určitým slovesným tvarem, z hlediska tvaroslovného může být jednoduchý nebo složený; Přísudek slovesný složený, jenž je složen z tvaru způsobových sloves (*moci, smět, muset, chtít, mít (= mít povinnost)*) nebo fázových sloves (*začí(na)t, přest(áv)at* apod.) a infinitivu plnovýznamových sloves; Přísudek slovesný souslovný představující ustálené (frazologické) spojení slovesného tvaru a jedné či více dalších složek, jejichž povaha se neurčuje (*Jan upadl do rozpaků. Truhlář měl napilno*; Jmenný přísudek se sponou, v němž **sponové sloveso** (spona) je sloveso, které spojuje jmennou část přísudku s podmětem (*být, bývat a stát se, stávat se.*); Jmenný přísudek, který je vyjádřen pouze jménem (*Sliby chyby.*)¹⁶²

Oproti 7. ročníku je v učebnici tedy pro 9. ročník nově uveden a vysvětlen pojem **přísudek slovesný souslovný** a je zde nově rozlišován **přísudek slovesný složený** (se způsobovým či fázovým slovesem) lišící se od přísudku slovesného, který může být složený z hlediska tvaroslovného.

V učebnici pro 9. ročník jsou zopakovány typy vedlejších vět. U vedlejší přísudkové se opakují informace známé žákům již ze 7. ročníku.

6.2 Cvičení k učivu o přísudku

Rozřazování úloh podle typologie nelze provést vždy jednoznačně, protože se cvičení typologicky často překrývají a doplňují. Přísudku jsou věnována samostatná cvičení, ale úlohy spjaté s přísudkem se dále objevují jako jeden z dílčích úkolů při procvičování jiného syntaktického učiva a také v souhrnných jazykových rozborech. Někdy se úlohy k učivu objevují před tím, než je probíráno, žáci na základě pokynů a svého vlastního pozorování zkouší odvozovat určitá pravidla spjatá s učivem, např. vyvozování pravidel pro shodu přísudku s podmětem. Občas se v zadání objevuje pokyn *určete* (např. druh přísudku). Pokud taková zadání úlohy nevyžaduje vysvětlení daného jevu, jsou řazena mezi vyhledávací.

---

161 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9 pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 68.
162 Ibid., s. 70.

4.–5. ročník

V učebnicích a pracovních sešitech pro 4. a 5. ročník se vyskytují v souvislosti s přísudkem cvičení **vyhledávací**. V zadání se bývá pokyn vyhledat, vyznačit, podtrhnout, určit přísudky ve větách. V některých cvičeních je vyžadováno nalézt příklad přísudku holého, rozvitého. Např.: žáci rozlišují druhy přísudku a určují, čím jsou vyjádřeny. Mnohá z vyhledávacích cvičení se zaměřuje na základní skladební dvojice, popř. na základ věty.

V **doplňovacích** cvičeních žáci doplňují koncovky *-i*, *-y*, *-a* do slovesných tvarů minulého času v přísudku. Objevují se rovněž cvičení, kde je třeba doplnit do vět vhodné přísudky (slovesné, jmenné se sponou) k podmětům a opačně, doplnit vhodné podmínky na základě koncovky přísudku. V případech, kdy žáci musí vhodné přísudky sami vymyslet, bývá cvičení zároveň **stylizační**. Doplnovací cvičení také reflektují důležitost významového hlediska věty. Žáci mají např. základní skladební dvojici doplnit tak, aby vznikl základ věty.

Cvičení **vysvětlovací** se pojí se zdůvodňováním pravopisu koncovek sloves v přísudku.

Obměňovací cvičení slouží k procvičování shody přísudku s podmětem. Žáci převádí základní skladební dvojice do množného čísla, popř. převádí do množného čísla jen podmínky a vhodné přísudky mají doplnit, cvičení tak může být zároveň doplňovací a stylizační. Nahrazování přísudků slovesných přísudky jmennými se sponou a opačně se objevuje v cvičení **transformačním**.

Řada cvičení typologicky spadá mezi **konstrukční**, žáci např. tvoří věty se zadanými přísudky v minulém čase tak, aby podmínky odpovídaly koncovce slovesa. Vytváří věty, které obsahují různé druhy přísudků. Zároveň stylizačním cvičením je vybírání vhodných přísudků k zadaným podmínkám. Objevují se rovněž cvičení vybízející k větší kreativitě, např.:

- „Jako novinář(ka) utvoř a napiš ke každému obrázku větu s přísudkem v množném čísle minulého času. Základy vět podtrhni.“¹⁶³

Pracovní sešity poskytují úlohy, které využívají formu různých rébusů či hádanek, např. konstrukční cvičení sloužící k procvičení shody přísudku s několikanásobným podmětem je doplněno tabulkou s písmeny, v nichž mají podle stanovených políček vyhledat přísudky:

- „Slož podle uvedených kódů přísudky. Připiš k nim několikanásobné podmínky

---

163 KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 2 pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010, s. 18.

a dokončí větné celky. (Vzor: B1, D2, A1, A2, C3, D2 = SYPALY – Mirka a Ivana sypaly ořechy do koše.¹⁶⁴

Valenční pojetí skladby se odráží ve cvičeních, kdy žáci rozvíjí základy vět dalšími členy. Objevují se rovněž cvičení, v nichž žáci mají rozlišovat rozdíly ve významu sloves, např. úloha na vyhledávání přísudku slovesného a jmenného se sponou je doplněna pokynem:

- „Užij slovesné přísudky ve větách, ale v jiném významu.“¹⁶⁵

Cvičení může být pro žáky poměrně náročné, proto jej lze zařadit mezi **problémová**. Některá zadání úloh obsahují pokyny, které na sebe navazují, např.:

- „Vyber jednu základní skladební dvojici a rozvíjej ji. Na každý řádek napiš o slovo více. Zapisuj stále úhledněji. (Vzor: Kuchař chystá, kuchař chystá oběd, nový kuchař chystá oběd.) Podtrhni řádek, na němž je základ věty. Obsahuje tvoje věta holý přísudek? Utvoř větu, kterou se zeptáš na přísudek ve své větě.“¹⁶⁶

6.–9. ročník

Rovněž v učebnicích a pracovních sešitech pro 6.–9. ročník se s učivem o přísudku pojí různá cvičení. Mezi častý typ cvičení patří opět **vyhledávací**. Žáci vyhledávají, podtrhávají, základní skladební dvojice či základní větné členy, část podmětovou a přísudkovou, základ podmětu a přísudku. Vyhledávají a určují ve větách přísudky holé, rozvitě a několikanásobné, druhy přísudků a způsob jejich vyjádření, např.:

- „Přineste si knihu Devatero pohádek od Karla Čapka. Vyhledejte úryvky s několikanásobnými přísudky.“¹⁶⁷
- „Vyhledejte přísudky. U slovesných přísudků uveďte, zda jsou vyjádřeny jednoduchým, nebo složeným slovesným tvarem, a určete u něj osobu, číslo čas a způsob. U slovesných složených přísudků uveďte, zda obsahují sloveso fázové nebo, nebo způsobové.“¹⁶⁸

V souvislosti s učivem o větách vedlejších mají žáci vyhledávat vedlejší větu

---

164 KOSOŮVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 2 pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011, s. 4.

165 KOSOŮVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 1 pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011, s. 41.

166 KOSOŮVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 2 pro 4. ročník základní školy*, s. 8.

167 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013, s. 36.

168 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 70.

přísudkovou. Žáci vyhledávají, ověřují informace v příručkách. V 6. ročníku např. žáci vyhledávají v SMČ poučení o přísudku jmenném se sponou.

Vyhledávací cvičení jsou často v kombinaci s **doplňovacími**: žáci mají doplňovat koncovky *-i/-y* přísudků. Doplnovací a zároveň cvičení stylizační jsou cvičení, kde žáci musí vymyslet vhodné přísudky do vět. Variantou zadání je, že mají žáci doplnit vhodné podmínky, ale zároveň mají dbát na koncovky *-i/-y* v přičestí, tato cvičení kladou důraz na uvědomění si shody přísudku s podmínkou. Vyskytují se rovněž cvičení na doplňování několikanásobného přísudku do vět a na doplňování vedlejších vět přísudkových do souvětí.

V pracovních sešitech se objevují různá doplňovací cvičení. Některá z nich jsou natolik obtížná, že je lze zařadit mezi **problémová** cvičení, např. v pracovním sešitu pro 6. ročník mají žáci za úkol vyluštit doplňovačku doplněním vhodných sloves do vět. Každé sloveso má mít 7 písmen (sedm políček na doplnění). Každé třetí písmeno v doplňovačce má tvořit tajenku (tou je slovo „přísudek“). Zde však nastává problém, protože do vět lze doplnit řadu synonymních výrazů a žáci nemají k dispozici žádnou nápovědu, jaké sloveso užít:

- „Vylušťte doplňovačku doplněním vhodných sloves do vět: Maminka ___ dopis. Tatínek ___ dříví. Babička ___ písničku. Dědeček ___ stromek. Teta ___ vánočku. Strýc ___ cihly. Bratr se ___ chřipkou. Sestra si ___ na školu.“¹⁶⁹

Ve **vysvětlovacích** cvičeních žáci zdůvodňují pravopis *i/y* v koncovce přísudku. Jiná cvičení požadují vysvětlení rozdílu mezi přísudkem holým, rozvitým a několikanásobným, mezi druhy přísudku aj.

Cvičení **transformační** zahrnují nahrazování přísudků slovesných za přísudky sponově jmenné a opačně. Nahrazovány jsou dále přísudky jmenné se sponou vedlejšími větami přísudkovými.

V učebnicích a pracovních sešitech se objevují **konstrukční** cvičení. Některá slouží k procvičování shody přísudku s podmínkou, žáci např. mají zadané podmínky a tvoří věty se slovesy v minulém čase. Cvičení spjatá s tvorbou vět se často pojí se stylizačními schopnostmi žáků, např.:

- „Tvořte podle obrázků věty jednoduché s holými, rozvitými a několikanásobnými podmínkami a přísudky. Vždy je určete.“¹⁷⁰

Tvorba vět je úzce spjatá s valenčním pojetím skladby. Cvičení obsažená v učebnici

---

169 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2012, s. 37.

170 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013, s. 36.

a pracovním sešitu pro 9. ročník jsou poměrně náročná, žáci v nich musí prokázat nejen své stylizační dovednosti, ale rovněž svůj jazykový cit při rozlišování významů sloves. Cvičení k valenční syntaxi lze řadit mezi doplňovací, konstrukční, stylizační a problémová. V zadání se objevují požadavky typu:

- „Pokuste se přidat nutná doplnění tak, aby vznikly smysluplné věty. Všimněte si toho, jak sloveso na základě svého významu řídí pád svých nutných doplnění.“¹⁷¹
- „Pokuste se vytvořit různé věty na základě odlišných významů těchto sloves.“¹⁷²
- „Určete větné členy a uveďte, které ve větě nemusejí být, aby zůstala věta smysluplná. Jakkoli rozvíjejte větné základy, tvořte věty jednoduché.“¹⁷³

---

171 KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*, s. 64.

172 Ibid.

173 Ibid., s. 65.

7 Učebnice českého jazyka SPN

Řada učebnic pro 2. stupeň ZŠ E. Hošnové a kol. *Český jazyk pro základní školy* vydaná v SPN mezi lety 2006–2010 je zpracována v souladu s požadavky *RVP ZV* a napomáhá ke koncipování školních vzdělávacích programů. Učebnice mají rovněž schvalovací doložku MŠMT a jsou zařazeny do seznamu učebnic pro základní vzdělávání s dobou platností 6 let. Internetové stránky SPN uvádí u této řady učebnic obnovená data schvalovacích doložek (od roku 2012 pro 6. ročník až po rok 2016 pro 9. ročník),¹⁷⁴ učebnice jsou proto stále součástí seznamu schválených MŠMT. Ucelená řada obsahuje pro každý ročník učebnici, pracovní sešit a metodickou příručku učitele.

Učebnice mají formát B5, doplňující pracovní sešit formát A4, metodická příručka je formátu A5. Pro každý ročník je určena jiná barva obálky, ta je totožná pro učebnici, pracovní sešit i metodickou příručku (6. ročník modrá, 7. fialová, 8. oranžová, 9. zelená). Obálka učebnic dále obsahuje barevnou fotografii žáků. Pracovní sešit i metodická příručka je označena šikmo nakloněným nápisem uvedeným kurzívou.

Učebnice jsou strukturovány velmi přehledně. V obsahu je rozlišeno učivo o jazyce a učivo z oblasti slohové a komunikační výchovy (to je o všem rovněž částečně reflektováno v části věnované mluvnici). Jazyková část je dále členěna na jednotlivé oddíly, ty přihlíží k jazykovým rovinám (tvarosloví, skladba aj.). Barevné vyznačení záhlaví pak označují tyto oddíly na stránkách učebnice a pomáhají žákům v orientaci. Na konci učebnice se nachází přehled klíčových kompetencí a očekávaných výstupů pro daný ročník.

V předmluvě autoři promlouvají k žákům a žákyním. Vysvětlují cíle učebnice českého jazyka, žáci se v ní seznamují s různými typy textů, poznávají stavbu mateřského jazyka, díky čemuž jsou schopni lépe tvořit vlastní jazykové projevy, přičemž jsou schopni vhodně využívat nejrůznější jazykové prostředky. Žáci mají textům porozumět, poznat záměry sdělení. Učí se také vyhledávat a ověřovat informace. Autoři upozorňují na různorodé úkoly, některé z nich vyžadují hlubší zamyšlení a jsou označené Pro chytré hlavy, u něhož je symbol sovy. Na konci každé kapitoly je soubor otázek s bodovým hodnocením, které žákům dává zpětnou vazbu, jak zvládli dané učivo.

Žáci mohou pracovat s různými typy textů, na nichž je ilustrováno učivo. Výklad učiva a nejrůznější poučky jsou vždy žlutě podloženy a důležité pasáže jsou zvýrazněny

---

174 Naše učebnice: učebnice a pracovní sešity z ČJ [online, cit. 23. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://naseucebnice.cz/92-cesky-jazyk-a-literatura>>.

tučně. Na počátku každé kapitoly je ve světle oranžové tabulce uveden seznam pojmů užívaných v daném učivu. Autoři v metodických příručkách uvádí, že se pojmy užívané v učebnicích i v pracovních sešitech důsledně opírají o slovníček lingvistických termínů, který vznikl pod vedením Jazykovědného sdružení AV ČR.¹⁷⁵ (Tyto termíny jsou součástí Hesláře zmiňovaného v teoretické části práce). Učivo je doplněno množstvím úloh, ty jsou poznačené kurzívou. Oproti učebnicím z Nakladatelství Fraus jsou úlohy více směřovány na pochopení a procvičování daného učiva v rámci vzdělávacího oboru český jazyk a literatura, otázky z mezipředmětových vztahů či průřezových témat se vyskytují méně frekventovaně, přesto je žákům poskytováno dostatek materiálů pro rozvoj klíčových kompetencí. V závěru každé kapitoly jsou v oranžových tabulkách vypsány otázky, které slouží k ověřování znalostí.

Pracovní sešit svými úkoly vhodným způsobem doplňuje učebnici. Žák si může ověřovat, nakolik porozuměl učivu. Je veden k samostatnosti, pracovní sešit odkazuje na nejrůznější příručky při ověřování správnosti řešení daných cvičení. Žák se rovněž setkává s autoevaluací, za splnění cvičení může získat body. Sešit obsahuje hodnotící tabulku, v níž jsou vymezeny čtyři úrovně žakových znalostí na základě dosaženého počtu bodů za daný úsek. Znalosti žáka mohou být výborné, na dobré úrovni, slabší nebo značně mezerovité (méně než polovina dosažitelných bodů).

V metodické příručce získávají učitelé metodická doporučení, jak postupovat při výkladu, dále upozornění na časté chyby a problémy, které žáci v daném učivu mívají. Příručka obsahuje správná řešení úloh v učebnici i v pracovním sešitě. Jsou-li úlohy tvůrčí, nabízí řešení navrhované.

Eva Hošnová je rovněž jednou z autorek ucelené řady učebnic českého jazyka vytvořených pro 2.–5. ročník ZŠ. Tyto učebnice vznikaly v letech 2006–2010. Učebnice pro 5. ročník byla tedy vydaná později než učebnice pro 6. ročník téhož nakladatelství. Nicméně i u této řady učebnic je znovu obnovena schvalovací doložka MŠMT (pro 4. ročník z roku 2015, pro 5. ročník 2016¹⁷⁶). Současní žáci 2. stupně základní školy již tedy mohli využívat učebnice obou řad.

Učebnice je formátu B5, pracovní sešit A4 a metodická příručka A5 jako v ucelené řadě pro 2. stupeň. Obálka učebnice a pro 4. ročník je zelená, pro 5. ročník růžová. Učebnice

---

175 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha 2010, s. 6.

176 Naše učebnice: učebnice a pracovní sešity ČJ pro 2.–5. ročník [online, cit. 3. 6. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://naseucebnice.cz/76-ucebnice-a-pracovni-sesity-cj-pro-25-rocnik>>.

vychází z požadavků *RVP ZV*, klade důraz na rozvoj všech klíčových kompetencí, poskytuje základy mediální výchovy, zohledňuje i další průřezová témata.

V kapitolách se žáci postupně seznamují s naukou o slově, se slovními druhy, pravopisnými jevy, a skladebním učivem. První a poslední kapitola v učebnici je věnována opakování. Poučky v učebnici bývají stručné, jsou zvýrazněny žlutým podkladem a jsou uvozeny zeleně podtrženým Pamatujte si. Dále se v textu objevuje piktogram sešitu znázorňující písemné cvičení a obrázek sovy (Pro bystré hlavy) označující složitější nepovinný úkol. Řada cvičení je orientovaná na čtení s porozuměním, ke každé kapitole jsou doplněny očekávané výstupy. Podobně jako v učebnicích Nakladatelství Fraus je jazyková výchova propojována s komunikační výchovou. V učebnici jsou barevně odlišeny jazyková cvičení (oranžově) a slohová cvičení (zeleně). Na konci kapitol je pro žáky k dispozici tabulka sebehodnocení. Žáci si mohou určit, nakolik si osvojili učivo. Na tabulku navazuje pracovní list označený Ověř, co umíš, kde žák zjistí své skutečné znalosti a získává zpětnou vazbu rovněž ke svým schopnostem sebehodnocení.

Pracovní sešit je určen pro samostatnou práci žáků. Úlohy jsou podobně jako v řadě učebnic pro 2. stupeň bodované a žák získává další možnost pro zhodnocení sebe sama. Metodická příručka poskytuje návody pro objasnění různých jazykových jevů a přispívá i dalšími náměty k činnosti ve výuce.

7.1 Prezentace učiva o přísudku

7.1.1 Didaktická vybavenost učebnic

Hodnotící parametry opět vychází z publikace Jana Průchy: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média* (1998), s. 141–142. V rámci hodnocené řady učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ Evy Hošnové a kol. (SPN, 2006–2010) jsou stejně jako při hodnocení učebnic Nakladatelství Fraus zahrnuty rovněž komponenty z pracovního sešitu (označené kurzívou). Hodnocení je soustředěno pouze na učivo týkající se přísudku, nikoli na učebnici jako celek.

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA				
	ročník:			
A) verbální komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. výkladový text prostý	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
2. výkladový text zpřehledněný (tabulky, schémata)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
3. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)	Ne	Ne	Ne	Ne
4. shrnutí učiva k předchozímu ročníku	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
5. poznámky a vysvětlivky, slovníčky pojmů (s obiasněním)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
B) obrazové komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. umělecká ilustrace, fotografie, obrazová prezentace barevná	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
2. nauková ilustrace, modely, grafy	Ne	Ne	Ne	<u>Ano</u>

Aparát prezentace učiva spjatého s problematikou přísudku (verbální i obrazové komponenty):

- 6. ročník: 5/7 – 71,4 %
- 7. ročník: 5/7 – 71,4 %
- 8. ročník: 5/7 – 71,4 %
- 9. ročník: 6/7 – 85,7 %
- celkové průměrné hodnocení prezentace učiva pro učebnice 2. stupně SPN: 75 %

Aparát prezentace učiva v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň SPN v učivu spjatém s přísudkem dosahuje nižších hodnot než v učebnicích Nakladatelství Fraus. Rovněž v učebnicích SPN se podle očekávání neobjevují vždy obrazové komponenty. Větším nedostatkem se může jevit, že v souvislosti s přísudkem učebnice neobsahují shrnutí probraného učiva, jako se objevuje u Frause. Na druhou stranu prezentace učiva je přehledná, učivo je zvýrazněno rámečky se žlutým podkladem. Výhodou je, že na počátku každé kapitoly jsou v oranžové tabulce uvedeny nové pojmy vztahující se k probíranému učivu.

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ				
C) verbální komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. návod k práci s učebnicí	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
2. stimulace detailní (podněty k zamýšlení, otázky aj. před lekcemi.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
3. odlišení úrovně učiva	Ne	Ne	Ne	Ne
4. otázek a úkolů za tématy lekcemi	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
5. otázek a úkolů k předchozímu ročníku (opakování)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
6. explicitní vviádření cílů učení pro žáky	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
7. prostředků a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
8. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení)	Ne	Ne	Ne	Ne
9. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
D) obrazové komponenty:				
D) obrazové komponenty:	6.	7.	8.	9.
1. grafické symboly vyznačující určité části textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
3. užití zvláštního písma pro určité části textu	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>

Aparát řídicí učení (verbální i obrazové komponenty):

- 6. ročník: 10/12 – 83,3 %
- 7. ročník: 10/12 – 83,3 %
- 8. ročník: 10/12 – 83,3 %
- 9. ročník: 10/12 – 83,3 %
- celkové průměrné hodnocení aparátu řídicího učení: 83,3 %

Aparát řídicí učení v učebnicích od SPN získal vyšší hodnocení než u Nakladatelství Fraus. V úvodním slově jsou jasně stanoveny cíle. Ve stručnosti je uvedeno, z jakých částí se učebnice skládá a k čemu slouží, je vysvětlen záměr autorů učebnice. Podobně jako u učebnic Nakladatelství Fraus, odkazuje SPN na základní mluvnické příručky (se kterými žáci podle RVP mají být schopni pracovat). Učebnice v souvislosti s přísudkem obsahují cvičení, kterými opakují již známé učivo z předchozího ročníku, ačkoli nejsou uvozeny pojmem opakování. V pracovním sešitu mají dále žáci možnost hodnotit své znalosti. Cvičení jsou bodovaná a v závěru sešitu je vypracovaná hodnotící tabulka, podle níž žáci získávají zpětnou vazbu, na jaké úrovni jsou jejich znalosti v daném učivu. Ve shodě se s Nakladatelstvím Fraus

nejsou odlišené úrovně učiva a žáci nemají k dispozici správné výsledky, ty jsou obsaženy v metodické příručce pro učitele.

III. APARÁT ORIENTAČNÍ				
E) verbální komponentv:	6.	7.	8.	9.
1. obsah učebnice	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly aj.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>	<u>Ano</u>
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)	Ne	Ne	Ne	Ne

Aparát orientační:

- 6. ročník: **3/4 – 75 %**
- 7. ročník: **3/4 – 75 %**
- 8. ročník: **3/4 – 75 %**
- 9. ročník: **3/4 – 75 %**
- celkové průměrné hodnocení aparátu orientačního: **75 %**

Orientační aparát učebnic SPN je dostačující. Učebnice jsou přehledně členěné, tematické celky jsou v záhlaví barevně rozlišovány. Nedostatkem je ovšem chybějící rejstřík. Ten může být částečně suplován výčtem pojmů na počátku každé kapitoly.

Celková efektivita učebnice v pasážích spjatých s učivem o přísudku pro jednotlivé ročníky:

- 6. ročník: **18/23 – 78,3 %**
- 7. ročník: **18/23 – 78,3 %**
- 8. ročník: **18/23 – 78,3 %**
- 9. ročník: **19/23 – 82,6 %**

V řadě učebnic českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ SPN nejvyšší hodnocení pro didaktickou vybavenost učiva spjatého s přísudkem získává učebnice pro 9. ročník s hodnocením 82,6 %. Celkové didaktická efektivita učebnic v pasážích spjatých s učivem o přísudku je: **79,3 %**. Dosahuje tedy jen o 1 % vyšší efektivitu než učebnice Nakladatelství Fraus (78,3 %). Didaktická efektivita v učivu o přísudku je v obou řadách učebnic

srovnatelná. Obě učebnice mají z didaktického hlediska své výhody, které chybí u řady druhého nakladatelství. Řada učebnic E. Hošnové od SPN lépe zpracovává aparát řídicí učení. V pracovním sešitě si žáci mohou kriticky ověřovat svou úroveň získaných znalostí. Výhodou učebnic Krausové a kol. od Nakladatelství Fraus jsou vypracovaný přehled učiva a rejstřík jmenný a věcný. Rovněž grafické zpracování učebnice působí moderněji.

7.2.2 Prezentace učiva

4. ročník

S přísudkem se mohou žáci setkat v kapitole Stavba věty. Žáci nejprve opakují již známé učivo z předchozího ročníku – vyhledávají slovesa ve větách, určují skladební dvojice. Následuje poučka označená !Zopakujte si: „Dvojice slov, která k sobě patří, se nazývá skladební dvojice. Jedna **skladební dvojice** se od ostatních odlišuje. Můžeme se ptát oběma jejími členy navzájem. Proto jí říkáme **základní skladební dvojice**.“¹⁷⁷ V následující poučce označenou !Pamatujte si, je vysvětlen pojem **větné členy** – jedná se o slova ve skladební dvojici.

V podkapitole Příšudek a podmět je problematika rozvedena dalšími úkoly na vyhledávání skladebních dvojic, v nichž žáci mají určit sloveso a podstatné jméno. V poučce je uvedeno, že sloveso v základní skladební dvojici je přísudek a podstatné jméno je podmět. Dále je věnován bližší prostor přísudku, žák se dozvídá, že přísudek vyjadřuje, **co se vypovídá o podmětu** a že přísudek je **sloveso v určitém tvaru**. V poučení o podmětu se žáci seznámí rovněž **podmětem nevyjádřeným a několikanásobným**.¹⁷⁸ V metodické příručce je doporučováno zdůraznit, že přísudek tvoří celé slovesné tvary, např. U táboráku *jsme si pěkně zazpívali*.¹⁷⁹

Pro žáky zcela nové učivo je **shoda přísudku s podmětem**. Žákům je v učebnici přiblíženo úvodním obrázkem zámku a svazku klíčů, z nichž jenom jeden pasuje k zámku. Obrázek doprovází text rozhovoru otce a syna. Otec přirovnává slovesa v přísudku v různých osobách a čísle ke klíčům a podmět k zámku. Následuje poučka doplněná příklady: přísudek

177 HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2009, s. 159.

178 HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*, s. 161–165.

179 BURIÁNKOVÁ, Milada: *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2011, s. 125.

se shoduje s podmětem v osobě a čísle.¹⁸⁰ Metodická příručka upozorňuje, že žáci mohou shodu chápat mechanicky: *Herci hráli, autobusy odjely*, může tedy docházet k chybám typu *pěsti se sevřeli*. Určování shody se má proto opírat o rod jména v podmětu.¹⁸¹ Po několika cvičeních je v učebnici uvedena další poučka o tom, že se **sloveso** v přísudku v **minulém čase** shoduje s podmětem nejen v **osobě**, **čísle**, ale i v **rodě**. Žáci jsou postupně seznamováni s pravidly psaní koncovek sloves přísudku ve shodě s podmětem v množném čísle ve všech rodech. Rovněž jsou upozorněni, že pro **podmět nevyjádřený** platí ve shodě stejná pravidla. Každé nové poučce předchází úloha, z níž žáci mohou pravidlo pro psaní koncovky určit.¹⁸²

5. ročník

Skladební učivo v učebnici pro 5. ročník začíná větou. „**Věta je uspořádaný celek složený ze slov.** Můžeme ji **vyslovit** nebo **napsat**. **Vždy obsahuje sloveso v určitém tvaru.**“¹⁸³ Zopakovány jsou dále skladební dvojice, které jsou v poučce rozlišovány na základní skladební dvojice a určovací skladební dvojice, žáci se rovněž již setkávají s pojmy člen řídicí a člen závislý: „V **základní skladební dvojici** jsou oba členy **stejně důležité**, můžeme se ptát vzájemně jedním na druhý. Ve většině **ostatních skladebních dvojic** je **jeden člen důležitější** a jeden člen méně důležitý. Těmto skladebním dvojicím říkáme **určovací skladební dvojice**. **Důležitější člen** se nazývá **člen řídicí**. **Méně důležitý člen** se nazývá **člen závislý**.“¹⁸⁴ Učebnice poskytuje řadu příkladů pro oba členy.

Žákům je již do určité míry předkládáno valenční pojetí skladby: „**Základní skladební dvojice** někdy tvoří **úplnou větu**. Např.: *Žáci počítají*. (...) V jiných větách základní skladební dvojice větu netvoří, základní skladební dvojici musíme doplnit dalšími větnými členy. Např.: *Petr se spoléhal... (na moji pomoc)*.“¹⁸⁵

V kapitole Podmět a přísudek¹⁸⁶ je prohloubeno učivo známé z předchozího ročníku, shoda přísudku s podmětem. Nově je poukazováno na psaní koncovky **-y** v přísudku, pokud je

---

180 HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*, s. 167.

181 BURIÁNKOVÁ, Milada: *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 4. ročník základní školy*, s. 130.

182 HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*, s. 168–172.

183 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2010, s. 164.

184 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*, s. 166.

185 Ibid., s. 168.

186 Kapitola je v obsahu pojmenována Přísudek a podmět, stejně tak v metodické příručce a stejné pořadí je uváděno rovněž v učebnici z předchozího ročníku.

podmětem podstatné jméno *děti*, dále na změny ve shodě u podstatných jmen *oko* a *ucho* v množném čísle (*oči, uši*). Žáci jsou upozorněni rovněž na pravopis přísudku s podmínky *koně, rodiče, lidé, lidičky, sněhuláci*, kdy se v koncovce slovesa v přísudku píše **-i**.¹⁸⁷

Učivo pro žáky zcela nové je rozlišování přísudku slovesného a přísudku jmenného se sponou. Žáci nejprve mají za úkol vypsát z úvodního článku barevně vyznačené základní skladební dvojice zvláště do sloupců, v jednom s přísudkem vyjádřeným slovesem, ve druhém s tvary slovesa *být* a přídavným nebo podstatným jménem. V následující poučce je uvedeno: „Rozeznáváme **přísudek slovesný**, který je vyjádřen **slovesem s plným významem**: *vědci našli; plazi žijí*; **přísudek jmenný se sponou**, který je vyjádřen **tvarem slovesa *být* a podstatným jménem nebo přídavným jménem**: *had je obratlovec, had byl velký*. Sloveso *být* nazýváme **spona** proto, že nemá plný význam, ale pouze spojuje přídavné nebo podstatné jméno s podmětem.“¹⁸⁸

Žáci se seznamují nově se **shodou přísudku s několikanásobným podmětem**. Rovněž toto učivo začíná úvodní prací s texty. Doprovodné otázky mají žáky nasměrovat k vyvození pravopisných pravidel. Podobně žáci pracují s textem s názvem *Kdo má přednost?*, který obsahuje rozhovor dvou spolužaček právě o shodě přísudku s několikanásobným podmětem, jazykové pravidlo o přednosti jmen mužského životného rodu je srovnáváno s dáváním přednosti ve skutečném světě. Pravidla pro shodu přísudku s několikanásobným podmětem jsou následně rozebrána v detailní tabulce.¹⁸⁹

6. ročník

Učebnice pro 6. ročník rozděluje tematický celek o skladbě na dílčí části: Stavba větná, Věta jednoduchá a souvětí, Tvoření vět a Stavba textová.

V doprovodné metodické příručce se uvádí, že při popisu věty se v učebnici užívá obojího přístupu: věta je sledována z hlediska příjemce textu (je pojmána staticky – jako hotová jednotka, která se analyzuje; vychází se od formy k výrazu), ale také z hlediska produktora (věta je vnímána dynamicky – jako právě vznikající jednotka; postupuje se od základové větné struktury k celému větnému celku, od myšlenkového obsahu ke konkrétnímu vyjádření).¹⁹⁰ Důraz na větu jako vznikající jednotku je v této řadě učebnic

187 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*, s. 176.

188 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*, s. 179.

189 Ibid., s. 184–186.

190 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha

patrný v některých typech cvičení, zejména v části věnované tvorbě vět (viz dále typologie cvičení).

V oddíle učebnice věnujícímu se větné skladbě je na začátku kapitoly o základních větných členech uveden slovníček pojmů vztahujících se k učivu: **přísudek** – přísudek slovesný, přísudek jmenný se sponou; **podmět** – podmět nevyjádřený, podmět několikanásobný; **shoda přísudku s podmětem**; **shoda přísudku s několikanásobným podmětem**.¹⁹¹

Učebnice v učivu o základních větných členech připomíná, že jsou tvořeny podmětem a přísudkem. Jako první je v učebnici připomínána charakteristika přísudku, podmět je rozebírán až jako druhý v pořadí.

O přísudku se uvádí: „**Přísudek** je větný člen, který něco tvrdí (vypovídá) o nějaké skutečnosti vyjádřené zpravidla podmětem. (...) Jestliže je přísudek tvořen pouze **slovesem** v určitém tvaru, nazývá se **přísudek slovesný**: *Pes **spí** v boudě.*“¹⁹² Dále výklad pokračuje **přísudkem jmenným se sponou**, jenž je vyjádřen **podstatným** nebo **přídavným jménem a tvarem sponového slovesa**. Jako nejčastější sponová slovesa jsou uváděna: ***být, bývat, stát se, stávat se***. Každému z nich jsou doplněny příklady. Ve výkladu je na konkrétních příkladech připomínána rovněž možnost věcného významu těchto sloves, ty pak sama vytvářejí přísudek slovesný, např. *Co **se stalo** (= přihodilo)?* Uvedena je i možnost vyjádření slovesa *být* ve smyslu existence.¹⁹³

Metodická příručka zdůrazňuje, že nejdůležitějším členem věty je právě přísudek, protože je jejím organizujícím prvkem. Přísudek jako jediný dokáže ze všech syntaktických vztahů něco vypovídat o světě (příznaky a vztahy charakterizuje z hlediska času a slovesného způsobu). Proto je učitelům doporučováno klást důraz ve výkladu na přísudek, především na jeho vztah k ostatním větným členům a na jeho schopnost vytvářet jádro věty.¹⁹⁴

V učebnici je v přehledné tabulce na konkrétních příkladech zopakována **shoda přísudku s podmětem**. „Přísudek se s podmětem shoduje v osobě a v čísle, a je-li v minulém čase, shoduje se také ve jmenném rodě. Je-li podmět v množném čísle, je třeba dbát na shodu i v pravopise.“¹⁹⁵ Dále jsou připomínána základní pravidla pro **shodu přísudku s podmětem**

2007, s. 80n.

191 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2006, s. 112.

192 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*, s. 112.

193 Ibid., s. 113.

194 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy. Metodická příručka*, s. 81.

195 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*, s. 116.

několikanásobným.¹⁹⁶

Ústřední role přísudku ve větě je ještě jednou připomínána v učivu spjatém s větou jednoduchou a souvětím: „V každé větě jednoduché je přísudek. Spojením dvou nebo více vět vzniká souvětí. (...) Souvětí tedy obsahuje více než jeden přísudek (zpravidla kolik je v souvětí přísudků, tolik je v něm vět).“¹⁹⁷

7. ročník

Syntaktické učivo je zaměřeno jak na rozbor, tak na tvorbu vět. Metodická příručka upozorňuje na to, že učivo je náročné a klade velké požadavky na abstraktní myšlení žáků. Podle autorů je hlavním cílem, aby se žáci naučili správně tvořit a vhodně využívat různé syntaktické konstrukce.¹⁹⁸

V kapitole o větné stavbě jsou uvedeny základní pojmy k učivu. Mezi ty pojmy, které se vztahují k přísudku a podmětu jsou: **věty s podmětem, bez podmětu; přísudek slovesný, přísudek slovesný složený; vedlejší věta přísudková; podmět – vyjádřený, nevyjádřený, všeobecný; vedlejší věta podmětná.**

V podkapitole věnované větám s podmětem a bez podmětu je na konkrétních větách dokládáno, které věty lze rozdělit na **část podmětovou** a **část přísudkovou**. Ve výkladu je uvedeno, že tyto věty mají oba základní větné členy (platí, i když je podmět nevyjádřený). Věty, které **podmět neobsahují**, mají pouze část přísudkovou. (*Zešěřilo se*). Věty bez podmětu označují: přírodní jevy nebo tělesné a duševní stavy lidí. V poznámce uvedené v závorce je doplněno, že věty mající část podmětovou a přísudkovou se nazývají věty dvojčlenné, věty, které mají jen část přísudkovou, se označují jako jednočlenné).¹⁹⁹ V příručce je k tomuto učivu opět připomínáno, že každá věta musí obsahovat přísudek a že je důležité rozlišovat, zda se významový vztah přisuzování uskutečňuje mezi podmětem a přísudkem (věta s podmětem, dvojčlenná věta), nebo jestli se přísudek vztahuje k situaci, která není pojmenována jazykově (věta bez podmětu, věta jednočlenná).²⁰⁰ V učebnici jsou připomínány rovněž **větné ekvivalenty**, jako konstrukce, které mají za určitých podmínek platnost věty (objevuje se hlavně v běžné komunikaci). Základem větného ekvivalentu není určitý slovesný

196 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*, s. 117.

197 Ibid., s. 128.

198 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha 2010, s. 90.

199 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2008, s. 85.

200 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*, s. 90n.

tvar, ale **infinitiv slovesa** nebo jiné slovní druhy.²⁰¹

Přísudku je věnovaná samostatná podkapitola. Jsou v ní rozlišovány typy **přísudku slovesného, jmenného se sponou a beze spony**. Ke každému z nich je v učebnici uvedena řada příkladů a cvičení.

Výklad připomíná, že je **přísudek** větný člen, který něco tvrdí (vypovídá) o nějaké skutečnosti, vyjádřené zpravidla podmětem. Bývá vyjádřen nejčastěji **určitým slovesným tvarem**. Ve spojení se sponovými slovesy **být, bývat, stát se, stávat se**²⁰² je v přísudku **podstatné** nebo **přídavné jméno**, popř. **zájmeno** (*Ten dům je náš*) nebo **příslovce** (*Tyhle boty mi jsou dobře*). Sponu lze vynechat, zejména tehdy, má-li věta nadčasovou platnost: *Pes – nejlepší přítel člověka*. Ve výkladu jsou uvedeny možnosti spojení s dalšími slovními druhy: „Ve větách, které nemají podmět, se se sponou spojuje **příslovce**: *Aničce je smutno*. *Na podzim bývá ošklivo*. V živém vyprávění někdy můžeme nahradit slovesný přísudek **citováním**: *Kočka hop* (= skočila) *na plot*.“²⁰³

Žáci jsou seznámeni rovněž s **přísudkem slovesným složeným**. „Přísudek může být také složen ze dvou sloves: z určitého tvaru způsobového slovesa (**moci, smět, musit, mít** – ve významu „mít povinnost“, **chtít**) nebo fázového slovesa (**začít, začínat, přestat, přestávat, zůstat, zůstávat**) a z infinitivu slovesa významového.“²⁰⁴ Každý typu přísudku je doplněn příklady. V metodické příručce je doporučováno, aby byli žáci upozorněni na to, že infinitivy po slovesech způsobových a fázových nelze nahradit větou vedlejší nebo podstatným jménem slovesným či dějovým. Tato náhrada lze provést jen po slovesech plnovýznamových (př. *Poslali mě nakoupit... X Poslali mě na nákup...*).²⁰⁵

Součástí podkapitoly je rovněž **vedlejší věta přísudková**. Před výkladovou pasáží textu jsou srovnávány věty: *Nejsem nespolehlivý*. – *Nejsem takový, aby se na mě nedalo spolehnout*. *Obloha byla jako vymetená*. – *Obloha byla, jako by ji vymetl*.

Poučka uvádí, že věty vedlejší přísudkové nahrazují jméno v přísudku jmenném se sponou. Ve větě řídicí zůstává spona, přísudkové jméno je vyjádřeno větou vedlejší. Na větu vedlejší přísudkovou často odkazují zájmena (*Nejsem takový, aby...*), ty se však neurčují jako větné členy.²⁰⁶

---

201 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 87.

202 Ve výkladu jsou rovněž připomínány případy, kdy slovesa *být, bývat, stát se, stávat se* mohou mít plný význam a vytvářet sama přísudek slovesný.

203 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 93.

204 *Ibid.*, s. 94.

205 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*, s. 96.

206 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 95.

V učebnici dále následuje výklad o podmětu vyjádřeném a nevyjádřeném a vedlejší větě podmětnej. Zopakována je dále na řadě cvičení shoda přísudku s podmětem. Postupně jsou rozebírány další větné členy ke každému s nich je přiřčleněna poučka o větě vedlejší. Záměrně je v učebnici nejdříve věnována pozornost větným členům, které mívají vazbu na sloveso (předmět, příslovečné určení, doplněk). Tato vazba je rozebírána zejména u **předmětu**: „Některá slovesa musí být předmětem rozvitá. Např. u sloves *zasloužil se, daruje, neobejdeme se* není sdělení bez předmětu úplné; musíme vyjádřit, *o co se zasloužil, komu a co daruje, bez čeho se neobejdeme*. Slovesa, která **vyžadují doplnění** předmětem, se nazývají **předmětová**, slovesa, na kterých předmět záviset nemůže (*utíkám, směje se*) jsou **bezpředmětová**.²⁰⁷

V kapitole věnované tvoření vět, která se opírá o valenční syntax, mají žáci především pochopit funkci určitého slovesného tvaru jakožto základu věty.²⁰⁸ V této souvislosti jsou zopakována slovesa předmětová. Je uvedeno, že předmět většinou musí být vyjádřen, protože by jinak nevznikla smysluplná správně utvořená česká věta (např.: *Dal jsem mamince k svátku kytici*), ačkoliv jej někdy můžeme vynechat. Sloveso někdy vyžaduje doplnění příslovečným určením či doplňkem. Tyto závislé členy určují význam slova řídicího (tedy slovesa), a proto se při tvorbě věty má zvolit správné a výstižné sloveso, které lze pojit se závislými členy i z hlediska významového.²⁰⁹

8. ročník

Skladební učivo v učebnici 8. ročníku se zaměřuje především na upevňování znalostí z předchozího ročníku. V souvislosti s přísudkem se neobjevují žádné nové pojmy. Ve skladbě je zopakováno a procvičováno rozlišování vět s podmětem (obsahuje část přísudkovou i část podmětovou), věta bez předmětu (obsahuje jen část přísudkovou) a větný ekvivalent. Shrnuty jsou poznatky o základních větných členech. V přehledné tabulce jsou uvedeny typy přísudků a podmětů, prostředky jejich vyjádření a ke každému z nich jsou uvedeny příklady. Přísudek je rozlišován:

- slovesný jednoduchý – vyjádřený tvarem jednoho slovesa,
- slovesný složený – vyjádřený způsobovým nebo fázovým slovesem + infinitivem,
- jmenný se sponou – vyjádřený sponovým slovesem + jménem,

207 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 102.

208 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*, s. 128.

209 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 135n.

- jmenný beze spony – v přísudku je pouze jméno,
- vyjádřený citoslovce – v přísudku se nachází citoslovce.²¹⁰

Stejná přehledná tabulka shrnující poznatky jako se objevuje rovněž u rozvíjejících větných členů (předmět, příslovečné určení, přívlastek, doplněk). Dále je uváděno, že základní i rozvíjející větné členy mohou být **nerozvité**, **rozvité** nebo **několikanásobné**. Mezi **nerozvité větné členy** jsou mj. uváděny:

- složený slovesný tvar (***Být zkoušen není příjemné. Byli bychom přišli***);
- zvrtné sloveso (***Zasmáli jsme se***);
- přísudek slovesný složený (***Chtěl přijít. Začíná pršet***);
- přísudek jmenný se sponou (***Sestra je studentka. Je mi dobře***).²¹¹

V kapitole věnující se souvětí podřadnému je mezi základními pojmy vedle vět řídicích a závislých také pojem **přísudek několikanásobný**. Pojem je vymezen až v části učebnice věnované tvoření vět: „Přísudek je několikanásobný, jestliže **výrazy jsou synonymní** nebo významově blízké, **mají společný podmět** a další **rozvíjející větné členy**. *Rozvodněná řeka **hučela a bouřila***. V této větě slovesa *hučela* a *bouřila* označují stejnou představu. (...) Jestliže slovesa označují **různé představy**, jde o **spojení dvou vět**. *Stojí a rozhlíží se*.“²¹² Slovesa v přísudku několikanásobném mohou být rozvita nejen dalším větným členem, ale rovněž větou vedlejší. (***Přemýšlel a uvažoval o tom, jak tento problém vyřešit***.)

V učebnici jsou zopakovány vedle větných členů rovněž typy vět vedlejších. U věty přísudkové je uvedeno, že v řídicí větě je sponové sloveso, jmenná část přísudku je vyjádřena vedlejší větou.²¹³

9. ročník

V učebnici pro 9. ročník je zopakováno celé skladební učivo, poznatky jsou dále rozšiřovány, zejména v oblasti vztahů větných členů. Na začátku kapitoly o větě jednoduché jsou uvedeny pojmy věnované právě vztahům mezi slovy ve větě: vztahy **formální** (**souřadnost**; **podřadnost** – shoda, řízenost, přimykání) a **významové** (**přiradování**, **přisuzování**, **určování**, **vztah přístavkový**).²¹⁴ Podle metodické příručky je cílem výuky

210 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2009, 72n.

211 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*, s. 75.

212 Ibid., s. 111.

213 Ibid., s. 100.

214 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2010, s. 73.

o skladbě vést žáky k pozorování, rozlišování a klasifikování různých větných členů a částí i celých vět. Žáci si mají upevnit znalosti a dovednosti získané v předchozích ročnících.²¹⁵

V tabulce, kde jsou uvedené formální větné vztahy mezi členy, je přísudek zařazen do vztahu shody; sloveso v přísudku je závislé na řídicím členu.²¹⁶ Významový vztah, který lze spojovat s přísudkem, je **vztah přísuzování**. Významový vztah přísuzování je základní vztah pro stavbu věty. Jeho nositelem je **určitý slovesný tvar**. „Určitý slovesný tvar vyjadřuje kategorie času a způsobu, a tak se stává základem věty, jejím přísudkem. Proto **při rozboru věty vycházíme vždy nejprve z přísudku**.“²¹⁷

Podle učebnice může být **přísudek** vyjádřen:

- **jednoduchým tvarem slovesa**, výjimečně může být zastoupen **citoslovcem**;
- **složeným tvarem slovesa**;
- **způsobovými slovesy** nebo **fázovými slovesy + infinitivem slovesa významového**;
- **slovesem sponovým a jmennou částí**, spona může být vynechána, pokud má věta nadčasovou platnost (např. *Mladost – radost*);
- **souslovím**, které jako celek má společný význam (*upadl do rozpaků, byla v jednom kole*).

Ke vztahu **přísuzování** je doplněno, že je zpravidla **mezi přísudkem a podmětem** (přísudek něco tvrdí o jevu, který bývá pojmenováván podmětem), přísudek se s podmětem shoduje. Formální a významové vztahy jsou rovněž v učebnici vyjádřeny v přehledu rozvíjejících větných členů.²¹⁸

V souvislosti s větnými členy jsou v učebnici zopakovány členy nerozvité, rozvité, a také větné členy několikanásobné. Dále navazuje učivo o **shodě přísudku s několikanásobným podmětem**. To je uvozeno úlohou Pro bystré hlavy. Podle metodické příručky mají žáci v úloze porovnat, jakými různými formálními vztahy a formálními prostředky (souřadnost, podřadnost, mluvnický pád) je možno vyjádřit významový vztah přiřadování mezi složkami několikanásobného podmětu a jak se to projeví na podobě slovesa v přísudku (mluvnické číslo a rod).²¹⁹ Jedná se o tyto věty:

- Tatínek a maminka byli včera večer v divadle.
- Tatínek s maminkou byli včera večer v divadle.
- Tatínek s maminkou byl včera večer v divadle.
- Maminka s tatínkem byli včera večer v divadle.

215 Bozděchová, Ivana a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha 2013, s. 71.

216 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 74.

217 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 76.

218 Ibid., s. 77–79.

219 Bozděchová, Ivana a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy. Metodická příručka*, s. 88.

- Maminka s tatínkem byla včera večer v divadle.

Jedna z pokládaných otázek k úloze zní: *Proč ve druhé a ve třetí, ve čtvrté a v páté větě je v přísudku možná dvojitá forma?* Žáci mohou vyvodit pravidlo. V podrobné tabulce následující hned po úloze jsou uvedena pravidla pro psaní koncovek v přísudku ve shodě s několikanásobným podmětem. Většina z nich je žákům již známa, doplněno je pravidlo: „Je-li na výrazu v 1. pádě závislý **další výraz** (další výrazy) **v 7. pádě s předložkou s**, který není jeho přívlastkem, může být shoda jak podle výrazu v 1. pádě, tak podle celého výrazu.²²⁰

V kapitole o tvoření vět je podrobně vysvětlována a důkladně procvičována valence slovesa. Tato vlastnost slovesa je vysvětlena v širším kontextu. Pokud chce člověk sdělit větou nějakou svou myšlenku, potřebuje pro pojmenování vhodné jazykové prostředky. Tato pojmenování se spojují ve vyšší celek, který má určitou funkci (oznámení, otázka, rozkaz aj.). „Prostředek, který toto spojení do vyšších celků (vět) umožňuje, je **určitý slovesný tvar. Věta se tvoří na základě určitého slovesného tvaru.**“²²¹ Sloveso v určitém slovesném tvaru označuje děj, ale jeho význam je doplněn, zpřesněn až dalšími jazykovými prostředky potřebnými např. pro pojmenování účastníků děje, pojmenování toho, čeho se činnost týká, okolnosti děje apod. Např. ve větě *Dědeček vypráví dětem pohádky*. Slovesný tvar *vypráví* se zde pojí se slovy v 1. pádě /= označuje mluvčího/, ve 3. pádě /= označuje posluchače/ a ve 4. pádě (= označuje to, co je sdělováno/. „**Schopnost slovesa vázat na sebe slova s jistým významem a v jistých tvarech se nazývá valence. Struktura věty je určována slovesem v určitém slovesném tvaru a jeho valenčními členy.**“²²² Ve výkladu jsou díle rozlišována podle schopnosti valence slovesa, která nemají žádnou valenci, slovesa jednovalenční, dvojvalenční a trojvalenční.

Sloveso může mít při obsazování **valenčních pozic více možností** a tyto změny **mění zpravidla i jeho význam**. Např.: *Jirka dosáhne na skříň*. Sloveso *dosáhnout* se pojí se slovy v 1. a 4. pádě; význam slovesa je „vztaženou rukou se dotknout“ – *Pavel dosáhl úspěchu*. Zde se *dosáhnout* pojí se slovy v 1. a 2. pádě; význam slovesa vyjadřuje „úsilím nabýt, získat, docílit“. Následující výklad doplňuje, že sloveso v přísudku a jeho valenční členy tvoří **základovou strukturu věty**. Tyto členy se označují jako **základové** a mohou být: a) **nutné** – nelze je z věty vypustit, protože by to nebyla správně utvořená česká věta (**Tatínek daroval. *Michal půjčí*); b) **možné** – nemusí být slovně vyjádřeny, jejich místo zůstává ve větě

220 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, 89n.

221 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 115.

222 Ibid.

struktúre neobsazeno (/Eva/ se učí /matematiku/).²²³

Učebnice upozorňuje rovněž na možnost, kdy jsou ve větě souřadné spojena **dvě slovesa**, z nichž **každé vyžaduje doplnění v jiném tvaru**. Nevhodně je utvořena věta: *Chtěl stále vědět, o kom si lidé povídají a pomlouvají*. Sloveso *povídat* vyžaduje vazba *o* + 6. pád, *pomlouvat* vazbu *se* 4. pádem. Správné obsazení valenční pozic ve větě je: *Chtěl stále vědět, o kom si lidé povídají a koho pomlouvají*.²²⁴

7.2 Úlohy vztahující se k přísudku

4.–5. ročník

V učebnicích a pracovních sešitech pro 4. a 5. ročník se v souvislosti s přísudkem nachází více typů cvičení. Častá jsou cvičení **vyhledávací**, kdy mají žáci vyhledat, určit či naznačit skladební dvojice nebo základní skladební dvojice, vyhledávat slovesa ve větě, označit barevně, podtrhnout vlnovkou přísudek, popř. určit druh přísudku. Ve cvičení, kde se žáci metodou indukce pokouší postihnout pravidla o shodě přísudku s podmínkem, vyhledávají rovněž koncovky u sloves.

V kapitole o shodě přísudku s podmínkem většina úloh kombinuje vyhledávací a **doplňovací** cvičení, v nichž žáci podtrhávají základní skladební dvojice a doplňují vynechaná písmena (koncovky přísudku, slovesa), či vhodné přísudky do vět.

Tyto úkoly mohou být doplněny rovněž zadáním reprezentujícím cvičení **obměňovací**. Žáci mají převést podmínky a přísudky do množného čísla. Ve cvičení **vysvětlovacím** žáci zdůvodňují psaní koncovek u sloves, vysvětlují pravidla pro psaní koncovek v přísudku.

Přísudku se dotýká i **transformační** cvičení, které je zároveň **stylizační**, kdy žáci nahrazují ve větách přísudek slovesný přísudkem jmenným se sponou.

Konstrukční cvičení jsou spjata s tvorbou vět, žáci mají např. vytvořit větu tak, aby v koncovce přísudku bylo *i / y / a*. Již v učebnici pro 4. ročník se objevuje cvičení, které se zabývá významem slovesa. Jedná se o cvičení konstrukční a stylizační a je označeno symbolem sovy (těžší úloha):

- „Najděte mezi následujícími slovesy takové, které má jen jeden význam. S ostatními slovesy vytvořte věty, které by ukázaly, kolik významů tato slovesa mají.“²²⁵

223 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 116.

224 Ibid., s. 117.

225 HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*, s. 159n.

V učebnici pro 5. ročník lze najít úlohu:

- „Vytvořte co nejkratší věty se slovesy *spí, koupil, vypůjčil si, daroval, dosvítla*. Které z nich budou tvořeny jen základní skladební dvojicí?“²²⁶

Náročná úloha, která se týká vztahů mezi slovy ve větě, se objevuje rovněž v 5. ročníku. Lze ji zařadit mezi konstrukční, **problémové** úlohy:

- „Narýsujte do sešitu pyramidu, na jejímž vrcholu bude sloveso *opravoval*. Každé nižší patro bude obsahovat jedno slovo navíc (přeložky a spojky nebudou mít samostatnou cihličku). Základna pyramidy bude obsahovat osm cihliček.“²²⁷

Cvičení na doplnění základních skladebních dvojic dalšími slovy, aby vznikly smysluplné věty, lze určit jako stylizační, konstrukční i jako problémová:

- „Které z těchto základních skladebních dvojic nejsou bez doplnění srozumitelné? Pomocí otázek je rozšířte dvěma slovy na smysluplné věty. Rozšířené věty napište.“²²⁸

6.–9. ročník

V učebnicích a pracovních sešitech pro 6.–9. ročník se rovněž často vyskytují cvičení **vyhledávací**. V zadání se objevuje požadavek vyhledat základní skladební dvojici. Dále žáci mají vyhledat přísudek nebo některý druh přísudku, popř. přísudky rozřadit podle jejich způsobu vyjádření, vyhledat několikanásobný přísudek aj. V zadání úlohy se objevuje pokyn: *vyhledejte*, popř. *podtrhněte*, *vypište*. Vyhledávací cvičení se objevují zejména v komplexnějších zadáních, kdy žáci musí plnit různé úlohy k jednomu textu.

K pravopisnému problému, shodě přísudku s podmětem, se vztahují cvičení **doplňovací**. Žáci mají doplňovat koncovky přičestí u sloves v přísudku, *-i/-y*. S doplňovacím cvičením se pojí některá vysvětlovací cvičení. Žáci mají zdůvodnit psaní pravopisu v koncovkách u sloves přísudku. Objevují se také cvičení **obměňovací**, kdy mají být přísudky, věty či větné celky převáděny do množného čísla. Jiným příkladem obměňovacího cvičení je převod slovesa v přísudku do opisného trpného tvaru.

Ve cvičeních **transformačních** ve větě žáci nahrazují jeden druh přísudku jiným (např. slovesný za jmenný se sponou, popř. naopak), mění přísudek na přísudek několikanásobný. Tento typ cvičení se objevuje rovněž při procvičování vedlejších vět. Žáci

226 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*, s. 173.

227 Ibid.

228 BURIÁNKOVÁ, Milada – DVOŘÁKOVÁ, Zdeňka: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy. Pracovní sešit*. 1. vyd. SPN, Praha 2010, s. 34.

nahrazují jmennou část přísudku větou vedlejší přísudkovou a naopak. Cvičení **substituční** se rovněž pojí se stylizačními dovednostmi žáka, v nich mají např. užít v přísudku místo (plnovýznamového) slovesa *být* jiné.

Vysvětlovací cvičení se často objevují v částech učebnice, kde si žáci ověřují, nakolik pochopili učivo dané kapitoly. Žáci mají vysvětlit, objasnit, co jsou např. základní větné členy, jaké pravopisné zásady se uplatňují při shodě přísudku ve tvaru minulého času s podmětem, jak lze poznat vedlejší větu přísudkovou. Vysvětlovací cvičení se uplatňuje pro uvedení (významových) rozdílů v přísudcích užitých ve větách. V 9. ročníku mají žáci objasnit, jaké chyby ve valenci se vyskytují ve větách.

Úlohy označené symbolem sovy lze určit jako úlohy **problémové**, např. v 6. ročníku:

- „V které osobě musí být sloveso v přísudku, aby podmět mohl být vyjádřen podstatným jménem?“²²⁹

Učebnice obsahují rovněž řadu cvičení **konstrukčních**. Žáci mají tvořit (vymyslet) věty podle určitých kritérií. Napsat konkrétní příklady vět se zadanými druhy přísudku, vedlejší větou přísudkovou apod.

Stylizační cvičení jsou spjata s významem slovesa a s vazbami, které sloveso vytváří. Tato cvičení jsou často konstrukční, transformační, substituční, popř. také vysvětlovací. V zadání se objevuje požadavek nahradit slovesa vhodnějšími, výstižnějšími synonymy. Žáci musí zvolit vhodné rozvíjející větné členy pro doplnění slovesa. V tomto ohledu je rovněž kladen důraz, aby si všímali rozdílů ve významu slovesa podle toho, kterými členy je rozvíjeno. Žáci zjišťují, zda změna slovesa za synonymní výraz ovlivňuje tvar objektu. Příkladem takových cvičení v učebnicích jsou zadání:

- „Pozorujte, k čemu dochází, užijeme-li ve větě jako rozvíjející větný člen buď předmět, nebo příslovečné určení. Mění se i význam slova v přísudku? Pokuste se jej nahradit jinými slovesy podobného významu.“²³⁰
- „Ve výchozím textu vyhledejte věty, v nichž předmět rozvíjí sloveso v přísudku, a pokuste se předmět z věty vypustit. Budou pak tyto věty vždy úplné, správně utvořené?“²³¹

V 9. ročníku se v rámci tvorby vět objevují cvičení přímo určené na procvičení valence slovesa. Cvičení jsou konstrukční, stylizační a pro náročnost lze některá z nich zařadit

---

229 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*, s. 114.

230 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*, s. 134.

231 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*, s. 102.

i mezi problémová, např.:

- „Na základě uvedených sloves utvořte věty. Stanovte, kolik mají valenčních členů a v kterém tvaru tyto členy jsou. Vzor: dal by – Jirka by nám dal všechno. 1. pád (*Jirka*) – *by dal* – 3. pád (*nám*) – 4. pád (*všechno*).“²³²
- „Porovnejte změny ve valenci sloves (počet valenčních členů, jejich tvar). Pokuste se postihnout, jak tato změna způsobuje změnu slovesného významu, tím, že např. nahradíte slovesa v přísudku²³³ synonymy.“²³⁴

---

232 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 115.

233 V souvislosti s valenční syntaxí se pojem přísudek v učebnici prakticky neobjevuje, toto zadání úlohy tvoří výjimku.

234 HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*, s. 116.

8 Shrnutí výzkumu

8.1 Presentace učiva o přísudku

V učebnicích českého jazyka **Nakladatelství Fraus** jsou žáci s pojmem přísudek, stejně jako podmět, seznámeni v učebnici 4. ročníku. Je rozlišován přísudek holý a rozvitý. Z předchozího ročníku však již znají pojmy skladební dvojice a základní skladební dvojice. Dále je do učiva zařazena shoda přísudku s podmětem. V učebnici je také přítomen pojem základ věty (nejmenší část věty, která má smysl). V 5. ročníku se nově objevují druhy přísudku: slovesný a jmenný se sponou (tvary slovesa *být* a podstatné nebo přídavné jméno). K slovesnému přísudku je připojen údaj, že může být tvořen slovesem způsobovým a infinitivem. V učebnici jsou obsažena pravidla shody přísudku s několikanásobným podmětem.

V učebnici 6. ročníku je zopakována základní skladební dvojice tvořená podmětem a přísudkem (základními větnými členy). Přísudek je rozlišován slovesný (slovesné tvary jednoduché a složené), jmenný se sponou (*být, bývat, stát se, stávat se* + pods., příd. jm.). Přísudek jmenný beze spony je doplněn v poznámce. Podmět i přísudek jsou dále rozlišovány na holý, rozvitý a několikanásobný.²³⁵ Zopakována je shoda přísudku s podmětem (i s několikanásobným). V souvislosti s větou jsou uvedeny dále pojmy část podmětová a část přísudková a poučka, že věta vždy obsahuje sloveso určitého tvaru. Tyto informace jsou znovu zopakovány v učebnici pro 7. ročník, kde jsou rozlišovány věty dvojčlenné, jednočlenné a větné ekvivalenty. Uvedena je poznámka, že základem dvojčlenné věty je vztah přísuzování (predikace) mezi podmětem a přísudkem. V učebnici jsou opakovány poznatky o podmětu a přísudku holém, rozvitém, několikanásobném, rozšiřovány poznatky o druzích přísudku (slovesný, jmenný se sponou = slovesně jmenný, jmenný beze spony). Nově se žáci setkávají s vedlejšími větami, a tedy i s vedlejší větou přísudkovou. V učebnici pro 8. ročník se učivo o přísudku neobjevuje, zopakována je věta vedlejší přísudková. V učebnici pro 9. ročník se v soupisu druhů přísudků nově vyskytují pojmy přísudek slovesný složený a přísudek slovesný souslovný. V 9. ročníku se dále objasňuje valenční pojetí skladby, jejíž náznaky se objevovaly již v předchozích ročnících. Vysvětlen je pojem valence slovesa,

---

²³⁵ Zde se objevuje terminologický nedostatek, který se ale netýká přísudku: je rozlišována věta holá a rozvitá. Vůči použití pojmu věta holá se vymezil autorský tým Kosové a kol., který vytvářel učebnice pro 4. a 5. ročník, užitím pojmu základ věty (viz výše).

schopnost slovesa vázat na sebe další doplnění. Rozlišována jsou slovesa jednovalenční, dvojvalenční, trojvalenční a bezvalenční. Dále se objevuje pojem základ věty (minimální smysluplná věta, může být libovolně rozšiřována). Pojem přísudek se v kapitole vztahující se k valenční skladbě nevyskytuje.

V učebnicích českého jazyka vydaných v SPN se žáci seznámí s přísudkem rovněž ve 4. ročníku. Již z předchozího ročníku jsou jim známy pojmy základní skladební dvojice a skladební dvojice. Nově jsou žáci seznámeni se shodou přísudku s podmětem (i nevyjádřeným). V 5. ročníku je zdůrazněn význam slovesa v určitém tvaru pro větu. Rozšířeny jsou poznatky o skladebních dvojicích: základní skladební dvojice mají oba členy stejně důležité, ostatní skladební dvojice se nazývají určovací (jeden ze členů je řídicí, druhý závislý). Základní skladební dvojice ne vždy tvoří úplnou větu. Přísudek je rozlišován na slovesný a jmenný se sponou (spona *být* + podstatné nebo přídavné jméno). Učivo o shodě přísudku s podmětem je rozšířeno o shodu s podmětem několikanásobným.

V 6. ročníku se znovu vyskytují druhy přísudku. Mezi spony přísudku jmenného jsou nově zařazena slovesa *bývat*, *stát se*, *stávat se*. Připomínána je shoda přísudku s podmětem (i s několikanásobným), dále je opět zdůrazněno, že každá věta obsahuje přísudek. V 7. ročníku je rozlišena přísudková a podmětová část věty, dále věta dvojčlenná, jednočlenná a větný ekvivalent. Mezi druhy přísudku je oproti 6. ročníku zařazen i jmenný beze spony. Mezi způsoby vyjádření přísudku je doplněno, že se ve spojení se sponou může objevit vedle jmen rovněž zájmeno či příslovce, popř. lze přísudek nahradit citoslovcem. Žáci jsou seznámeni s přísudkem slovesným složeným, složeného z tvaru způsobového nebo fázového slovesa a z infinitivu slovesa významového. Nově se žáci seznamují s vedlejší větou přísudkovou. U rozvíjejících větných členů je reflektováno i významové hledisko vazeb, je tedy vysvětleno, proč sloveso někdy vyžaduje doplnění dalším členem, aby vznikla smysluplná věta. U předmětu jsou objasněny slovesa předmětová. Učebnice 8. ročníku se věnuje především opakování. Druhy přísudku jsou rozlišovány: slovesný jednoduchý, slovesný složený, jmenný se sponou, jmenný beze spony a vyjádřený slovesem. V učebnici je dále objasněn rozdíl mezi přísudkem několikanásobným a souvětím. Důraz na formální i významové vztahy mezi členy je kladen v 9. ročníku. S přísudkem je spojován významový vztah přísuzování, jenž je základní vztah pro stavbu věty. V učebnici jsou uvedena možná vyjádření přísudku: jednoduchým tvarem slovesa (popř. citoslovcem), složeným tvarem

slovesa, způsobovými nebo fázovými slovesy + infinitivem slovesa významového, slovesem sponovým a jmennou částí (spona může být vynechána), souslovím. Zopakovány jsou členy nerozvité, rozvité a několikanásobné. V rámci pravopisu jsou rozšířena pravidla shody přísudku s několikanásobným podmětem o dvojí možnost shody v případě, že je na výrazu v podmětu závislý výraz v 7. pádě s předložkou *s*. V kapitole o tvoření vět jsou vysvětleny pojmy valence slovesa, valenční pozice (jednovalenční, dvojvalenční, trojvalenční), základová struktura věty.

Skladba je v učebnicích obou nakladatelství pojímána z hlediska příjemce textu (klasické pojetí), zároveň je však kladen velký důraz na produkci vět. Valenční pojetí skladby se nejvíce odráží v obou řadách učebnice v 9. ročníku, kde jsou objasněny vztahy ve větě formální i významové. Výuka skladby se tedy nezaměřuje pouze na tradiční pojetí. Je tedy možno rozeznat posun od let 90., kdy se významové hledisko ve skladbě začínalo teprve objevovat a skladba byla mnohdy zaměřena pouze na formální stránku (o kritice tohoto jevu Čechovou viz kap. 1.3).

Mezi učebnicemi Nakladatelství Fraus a SPN se nachází drobné rozdíly v užívaných pojmech (ačkoliv je terminologie v rámci jednoho nakladatelství jednotná). Tyto rozdíly jsou shrnuty na konci práce v příloze Pojmy užívané v učebnicích.

Ve výzkumu byla potvrzena 1. hypotéza. V učebnicích českého jazyka Hošnové a kol. nakladatelství SPN pro 2. stupeň navazují na znalosti a dovednosti, které žáci mohli získat ve 4. a 5. ročníku. V učebnicích se v souvislosti s přísudkem nevyskytují terminologické nejasnosti. Totéž platí pro Nakladatelství Fraus, kde učebnice pro 4. a 5. ročník tvořil tým Kosová a kol., pro 2. stupeň Krausová a kol. V učebnicích obou nakladatelství je znalost učiva o přísudku předpokladem pro úspěšné osvojení dalšího skladebního učiva.

Didaktická vybavenost učebnic českého jazyka pro 2. stupeň (v rámci prezentace učiva spjatého s přísudkem) je u obou nakladatelství srovnatelná. Učebnice **Nakladatelství Fraus** získaly průměrné hodnocení **78,3 %**, požadavkům nejlépe vyhovuje učebnice pro 6. ročník s 82,6 %. Učebnice **SPN** obdržely průměrné hodnocení **79,3 %**, nejlépe hodnocena byla učebnice pro 9. ročník rovněž s 82,6 %.

Výzkum nepotvrdil 2. hypotézu o vyšší didaktické vybavenosti učebnic Nakladatelství Fraus, nejsou v nich využity všechny možné didaktické komponenty. U obou nakladatelství se v učebnicích objevují nedostatky v odlišování úrovně učiva a neobsahují správné výsledky cvičení. SPN oproti Nakladatelství Fraus zřetelně poskytuje možnost ověřit si a zhodnotit vlastní znalosti a dovednosti. Výhodou učebnic v Nakladatelství Fraus je přítomnost rejstříku pojmů a vypracovaný přehled učiva daného ročníku.

8.2 Typologie cvičení

Z typologie cvičení vztahujících se k přísudku jsou v učebnicích a pracovních sešitech obou nakladatelství zastoupena cvičení vyhledávací, doplňovací, vysvětlovací, obměňovací, substituční, transformační, konstrukční, stylizační a problémová.

V procvičování pravopisu shody přísudku s podmínkou se často objevují cvičení doplňovací a vysvětlovací, popř. obměňovací a také konstrukční. S druhy přísudku se pojí cvičení vyhledávací, doplňovací, transformační, stylizační, konstrukční a problémová. Protože přítomnost přísudku (resp. slovesa určitého) je pro větu nezbytná, stává se přísudek nedílnou součástí cvičení určených pro tvorbu vět. Tato cvičení se nedají plnit mechanicky, žáci musí přemýšlet. Úlohy jsou formulovány tak, aby žáci rozvíjeli své kompetence (k učení, k řešení problémů). Tato cvičení žákům umožňují pochopit pozici přísudku ve větě. S valenčním pojetím skladby (které se částečně promítá skrze skladební učivo ve všech ročnících) se pojí cvičení konstrukční, stylizační a problémová. Žáci prokazují schopnosti uvažování, objasňují význam sloves, rozeznávají vazby s dalšími členy, které se s nimi mohou pojít. Cvičení tohoto typu vedou k rozvoji čtenářské gramotnosti. Jsou obsažena v učebnicích obou nakladatelství, o něco větší důraz je však na ně kladen v učebnicích SPN.

Výzkum tedy nepotvrdil hypotézu o tom, že cvičení týkající se přísudku nejsou typologicky pestrá a že cvičení v učebnicích a pracovních sešitech z obou nakladatelství se omezují jen na typy doplňovací, vyhledávací a transformační.

9 Závěr

Práce se zabývá zkoumáním problematiky přísudku v současných učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základní školy. Pro výzkum byly vybrány učebnice českého jazyka Krausové a kol. vydané v Nakladatelství Fraus v letech 2012–2015, zohledněny byly rovněž učebnice pro 4. a 5. ročník Kosové a kol. vydané v Nakladatelství Fraus v letech 2010 a 2011. V SPN byly vydány učebnice českého jazyka pro 2. stupeň Hošnové a kol. v letech 2006–2010. Učebnice pro 4. a 5. ročník, na nichž se Hošnová též podílela, byly vydány v letech 2009 a 2010.

V teoretické části práce byl nejdříve vymezen pojem přísudek, jeho definice ve slovníku, pojetí v mluvnicích, didaktikách a jeho výzkum. Samostatná kapitola byla věnována charakteristice *RVP ZV*, v němž byly blíže reflektovány očekávané výstupy vztahující se k syntaktickému učivu o přísudku ve vzdělávací oboru Český jazyk a literatura. Poznátky byly doplněny *Standardy pro základní vzdělávání: Českého jazyka a literatury*. Dále byl vymezen pojem učebnice a možnosti jejího zkoumání. V následující kapitole byla charakterizována nakladatelství Fraus a SPN. V teoretické části práce byl vysvětleny metody užití v praktické části: srovnání terminologie, didaktická vybavenost učebnic, jejíž parametry byly přizpůsobeny předmětu zkoumání, přísudku, a typologie cvičení.

Pro výzkum byly zformulovány hypotézy vztahující se k terminologii, didaktické vybavenosti a typům cvičení využívaných v učebnicích. V praktické části práce byl realizován výzkum v učebnicích obou nakladatelství, na jehož základě byla potvrzena hypotéza o jednotné terminologii v učebnicích téhož nakladatelství. Nebyla potvrzena hypotéza o tom, že učebnice Nakladatelství Fraus mají vyšší didaktickou vybavenost než SPN. Výzkum prokázal, že učivo o přísudku je v učebnicích po didaktické stránce prezentováno srovnatelně, s rozdílem 1% ve prospěch SPN. Nebyla rovněž potvrzena hypotéza o omezené pestrosti cvičení vztahujících se k přísudku. V obou nakladatelství jsou využívány různé typy cvičení. Mnohá z nich jsou zaměřena prakticky a jsou uplatnitelná v nejrůznějších komunikačních situacích.

Podle zadaných měřítek je možno říci, že problematika přísudku je zpracována v učebnicích obou řad dostatečně a v souladu s cíli *RVP ZV*. Mezi výhody učebnic z Nakladatelství Fraus patří přítomnost rejstříku pojmů a vypracovaný přehled učiva daného ročníku. Učebnice SPN poskytují zřetelněji zpětnou vazbu pro žáky při ověřování hodnocení

vlastních znalosti a dovednosti, dále jsou v učebnicích a pracovních sešitech důsledněji zařazována cvičení vztahující se k významové stránce slovesa v přísudku. Četná konstrukční a stylizační cvičení umožňují žákovi uplatnit schopnost samostatného uvažování, vhodným způsobem je rovněž rozvíjena jeho čtenářská gramotnost.

Seznam zkratk

ČJ – český jazyk

IJP – Internetová jazyková příručka

IVP – Individuální vzdělávací program

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

PČP – Pravidla českého pravopisu

RVP – Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

SCS – Slovník cizích slov

SŠ – střední škola

SMČ – Stručná mluvnice česká

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

SSČ – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

ŠVP – Školní vzdělávací program

VF – verbum finitum (sloveso určité)

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

ZŠ – základní škola

Seznam použité literatury

BACHMANNOVÁ, Jarmila a kol.: *Encyklopedický slovník češtiny*. NLN, Praha 2002. ISBN 80-7106-484-X.

ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. ISV nakladatelství, Praha 1996. ISBN 80- 85866-12-9.

ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vlastimil: *Čeština a její vyučování. Didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. 2. upr. vyd. SPN, Praha 1998. ISBN 80-85937-447-6.

DANEŠ, František – GREPL, Miroslav – HLAVSA, Zdeněk a kol.: *Mluvnice češtiny (3). Skladba*. 1. vyd. Academia, Praha 1987.

GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr: *Skladba češtiny*. 1. vyd. Votobia, Olomouc 1998. ISBN 80-7198-281-4.

HAUSER, Přemysl a kol.: *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4244-5.

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois: *Stručná mluvnice česká*. 26. vyd., ve Fortuně 2. Fortuna, Praha 2002. ISBN 80-7168-555-0.

CHRÁSKA, Miroslav: *Hypotézy a jejich ověřování v klasických pedagogických výzkumech*. 1. vyd. VOTOBIA, Olomouc 2005. ISBN 80-7220-253-7.

JELÍNEK, Jaroslav: *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. 1. vyd. SPN, Praha 1979.

KALHOUS, Zdeněk – OBST, Otto: *Didaktika sekundární školy*. 1.vyd. (dotisk). Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003. ISBN 80-244-0599-7.

KARLÍK, Petr a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. 2 opr. vyd. NLN, Praha 2012. ISBN 978- 80- 7106-624-8.

KNECHT, Petr – JANÍK, Tomáš a kol.: *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Paido, Brno 2008. ISBN 978-80-7315-174-4.

MAŇÁK, Josef – JANÍK, Tomáš – ŠVEC, Vlastimil: *Kurikulum v současné škole*. 1. vyd. Paido, Brno 2008. ISBN 978-80-7315-175-1.

POLÁK, Milan: *Učitel českého jazyka a současná základní škola (se zaměřením na edukační materiály předmětu)*. Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, Olomouc 2002. ISBN 80 244-0585-7.

PRŮCHA, Jan – WALTEROVÁ, Eliška – MAREŠ, Jiří: *Pedagogický slovník*. 4., aktual. vyd. Portál, Praha 2003. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, Jan: *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Paido, Brno 1998. ISBN 80-85931-49-4.

SVOBODA, Karel: *Didaktika českého jazyka a slohu*. SPN, Praha 1977.

ŠMILAUER, Vladimír: *Novočeská skladba*. 3. vyd. (2. v SPN). SPN, Praha 1969.

TRÁVNÍČEK, František: *Mluvnice spisovné češtiny. Část II. Skladba*. 3. opr. a dopl. vyd. (ve Slovanském nakladatelství 1.) Slovanské nakladatelství, Praha 1951.

ZOUHAROVÁ, Marie: *Inovace organizace a prezentace syntaktických termínů v učivu českého jazyka na základní škole*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Olomouc 2005. ISBN 80-244-1017-6.

ZOUHAROVÁ, Marie: *Zvláštnosti pojmu-termínu ve vyučování se zvláštním zřetelem k syntaxi*. 1. vyd. Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2002. ISBN 80-244-0434-6.

Seznam internetových zdrojů

Metodický portál RVP: *Standardy pro ZV* [online, cit. 16. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=9832>>.

Moje čeština [online, cit. 12. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.mojecestina.cz/>>.

Nakladatelství Fraus: doložky MŠMT [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://ucebnice.fraus.cz/cs/o-nas/dolozky-msmt>>.

Nakladatelství Fraus. [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://www.fraus.cz/>>.

Naše učebnice [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW. <www.naseucebnice.cz>.

Naše učebnice: tituly ke stažení [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://naseucebnice.cz/informace/16-ke-stazeni>>.

Naše učebnice: učebnice a pracovní sešity z ČJ [online, cit. 23. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://naseucebnice.cz/92-cesky-jazyk-a-literatura>>.

Naše učebnice: učebnice a pracovní sešity ČJ pro 2.–5. ročník [online, cit. 3. 6. 2017].
Dostupé z WWW: <<http://naseucebnice.cz/76-ucebnice-a-pracovni-sesity-cj-pro-25-rocnik>>.

Portál Fred [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<https://fred.fraus.cz/>>.

Přehled úprav *RVP ZV* od roku 2004 do současnosti [online, cit. 15. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/t/prehled-uprav-rvp-zv-1>>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online 12. 5. 2017]. MŠMT, Praha 2016. Dostupné z WWW: <http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online, cit. 12. 5. 2017]. VÚP v Praze, Praha 2005. Dostupné z WWW: <<http://www.nuv.cz/file/493/>>.

SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://spn.cz/>>.

SPN – pedagogické nakladatelství, a. s.: katalog pro rok 2017 [online, cit. 10. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://spn.cz/wp-content/uploads/2017/03/Katalog-2017-web.pdf>>.

Standardy pro základní vzdělávání. Český jazyk a literatura [online, cit. 14. 5. 2017]. MŠMT, NIDV, Praha 2013. Dostupné z WWW: <<http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=67488&view=9832>>.

Školská jazykovědná terminologie [online cit, 16. 5. 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/skolska-jazykovedna-terminologie-1>>.

Seznam použitých učebnic Nakladatelství Fraus

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 1 pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010. ISBN 978-80-7238-935-3.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 1 pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7238-961-2.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 2 pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010. ISBN 978-80-7238-936-0.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pracovní sešit 2 pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7238-962-9.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010. ISBN 978-80-7238-934-6.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7238-960-5.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2010. ISBN 978-80-7238-937-7.

KOSOVÁ, Jaroslava a kol.: *Český jazyk: příručka učitele pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2011. ISBN 978-80-7238-963-6.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2012. ISBN 978-80-7238-404-4.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2012. ISBN 978-80-7238-403-7.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 6: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013. ISBN 978-80-7238-436-5.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013. ISBN 978-80-7238-877-6.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013. ISBN 978-80-7238-876-9.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2013. ISBN 978-80-7238-878-3.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 8: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2014. ISBN 978-80-7489-023-9.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 8: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2014. ISBN 978-80-7489-022-2.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2014. ISBN 978-80-7489-024-6.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: pracovní sešit pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2015. ISBN 978-80-7489-043-7.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2015. ISBN 978-80-7489-045-1.

KRAUSOVÁ, Zdeňka a kol.: *Český jazyk 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia [nová generace]*. 1. vyd. Fraus, Plzeň 2015. ISBN 978-80-7489-044-4.

Seznam použitých učebnic nakladatelství SPN

Bozděchová, Ivana a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy. Metodická příručka.* 1. vyd. SPN, Praha 2011. ISBN 978-80-7235-499-3.

Bozděchová, Ivana a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy. Metodická příručka.* 1. vyd. SPN, Praha 2013. ISBN 978-80-7235-483-2.

BURIÁNKOVÁ, Milada – DVOŘÁKOVÁ, Zdeňka – ŠMEJKALOVÁ, Martina: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2009. ISBN 978-80-7035-424-5.

BURIÁNKOVÁ, Milada – DVOŘÁKOVÁ, Zdeňka: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2010. ISBN 978-80-7035-454-2.

BURIÁNKOVÁ, Milada: *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 4. ročník základní školy.* 1. vyd. SPN, Praha 2011. ISBN 978-80-7235-452-8.

BURIÁNKOVÁ, Milada: *Metodická příručka k učebnici Český jazyk pro 5. ročník základní školy.* 1. vyd. SPN, Praha 2014. ISBN 978-80-7235-546-4.

HOŠNOVÁ, Eva – BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2006. ISBN 80-7235-332-2.

HOŠNOVÁ, Eva – BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2008. ISBN 978-80-7235-392-7.

HOŠNOVÁ, Eva – BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2009. ISBN 978-80-7235-426-9.

HOŠNOVÁ, Eva – BOZDĚCHOVÁ, Ivana: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy. Pracovní sešit.* 1. vyd. SPN, Praha 2010. ISBN 978-80-7235-482-5.

HOŠNOVÁ, Eva – ŠMEJKALOVÁ, Martina – VAŇKOVÁ, Irena: *Český jazyk pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2009. ISBN 978-80-7235-423-8.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2010. ISBN 978-80-7235-453-5.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2006. ISBN 80-7235-331-4.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 6. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha 2007. ISBN 978-80-7235-341-5.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2008. ISBN 978-80-7235-391-0.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 7. ročník základní školy. Metodická příručka*. 1. vyd. SPN, Praha 2010. ISBN 978-80-7235-445-0.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2009. ISBN 978-80-7235-425-2.

HOŠNOVÁ, Eva a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. SPN, Praha 2010. ISBN 978-80-7235-481-8.

Příloha – Pojmy užívané v učebnicích

Tabulka uvádí pojmy, které jsou v učebnicích spjaté s přísudkem. Tučně jsou vyznačeny rozdíly v pojmech mezi oběma nakladatelstvími. Šedé zvýraznění nesou pojmy, které se v druhém nakladatelství nevyskytují vůbec.

Nakladatelství Fraus	SPN
<p><u>Základní skladební dvojice:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • podmět + přísudek <p><u>Přísudek:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ holý x rozvitý ○ několikanásobný <p><u>Shoda přísudku s podmětem</u></p> <p><u>Druhy přísudku:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ slovesný <ul style="list-style-type: none"> ▪ slovesné tvary jednoduché ▪ slovesné tvary složené ○ slovesný složený <ul style="list-style-type: none"> ▪ fázové, způsobové sloveso ▪ infinitiv plnovýzn. slovesa ○ slovesný souslovný ○ jmenný se sponou = slovesně jmenný <ul style="list-style-type: none"> ▪ sponová slovesa: <i>být, bývat, stát se, stávat se</i> ▪ jmenná část (podstatné jméno, přídavné jméno) ○ jmenný beze spony 	<p><u>Základní skladební dvojice:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • podmět + přísudek <p><u>Přísudek:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ holý (nerozvitý) x rozvitý ○ několikanásobný <p><u>Shoda přísudku s podmětem</u></p> <p><u>Druhy přísudku:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ slovesný jednoduchý <ul style="list-style-type: none"> ▪ slovesné tvary jednoduché ▪ slovesné tvary složené ○ slovesný složený <ul style="list-style-type: none"> ▪ fázové, způsobové sloveso ▪ infinitiv významového slovesa ○ vyjádření souslovím ○ jmenný se sponou <ul style="list-style-type: none"> ▪ sponová slovesa: <i>být, bývat, stát se, stávat se</i> ▪ jmenná část (podstatné jméno, přídavné jméno) ○ vyjádř. sponou + zájmenem, příslovcem ○ jmenný beze spony ○ vyjádření citoslovcem (zastoupení jednoduchého tvaru slovesa)
<p><u>Věta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ část přísudková (+ část podmětová) <p><u>Vedlejší věta přísudková</u></p> <p><u>Valenční skladba</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • základ věty • valence • slovesa jednovalenční, dvojvalenční, trojvalenční + bezvalenční 	<p><u>Věta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ část přísudková (+ část podmětová) <p><u>Vedlejší věta přísudková</u></p> <p><u>Předmětová a bezpředmětová slovesa</u></p> <p><u>Valenční skladba</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • základová struktura věty (základové, nutné x možné členy) • valence • slovesa jednovalenční, dvojvalenční, trojvalenční + slovesa nemající valenci

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Mirka Kunštátská
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Milan Polák, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Problematika přísudku v učebnicích českého jazyka pro 2. stupeň základní školy (Od prezentace učiva k didaktické aplikaci)
Název v angličtině:	The Predicate in Czech Language Textbooks for Secondary School (From the Explication to the Didactic Use)
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na problematiku přísudku v současných učebnicích českého jazyka. V řadách učebnic z Nakladatelství Fraus a SPN je srovnána prezentace učiva, užitá terminologie a didaktická vybavenost učebnic. Zkoumána je rovněž typologie cvičení vztahující se k přísudku.
Klíčová slova:	Český jazyk, přísudek, skladba, valenční skladba, učebnice
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the predicate in contemporary Czech language textbooks used in the lower secondary education. Means of presenting educational content, terminology use, and didactic style in the textbooks from the publishers Fraus and SPN are compared. The typology of exercises concerned with the predicate is also examined in the diploma thesis.
Klíčová slova v angličtině:	Czech language, predicate, syntax, valency, textbooks
Přílohy vázané v práci:	Příloha – Pojmy užívané v učebnicích
Rozsah práce:	104 stran + 1 strana přílohy
Jazyk práce:	český